

პროლეტარიატის

ბრძოლა

საქართველოს
სოციალ-დემოკრატიული
მუშათა პარტია

№ 7.

1 (14) სექტემბერი 1904 წ.

№ 7.

ლადო კახიკაშვილის ხსოვნას.

ჩვენთვის პირველი რიცხვები იყო. სახიზ-
ლარი თვით-პყრობელობის მონა-მორჩილი თავად-
შენაურობა ასის წლის მტარვალობის სადღესასწაუ-
ლოთ ემზადებოდა. ქალაქი მტარვალების შესახვედ-
რით მორთულ-მოკაზმულიყო; ქუჩები პოლიციელე-
ბით, ჯაზუჩებით, ნავალევი ოქრო-ვერცხლში აბ-
რკვეიალდე? ილი ახალგაზდა აზნაურებით აესილიყო;
ხალხის ანხელით ხალხის ხანგაძლივი ტანჯვა-წვა-
ლების დღეობას იხილდნ მისი სისხლის მწუწნეველ-
ნი თავის მფარველთა საგემებოთ. ჩვენი ქალაქუ-
ნა, მშინარა, ძალათ მოღვაწე ინტელიგენცია სა-
მადლობელ, სახარობელ აღრესებს თხზავდა ტინ-
თხელა მეფესთან წარსაგზავნათ. ნამ-
დვილი საქართველო, ერის უმრავლეს-
სა და ჯალღესი ნაწილი-კი ამა დროს.
ძათრახებთ დანალევლებული, ხმღე-
ტყვიებით დაკაწრული, ტანჯვა-წვა-
ლივით გაჩაღწარები, უსამართლობით
გაბოროტებული, სიმშოლ-წყურავი-
ლით დაღლილ-დაქანცული მწარე
ლიპილით შესცქეროდა გულაღებულ-
თა ფლიდობას, ბნელი ღარიბი ქუ-
ჩებიდან ზოზლით შეკუჟრებდა განა-
თეიულ სადღესასწაულოთ მდიდრუ-
ლათ მორთულ ქუჩებს და ხალველ
ფისილი იკრებდა ბრძოლისათვის საქი-
როს ჯალ ღონეს. ასეთი იყო ერთის
თვალის გადავლებით „ქართლის ცხო-
ვრება“, საქარაველოს რუსეთთან
შერტების დღესასწაულის დღეს.
უსამართლობა სადღესასწაულოთ გა-
ჩაღეს ჰარავალობა სამადლობე-
ლათ გადაქციეს, ხალხის ცრემლ-ვარაში მზია-
რულებათ მიიჩნეს და ამავე ხალხს მადლო-
ბას აძლებდნენ, „უღას“ საძახებლათ გარეთ ერე-
კებოდნენ... სწორედ ამ დროს, ერთს მშვენიერ ღი-
ლას ჭეჩაზე ნაცნობის ძახილი მომესმა. მოვიხედე:
ლადო კეცხოველი! „რა ამბავი, კაცო, როდის ან-
კამ ზამოგიყენა ამ ჩვენ ქალაქში?“ შევეკითხე და-
სცხებული. „საიუბილიო საჩუქარს ვამზადებ და
მე აქაურობამაც მიიღოთ მონაწილეობაო“, მი-
ბა რა მან ღამილით. წავედით ბინაზე და დამშვი-
დეთ მოკილაპარაკეთ. საიუბილიო საჩუქრათბირ-
ველა ქართული არალეგალური გაზეთი „ბრძოლა“
უნდა მომეღებულიყო. მაა უკვე საფუხელიანათ
მოეწყო სტამბა, თვითონვე იყო მესტამბე, კორ-
ექტორი, რედაქტორი და თანამშრომელი. ის
ლიტერატურულ დახმარებას ითხოვდა ამხანაგებისა-
ვან და ამ დახმარების მოსაპოვებლათ დამეგზავრე-
ბოდა ქვეყნის ერთი კიდიდან მეორემდე. მას
ეკისრა ღიადა საქმე, უნდა დამეკაყოფილებინა დი-
დი ხნით მომწიფებული მოთხოვნილება, მას უნდა

შეეწირა ამ საქმისათვის მთელი თავისი ძალ-ღონე;
დაკავშირებოდა რუსეთის ყველა რევოლუციონერ
კუთხეებს, მოეწყო ტრანსპორტი, ყოლოდა მუდ-
მივი თანამშრომლები, გამოედებნა მატერიალური
საშუალება, ერთი სიტყვით, მას უნდა გაეკეთებია
ის, რაც რაოდენიმე კაცის საქმეს შეადგენს; ის
უნდა შეებოდა იმ მძიმე უღელს, რომლის ზიდეა
მთელ ორგანიზაციას უჭირს ხოლმე; მას მთელი ორ-
განიზაციის მაგიერობა უნდა გაეწია, რადგან ორ-
განიზაცია არ იყო. იყვნენ მხოლოდ იქა-აქ საორ-
განიზაციოთ გამოსადეგი ამხანაგები. ლადო აღკუ-
რვილი იყო იმ თვისებებით, უროპლისოთ ამ საქ-
მეების მოგვარება შეუძლებელია, წარმოუდგენე-
ლია; დაუღალავი მუშაკი, გულწრფელი, კეთილი
ამხანაგი, შეუბრალეველი მტერი
თვით-პყრობელობის, აოციალ-დემო-
კრატიული შოძლებებით გატაცებუ-
ლი, მოხერხებული მოქმედი, გონიე-
რი ორგანიზატორი, გაბედული მე-
ბრძოლო, — ყველა ეს თვისებები ლა-
დოში გამოასკველიყო და 26 წ.
ახალგაზდა რევოლუციონერის სა-
ხის გამომეტყველებას თავისებურს
დაღს აძვამდა: მშვიდი და სიცოცხ-
ლით საესე თვალედი, მიმზიდველი
ენერგიული პირისახე, ბეჯითი და
სხარტული სიტყვა-პასუხი, რაღაც
წარმტაც, აღმაფრთოვანებელ ძალას
გისახავდა ადამიანს გულში და, იმე-
დით აღფრთოვანებული, არა ჩვეუ-
ლებრივ განცხოველებას გრძნობდა
გრძნობდი, რომ შენს წინ დგას სა-
მაგალითო ადამიანი; გრძნობდა,
რომ ეს ადამიანი შემთხვევით რე-
ვოლუციონერი არ არის, მისი მთელი არსება
გაგლეხთილი და გაბრწყინებული რევოლუციონერის
აზრით, გრძნობით, მოქმედებით; გრძნობდი, რომ
ამ ახალგაზდას შინაგანი, სულიერი ცხოვრება და
გარეგანი ფიზიკური გამოსატოლება ამ მოღვაწე-
ბისათვის შეთანხმებულიან, შეკავშირებულან და
იტყვიც პარაზანი დაუძვადრებლათ ურთი-ერთ
შორია: გრძნობდი, რომ ის ერთ გარკვეულ ნათელ
მოწმისთვის მიიღოკის და ამ მიზნის მისაღწევათ მოე-
წყო მოვლი თავისი ცხოვრება, ანუ შეგებინა თავი-
ნი მახვილი გონება, ავსოთ თავისი წმინდა გრძნო-
ბა, მიეპარათ ყველა თავის მოქმედება. ტყუილათ-
კი არ ვაღპოულავა ვალომეტრულმა ლადომ ბოჭო
მოთაგობის დამქაშებს რამდენიმე პასპორტი და
მედგაოთ შესძახა: „მე პრიფესიით რევოლუციო-
ნერი ვარ და აი საბუთიკო!“ ღიად, ის ხელობით
რევოლუციონერი იყო ბნელეთის შემკრთალი
მსახურნი სახარად დარჩენ და პასუხის მაგიერ მეზა-
რძოლი გემირი, საესე ძალ-ღონით, ფაქიზი, უბიწო
გრძნობით, ცხოველი აზრით, აღფრთოვანებული

მაშინ ბოლო მოეღება მეფის, და მიწისტრე-

ბის თვითმპყრობელობას! კომ საქმე უკიდურესობამდე არ მიიყვანონ, რომ კიდევ შეიძინონ ხელში რამდენიმე ნაწილი ესლანდელი უფლებებისა, ისინი იპაულებულნი იმანებინან დაუთმონ.

ხანგრძლივი ომით გამოწვეული ხარჯებისა, ფლოტისა და ჯარის გაუმჯობესებისათვის საჭირო იქნება აუარებელი ფული. საზღვარ-გარეთელ ბანკირებისაგან დახმარების მოლოდინი ტყუილი ფიქრი იქნება— ისინი გამარჯვებულებს ეხმარებიან და არა დამარცხებულებს. უნდა მიმართონ ისევ რუსეთს. მაგრამ აქაც შერცხვენილ თვითმპყრობელობისათვის აღვილი არ იქნება შემოსავლის ახალი წყაროების აღმოჩენა. ხალხიდან ვერაფერს წაიღებს; იძულებული იქნება მიმართოს მქონებელ და მდიდარ კლასებს. მაგრამ ისინი ტყველად არ იძლევიან ფულებს. როდესაც დარწმუნდებიან, რომ თვითმპყრობელობას არ შეუძლია ქვეყნის მართვა, მაშინ ისინი ეტყვიან მას: უფლების მოუცემლათ ერთი კაცი არ შეიძლება! თუ გინდა ჩვენი დახმარება, გავიყვე შენი უფლებები და მეფეც, როცა მას სხვა გზა აღარ დაურჩება, იძულებული გახდება დაადგეს ამ გზას... და აი სწორედ ამის იმედი აქვთ იმლიბერალებსაც, რომელთაც ეხლა სურთ იაპონიის გამარჯვება.

ვაჭარი, ფაბრიკანტი, მემამულე ეხლაც სარგებლობს მეფის დახმარებით, როცა მათ სჭირათ გლეხის და მუშის წელში მოკაცვა ან და თავიდან მოშორება უცხოელ ანუ არა-რუსის ტომის კონკურენტისა. მაგრამ იმათთვის ეს ცოტაა. ბატონობენ რა მუშებსა და გლეხებზე, ისინი თვითონ— მონებზეა ჩინოვნიკების, ყოველი მაწანწალას, რომელიც მეფის ტახტის მფარველობის ქვეშ იმყოფება. მათთვის საჭიროა პოლიტიკური უფლებები, რომლებიც დაიფარავს იმათ პოლიტიკის თვითნებობისაგან; იმათთვის საჭიროა პოლიტიკური ძალა, რომ თვითონ აწარმოონ ის სახელმწიფო პოლიტიკა, რომლისაგან ისინი დღეს ამდენ გაჭირვებას ითმენენ მეფის მინისტრების უნიჰობისა და პეკრთამეობის გამო.

ისინიც მოითხოვენ მეფისაგან, რომ კანონმდებლობა და მართვა-გამგეობა ჩინოვნიკების ხელიდან გადავიდეს ერობათა და ქალაქების წარმომადგენელთა ხელში, რომ მინისტრების დანიშნვა მათგან იყოს დამოკიდებული. კარგი ხანია ამისკენ მიიღრმავის შეგნებული ნაწილი რუსეთის ბარშაუნიზმი, ე. ი. მდიდარ კლასებისა. აქამდე მეფის მთავრობას ასეთ მოთხოვნილებებზე ერთი პასუხი ჰქონდა— უარი და „სულელურ მტაცებებთა დენა“, როგორც ნიკოლოზ მეორემ უწოდა 1895 წელს ლიბერალებს კონსტიტუციის თხოვნისა გამო, ე. ი. სახელმწიფო მართველობაში საზოგადოების მონაწილეობისათვის. ჯერ კიდევ 1902 წ. ერობის მოღვაწეები დასაჯეს იმისთვის, რომ ხმა ამოიღეს თანამედროვე წეს-წყობილების შეცვლის შესახებ და ერთი იმათგანი, ვორონეჟის ერობის ხმოსანი, მარტინოვი ეხლაც ციმბირშია. მხოლოდ უნაყოფო ომების შემდეგ, როდესაც მეფის მთავრობის უნიჰობა ყველასათვის აშკარა შეიქნა და ფარდა აეხა და იმ სისაძაგლეს, რომელიც მოგროვილა მართველობის ყოველ დარგში, მხოლოდ ეხლა კელარ გაბედაეს მთავრობა თავიდან მოიშოროს საზოგადოებისაგან ნაწევრები სახელმწიფო წეს-წყობილებაში ცვლილების შეტანის საჭიროება. აი სწორედ ამიტომ ლიბერალები, ე. ი. შეძლებული ულანის ის ნაწილი, რომელსაც კარგათ ესმის ეხლანდელი წესების უვარგისობა, და ის ინტელიგენცია, რომელიც ძალიან გარშემო ფუსფუსებს, — აი იმიტომაც, ისინი, რომელთაც ჩვეულებრივად ძალიან არ შეწევს მიძღვნილ შიგე დათმობაზე, — ეხლა ელიან, როგორც ერთადერთ მხსნელ საშუალებას, ისეთ სამხედრო

შემოსვრას, რომელიც მეფეს იძულებულ ყოფს ხელი აღდგოს თავის თვითნებობაზე.

იაპონიისთან ომში რუსეთის დამარცხება— მეფის თვითმპყრობელობის საზოგადოებასთან, ე. ი. მქონებელ კლასებთან ბრძოლაში დამარცხება; ეს — პოლიტიკური თავისუფლების თვითმპყრობელობაზე გამარჯვება; ეს — მეფის იძულებითი დათმობა, ეს მისი უფლებების ერთ ნაწილზე ეილის აღება.

რას უქადის მუშებს ასეთი ცვლილება? უმეკელოა, რომ ის ცოტა თავისუფლებას ჩვენც მოგვცემს, მოგვცემს საშუალებას ცოტა რამ ეკონომიურ გაუმჯობესებისას, შესუსტებს პოლიციულ და ავგასულობას, ცოტათი მაინც გვიხსნის საძაგელ შეურაცხყოფისა და დამცირებისგან, რომელსაც ეხლა მრავლათ ითმენს მუშათა კლასი. მაგრამ ლიბერალებისაგან შესყიდული თავისუფლება იქნება ისეთი თავისუფლება, როგორც საჭიროა მუშებისათვის? გავიუმჯობესებს ჩვენ ის შესამჩნევად ცხოვრებას, მოგვცემს ნებას, რომ უმსხვერპლოდ შევაერთოთ ჩვენი ძალები, რომ გადაჭრილი ბრძოლით მოვსპოთ თანამედროვე წეს-წყობილების მთელი სილატაკე და გაჭირვება?

არა და ათასჯერ არა! პოლიტიკური თავისუფლება მუშებს უნდა არა თავის თავად, არამედ როგორც საშუალება უფრო ფართე მიზნისათვის: დაქირავებული შრომის მოსასპობლათ და მუშათა ხელში ყველა საზოგადოებრივი სიმდიდრისა და საწარმო-ვო საშუალებათა შესარჩენათ. თავისუფლება ჩვენ გვინდა სოციალიზმისათვის საბრძოლველათ, რადგან მხოლოდ სოციალიზმი განათავისუფლებს მილიონ მუშებს ლუკმა-პურის მოსაპოვებლათ კაპიტალისტებისაგან. ხოლო სოციალიზმისათვის საბრძოლველათ ჩვენთვის საჭიროა ყოველად სრული პოლიტიკური თავისუფლება, რომელიც არ იქნება მთავრობის სასარგებლოდ შეზღუდული და არ მისცემს განსაკუთრებულ უფლებას — შეღავათს მდიდრებს. ჩვენთვის საჭიროა დამოკარბიული თავისუფლება, ე. ი. თანასწორობა არა მარტო სასამართლოს წინაშე, რომელსაც მოგვცემენ ჩვენ ლიბერალები, არამედ სრული თანასწორობა ყველასი სახელმწიფო სამსახურის მართვა-გამგეობაში; ამას-კი ჩვენ ნებით არავინ მოგვცემს, ეს ბრძოლით უნდა მოვიპოვოთ. ჩვენთვის საჭიროა, რომ კანონების გამოცემა და სახელმწიფო საქმეების მართვა თვითმპყრობელ მეფისა და მისი დამქაშებისაგან გადავიდეს არა მარტო ერთ მისგან ამორჩეულ მემამულეთა და საზოგადოთ „ხაზინების“ ხელში, არამედ მთელი ხალხის მიერ პირადად ხელში წადებისა და მდგომარეობის განურჩევლათ. ყოველი მოქალაქე თანასწორობით უნდა ღებულობდეს მონაწილეობას მთავრობისა და კანონმდებლების არჩევაში — და აი სწორედ ამას ქვია დამოკარბიული წეს-წყობილება. ჩვენთვის საჭიროა არა მარტო, ის რომ გაზეთები არ იხურებოდეს, როგორც ეხლათ, მთავრობის თვითნებობათ, ჩვენთვის საჭიროა ამაზე მეტი, რომ ცოცხალი და ბეჭდვითი სიტყვა იყოს სრულიად თავისუფალი, რომ სასამართლოსაც არ შეეძლოს დასაჯოს ის პირები, ვინც ბეჭდვითი სიტყვა იცავს მუშათა საქმეს. ჩვენთვის არ არის საკმარისი ის, რომ შეწყდეს ეხლანდელი უსინდისო დენა გაფიცულებისა პოლიციელებისა და ჯანდარმებისაგან, ჩვენთვის საჭიროა სრული შეუზღუდველი თავისუფლება გაფიცვებისა და ჯანდარმებისა. ჩვენთვის საკმარისი არ არის, რომ გლეხები განათავისუფლდეს და უფლებით გათანასწორებულ იქმნან თავიდან-ახალგაზრდასთან; ჩვენთვის საჭიროა სახელმწიფო დამხმარის იმათ, რომ თავი დაახწიონ უკიდურეს სიოტაკეს, რომელშიც ჩაადგნენ ის ბატონ-ყმობის გადავარდნის დროს ხმარებულმა ხ.

რამა. ჩემი ეს საკითხი არაა რაღაც საცოდავი სა-
ფარეკო კანონები, რომლის მოცულობა შეუძლია
ბურჟუაზიზმის დაპყრობას, არამედ ადამიანთა სა-
რგო 8 საათის სამუშაო დღე და მაღალი რიგი ისე-
თი კანონებისა, რომლებიც უნდა იფარავდეს კაპი-
ტალისტების ექსპლოატაციისგან მუშების პიროვნე-
ბას, ჯანმრთელობას და სიცოცხლეს. ჩვენთვის სა-
მართის არ არის მართო უფუნური ომის შეწყვეტა,
ჩვენთვის საჭიროა მედნიკი ჯარის სრულიად მოს-
პობა, რომელსაც ინახავს მთავრობა სხვა სახელმწი-
ფოებთან ახალი და ახალი ომებისათვის და თავის
ხალხის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ყველა ამ ჩვენთვის აუცილებელ ცვლილე-
ბებს არ მოახდენენ ლიბერალები თუ იმათ მოას-
წრეს და მოილაპარაკეს მეფესთან ურთიერთშორის
დათმობაზე. კონსტიტუცია, რომელსაც ისინი შე-
იმუშავებენ, რასაკვირველია, უკეთესი იქნება ეხ-
ლანდელ მდგომარეობაზე, მაგრამ ის არ იქნება
ისეთი, როგორც საჭიროა მუშებისა და გლეხები-
სათვის. სახელმწიფო უფლების ერთ ნაწილს ის
შეაზარჩუნებს მეფეს, მეორე ნაწილს-კი გადასცემს
მლადარ კლასებს. ჩვენთვის-კი საჭიროა ისეთი კო-
ნსტიტუცია, რომლის ძალით ყველა უფლებები
იქნება მთელი ხალხისაგან ამორჩეულ წარმომადგენ-
ლების ხელში.

უწინარეს ყოვლისა მეფის კავშირი შეძლე-
ბულ კლასებთან, რომელიც გამოწვეული იქნება
რუსეთის სამხედრო დამარცხებით, რუსეთის ხალხს
საშვილიშვილოდ და სამძიმო ტვირთათ დააწ-
ვება. შეუერთდებიან თუ არა მეფეს შეძლე-
ბული კლასები მაშინვე დაიწყებენ მზადებას ახა-
ლი ომისათვის, რომ დამარცხებისათვის სამაგიერო
გადაუხადონ და უკანვე დაიბრუნონ ის, რასაც ეხ-
ლა იაპონია წაართმევს რუსეთს. ეს-კი მოასწავებს
ახალი ჯარის გაძლიერებას, ახალი ფლოტის აშე-
ნებას, ახალ სიმაგრეებს და ყველასათვის უსარგებ-
ლო რკინის გზებს, ას მილიონობით ახალ გადასა-
ხაცებს—და ყველა ის—მუშა ხალხს დააწვება კი-
სერზე.

მაშასადამე, თუ ეხლანდელ ომში რუსეთმა
გაიმარჯვა—ეს იქნება მეფისა და მისი მოსამსახუ-
რეების გამარჯვება მთელ რუსეთზე, გამარჯვება
როგორც მუშათა კლასზე, ისე ბურჟუაზიაზე. თუ
გაიმარჯვებ იაპონიამ და დამარცხდა რუსეთი
—ეს იქნება ბურჟუაზიის გამარჯვება მეფის მთა-
ვრობაზე, რის შემდეგაც ისინი ურთი-ერთ შო-
რის კავშირს შეკრავენ, რომ თავიანთი შეერთებუ-
ლი ძალა მომართონ მუშათა კლასის წინააღმდეგ.
მაშასადამე მუშათა კლასისათვის არ არის სასარგე-
ბლო როგორც რუსეთის სრული გამარჯვება, ისე
მისი აოხრება იაპონიისაგან, თუმც მართალი, რომ
ესთქვით, არავითარი აოხრება არ მოუტანს რუსეთს
იმდენ ზარალს, რამდენსაც აძლევს ყოველ დღე
თვითმპყრობელობის არსებობა. მაგრამ მუშ
კლასისათვის სულაც არაა საჭირო აირობოს
ერთი: ან გამარჯვება თვითმპყრობელობისა
დამარცხება. თუმცა-ღა აოხრება ნაკლებ ზე-
მოგვიტანს—მაგრამ ეს აოხრება, როგორც
დავინახეთ, ბევრ უბედურებას გვიქადის. მა-
გრამ მუშათა კლასისათვის საჭიროა და
ბლო?

ჩვენთვის საჭიროა, პირველ ყოვლი
შეწყვეტა. ჩვენთვის საჭიროა მშვიდობა. თუ
თუ უფრო ზედ-მეტე თვე ომისა ეს ნიშნა-
მე ზედ-მეტე ათას დაჭრილსა და მოკლ-
მეტ ათას დაობლებულ და გაღატაკე-
ნიშნავს ხალხის ჯიბიდან ამოღებულ ზედ-მეტ ასო-
ბით მილიონებს ათათასობით ზედ-მეტ უმუშევრად
დარჩენილთა, ომის გამოწვეულ ხარჯების გასას-
ტუმრებლათ მომავალში ზედ-მეტ ფულის ბეგარას.

მუშათა კლასს არ შეუძლია გულ-ხელ დაკრეფილი
ცდა, სანამ ასი ათასი მისი ძმების და შვილების
შეწირვის და რუსეთის სრულიად აოხრების ფასად,
მის მიცემდენ რაღაც შეკრიბლ-შემოკრიბლ თავისუფ-
ლებას, რომელსაც ხეყნით გამოითხოვენ მეფისგან
ლიბერალები. მისთვის ეხლა-ღა საჭირო, მიიღოს ყო-
ველწიური საშვალეობა არსებული წეს-წყობილების
მოსასპობათ და მის ნაგრევეებზე დაშენოს ისეთი
წყობილება, რომელიც ხელს შეუწყობს მუშას ხალხს
ცხოვრების გაუმჯობესებაში. ცოტა შეღავათი
რომელიც შესაძლებელია მოგვეცეს რუსეთის სრუ-
ლიად დამარცხების შემდეგ, ვერ დაუბრუნებს სი-
ცოცხლეს იმათ, ვინც სულს დაღვეს შორეულ
აღმოსავლეთში კრილობისაგან ან შინ შიმშილისა-
გან. იმ საუკუნო ბოროტების მოსპობას, რომელიც
რუსეთის ხალხს მოუტანა თვითმპყრობელობამ და თა-
ვისი მდგომარეობის შესაჩენვით გაუმჯობესებას,—
ხალხი შესძლებს მხოლოდ მაშინ. როდესაც სრუ-
ლიად მოსპობს პოლიტიურ-ხუტურ-თავად-აზნაუ-
რულ მტაცებლობას და ჩავვრას, არ მისცემს მთავ-
რობას, დროს შეუერთდენ მცირედი დათმობის
მეოხებით იმ შეძლებულ კლასებს, რომლებიც ეხ-
ლა უკმაყოფილოა თვითმპყრობელობით. თვითმპყ-
რობელობის გასამართლების დავიანება, როდეს-
აც მან იგრძნო თავის სისუსტე ბრძოლის ველზე
ნიშნავს—აცალო მას წელში გამართვა, მოიპოვოს
ახალი ძალების წყარო თავის ეხლანდელ მტრების
ერთ ნაწილთან შეკავშირებით—ეს ნიშნავს რომ
მან რაღაც რეფორმების (გაუმჯობესების) ნაგლეჯე-
ბით თავიდან აიცილოს ხალხის ჩამოღლიშვით. არა,
ფ. ლასალის თქმის არ იყოს, ეხლა დადგა სწორეთ ის
დრო, როდესაც თვითმპყრობელობას, ხელი ყელში
უნდა სტაცო და მუხლი მკერდზე დააბჯნოს.

აზნაუგებო! თუ მთელ რუსეთში ასი ათასო-
ბით მუშები ერთმანთ მოითხოვენ ომის შეწყვეტას,
—რუსეთის თვითმპყრობელობას აძით სასიკვდილო
ლახვარი დაეცემა. მისთვის მაშინ დაიხურება თავი-
სი და სხვისი კაპიტალისტების ქისა საიდანაც ის
ფულებს პოულობდა მანამდე, სანამ დარწმუნებუ-
ლი იყვენ კაპიტალისტები, რომ მათ სიცოცხლეში
კიდევ არ შესწყდება რუსეთის ხალხის პირუტყვილი
მოთმინება, რომ საჭირო პროცენტების გასასტუმ-
რებლათ ისინი კიდევ ატარებენ გადასახადების მძი-
მე უღელს... ამოცემება ენა-ყველა უკმაყოფილოს,
რიცხვი ბევრია: როგორც გლეხების ქონებში, ისე
ბატონების სახლებშია და თუ უარავენ გულთ-
თავიანთ აღშფოთებას მთავრობის საზოგადო პოლი-
ტიკის წინააღმდეგ—ეს იმტკომ, რომ იმათ ჯერ
კიდევ სწამთ, რომ ის ყოვლად ძლიერია, ყველა
უკმაყოფილო დაინახავს, რომ რუსეთის მუშათა
კლასი არა თუ მართო გრძნობს ეხლანდელ წესე-
ბის სისაძაღლეს, არამედ იმის ძალაც შესწყის, მისი
უღელი თავიდან გადაიძროს. ყველა დაინახავს,
რომ უმუშაკლასოთ არ მოეცება ბოლო ხალხის
ბრძოლით შეღებილ წეს-წყობილებას და ამიტომ
ახალმა წეს-წყობილებამ უნდა იხრუნოს აგრეთვე
მუშათა კლასის ინტერესებსა და უფლებებზე. მუ-
შათა კლასი გათავა, როგორც მხსნელი თავის სა-
მშობლოსი ყოველწიურ დამცირებისა და უბედურე-
ბისაგან, რომელზედაც ეხლა მას აყენებს მეფე და
მისი ჩინოვნიკების ბრბო. მუშათა კლასის პროტე-
სტის პასუხათ ყოველი მხრიდან შესძახებინა: „მისი
ღმინაობა, გაუმარჯოს მშვიდობიანობას!“

გაუმარჯოს მშვიდობიანობას, გაუმარჯოს თავ-
ისუფლებას! იმიტომ რომ ეხლანდელი ომი გამო-
წვეულია გაიძვერათ პატარა ჯგუფის უკანტროლო
და მტაცებლური პოლიტიკით და უაზრობა იქნე-
ბოდა რომ შეესწყვიტოთ ერთი ომი და დავტო-
ვოთ მმართველობის სათავეში ისეთი ადამიანთა ბრბო,
რომელიც ხვალვე ჩაითრევს რუსეთს ახალ უფრო

უარეს ომში. გაუმარჯოს თავისუფლებას და ძირს საზიზღარი თვითმპყრობელობა! იმიტომ, რომ მხოლოდ თვითმპყრობელობის დროსაა შესაძლებელი ისეთი უთავბოლო ომი, როგორიც არის ეხლანდელი ომი. რომელიც არაფერ არ იცის, ვისთვისაა საჭირო, იმიტომ რომ მხოლოდ თვითმპყრობელობის დროს შეიძლება, რომ ხალხის ღირსი ჯიბიდან ათასობით მილიონები დაიხარჯოს ჯარსა და ფლოტზე და ხალხმა-კი ვიცოს, რომ მთავრობა ამ ფულებს თავისა და სასარგებლოთ რიგთან დახარჯვასაც-კი ვერ ახერხებს.

ძირს თვითმპყრობელობა! მაგრამ ჩვენთვის, — მუშათათვის ეს სიტყვები მარტო იმას არ ნიშნავს: წაერთვის სახელმწიფო ძალა ნიკოლოზ რომანოვს, და იმას ვინც ეხლა მკვდარი პლევს ადგილს დაიკვრს. ეს იმას ნიშნავს კიდევ, რომ მთელი მართვითობა გადაეცეს ხელში მთელ ხალხს, — მის კანონიერ წარმომადგენლებს. ახალი წესწყობილება, რომელიც შესვლისას ეხლანდელ მეფის თვითმპყრობელობას მთელ რუსეთზე და პოლიციელების თავგასულობას ყველა გუბერნიებზე და მაზრებზე — ეს წესწყობილება უნდა დამყარდეს არა ციხიერი საიდუმლო მრჩევლების და ლიბერალ მემამულეების წყალობით, არამედ მთელი ხალხის მიერ თავისუფლად არჩეულ წარმომადგენლებისაგან შემდგარ **სრულიად რუსეთის დამფუძნებელ კრებით**. მუშათა კლასმა უნდა აირჩიოს ისეთი წარმომადგენლები, რომლებიც პირობას მისცემენ მას დაამყარონ **დემოკრატიული რესპუბლიკა**, შეუზღუდველი **ხალხის მართვითობა**. კმარა ჩვენთვის თვითმპყრობელობა — ეს ერთგული დამცველები ყოველნაირ ექსპლუატაციისა, ყოველნაირ მტაცებლობისა და ჩაგვრისა. ავეყო ჩვენ გარყვნილება, რომელსაც სთესავს მეფე ორდენების შემწეობით ფულების წყალობით ჩინებისა და თბილი ადგილების დარიგებით. კმარა ჩვენთვის მმართველები, რომლებიც არაფერს იქნაზე პასუხს არ აგებენ თავიანთ მოქმედებაში, თავიანთ დანაშაულობისათვის. ხალხმა თვითონ უნდა მართოს თავის საქმეები — როგორც ქალაქში ისე სახელმწიფოში, როგორც სოფელში ისე მაზრაში, და თანაც შეეძლოს კანტროლი ჯოჯო თავიანთ წარმომადგენლებს, გადაყენოს ისინი, თუ ვერ ასრულებენ თავის მოვალეობას. მხოლოდ დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს შეუძლიათ მუშებს ნაკლები მსხვერპლით მოიკრიბონ ძალ-ღონე, რომ ბოლო მოუღონ მონობას.

მხოლოდ დამფუძნებელი, მთელი ხალხის მიერ არჩეული წარმომადგენლების კრება მოუღებს ბოლოს რუსეთის ას-თავიან ბაყ-ბაყ მდევს — მეფის თვითნებობას, რომელიც სწიწნის რუსეთს დასწამლავს. ხალხის სიცოცხლეს, მხოლოდ ის დაასრულებს იმ საქმეს, რომელიც ძლიერ დაიწყეს ამ 43 წლის წინათ იმათ, ვინც ანთავისუფლებდა გლეხ-კაშობას ბატონ-ყმურ დამოკიდებულებისაგან და იმავე დროს არა სრული თავისუფლების სამაგიეროთ უპირიდა მიწებს. მხოლოდ მთელი ხალხის მიერ ამოჩეული დამფუძნებელი კრება არ შეუშინდება საბოლოოდ გაათავისუფლოს გლეხი და დაიფაროს ის შემამულე თავად-აზნაურობის ჩაგვრისაგან, არ შეუშინდება მეფის თავად-აზნაურობის საკუთრებას, რომ გაანთავისუფლოს გლეხები მონობისა და შიმშილობისაგან. მხოლოდ ასეთი კრება მიანიჭებს ათას და ათი ათას მილიონ უცხო ტომის ხალხებს უფლებას და აღიარებს ყველა რუსეთის მოქალაქეთა უფლებათა თანასწორობას, განურჩევლათ ეროვნებისა და სარწმუნოებისა; მხოლოდ ის ჰიკემს „რასკოლნიკებს“ და „სეკტანტებს“ სინიდიის თავისუფლებას, თავისუფლებას სარწმუნოებისას. მხოლოდ დამფუძნებელი კრება გააღებს ყველა ციხეების კარებს და იხსნის იქიდან და ციმბირიდან

ყველა თავისუფლებისა და მუშათა საქმისათვის ბრძოლის მსხვერპლთ.

მხოლოდ ასეთი დამფუძნებელი კრება მოსპობს სწრაფად და ხალხისათვის სასარგებლოთ ეხლანდელ ომს.

ჩვენ არ შეგვიძლია მივანდოთ მეფის მოხელეებსა და მშინარა ლიბერალებს იმ სისხლის კვანძის გასნა, რომელიც გასცენილ იქნა პირველთა ხელით, უკანასკნელთა ფარისევლურ „პატრიოტულ“ ყვირილის დროს. მეფის მოხელეებმა გაყიდეს რუსეთი მაშინ, როდესაც ომს იწყებდნენ და გაყდიან კიდევ მშვიდობიანობის დამყარების დროს, როდესაც ის მათთვისაც აუცილებელი იქნება. მხოლოდ ხალხის წარმომადგენლებს, ხალხსავე კანტროლის ქვეშ მოუთ შეუძლიათ ჩამოაგდონ ზავი, რომ ხალხს კიდევ ათ წლებით არ მოუტდეს ომით გამოწვეულ ხარჯების გადახდა. როდესაც იაპონიის მთავრობის წინ დადგება არა სისახლის ლაქების ჯგუფი, არამედ ასი მილიონი ხალხის სახელით მოლაპარაკე — წარმომადგენელთა კრება, მაშინ ის იძულებული გახდება შესწყვიტოს ომი, რაკი რუსეთი ხელს აიღებს მისთვის უსარგებლო მანჯუიისა და კორეაზე, რომელიც ხელში ჩაიგდეს მეფის მონა-დამქაშებმა. **დამფუძნებელი კრების მოწვევა ომის შესაწყობათ და შესაძლებელი რუსეთის სახელმწიფოს წეს-წყობილების მოსასწრაფლათ** — აი ჩვენი, მუშათა მოთხოვნები. ნუ მოყუცდით იმას, სანამ რუსეთი მთლად დამოკიდებული სისხლისაგან, ნუ მოუცდით იმას: სანამ მეფე რუსეთის სრულიად აზრების შემდეგ თვითონ დაინახავდეს საჭირო სახელმწიფო მაშინას გამოუცვალოს რაოდენიმე ვინტი. არ შევიწყნაროთ ის, რომ მეფემ გაფლანგოს რუსეთის ხალხის ყველა ძალები გამარჯვების მოსაპოვებლათ, რომელიც იმას მისცემს საშვალეებს მისა და სასახლოდ ვაათავოს ომი!

ლოდინა ეხლა — ეს ჩვენი ძმების სისხლისა და სიცოცხლის მსხვერპლთ მიტანა, რომელიც იღუპებიან შორეულ-აღმოსავლეთში. მეფეს რომ ნება მიეცეთ გამოვიდეს ეხლანდელ ომიდან გამარჯვებულთ — ეს ნიშნავს მომავლისათვის მოგამზადლოთ ახალი მსხვერპლები გლეხებისა და მუშებისა, რომელნიც უმოწყალოთ ნადგურდებიან თვითმპყრობელობისაგან, ეს ნიშნავს რომ ის შეიარჩეს და დიკავს თავის ძალას.

ამხანაგეთო! მღვდლები კათედრიდან და მეგაზეთები გაზეთის ჭურჭლებიდან გვიწოდებენ ჩვენ — ხალხს — შევსწიროთ მსხვერპლთ ყველაფერი სამშობლოს კეთილ-დღეობას. მაგრამ სამშობლოს კეთილ-დღეობა არ მდგომარეობს ხალხის სიცოცხლის და ძალების უზაროთ გაფლანგვაში — კაპიტალისტებისა და თვითმპყრობელობის ინტერესების დასაცავათ; სამშობლოს კეთილ-დღეობა ომის შეწყვეტასა და თვითმპყრობელობის მოსპობაშია.

გამოდით თქვენი საკუთარი სამშობლოს კეთილდღეობისათვის საბრძოლველათ, გამოდით თქვენი საკუთარი კეთილ-დღეობის მოსაპოვებლათ. შორს მონური შინა მტაცებლების — სამშობლოს მტრების წინაშე! პროტესტებით უპასუხეთ მეფისა და მინისტრების ფლიდ სიტყვებს, რომლებიც გონებას ულაცებენ ხალხს და მიყავთ საკლავთ და იმ დროს, როცა პირუტყველი, აღამიანის დამამკრებელი გაბოროტება მოყვასის წინააღმდეგ იკლავს ყველაფერს, მხოლოდ იმისთვის რომ იმას იაპონელი ჰქვია და ყვითელი კანი აქვს, ამ დროს ხმა-ძალა დასძახეთ: გაუმარჯოს საერთაშორისო მშვიდობიანობას, გაუმარჯოს იაპონელ მუშებს, გაუმარჯოს მთელი ქვეყნის პროლეტარიატს!

ომი ომის წინააღმდეგ! ხალხის ომი მისი ბატონების და მჩაგვრელების წინააღმდეგ! მუშათა

რევოლუციის წითელ ღრმის ქვეშ იწყებ ბრძოლას **მშვიდობიანობისა და თავისუფლებისათვის.**

გლეხის ქოხში, სალდათების კახარმებში, ყველგან შეიტანეთ შუქი განათლებისა, მოუწოდეთ ყველას ვინც იჩაგრება ომისაგან, ეხლანდელი წესწყობილებისაგან, რომ მშვიდობიანობისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლაში გამოგვყვენ.

კაცთა ხოცვის მქადაგებელნი, ადამიანთა სიცოცხლის გამანადგურებელნი ნულარ გაიგონებენ თქვენგან, როგორც ეს წინეთ იყო, — მათ სიტყვებზე მონურ თანაგრძნობას. სტვენით და რევოლუციონური პროტესტით შეხვდით ყველა იმით, ვინც აქებს და აღიღებს საძაგლობას, ვინც სტყუებს ამისათვის ფულებს. ყოველ ფეხის გადადგმაზე გაუწიეთ წინააღმდეგობა გარყვნილების მთესველთ, რომლებიც შხამავენ თქვენს გონებასა და სინილის ომის ხელის შესაწყობათ მოწოდებით! ამ ყოველ დღიურ ბრძოლაში თქვენ გამააწრობთ თქვენს გამბედაობას, თქვენ დაითვლით თქვენს ძალას და შესძენთ ჩვენ საქმეს ახალ მომხრეებს.

შეადგინეთ პოლიტიკური წრეები თქვენი — მუშათა პარტიის ფურცლების გასაყრცელებლათ ნაკლებ შეგნებულ ამხანაგების გასანათლებლათ; შეკრიბეთ ფულები დიდებულ ბრძოლისათვის, მუშათა საქმისათვის გასამარჯვებლათ! მოფინეთ ასეთი წრეებით რუსეთის ყოველი კუთხე და სადაც და როგორც-ც შეიძლებოდეს, საიდუმლო კრებებზე, თუ მოედნებზე და ქუჩებში გაიძახოდეთ ჩვენ პროლეტარულ მოახოვნილებებს: **მშვიდობიანობა და თავისუფლება! მთელი ხალხის მიერ ამორჩეული დამფუძნებელი კრება!**

„ისკრის“ რედაქცია.

ბმორი სოციალდემოკრატიულ პროგრამაში.

ტერორი — ერთი ძველი საშეღებთაგანია რუსეთის რევოლუციონერებისათვის, თუმცა ისიც მართალია, რომ პირველი თავისი მოქმედება რუსეთის რევოლუციონერებს ტერორით არ დაუწყიათ: სოციალიზმის ახალი იდეებით გატაცებული რუსეთის ახალგაზრდა გაეშურა ხალხში — გლეხობაში, რათა დაუყონებლივ მოეხდინა სოციალური რევოლუცია. ეს იყო დრო რევოლუციონერ ნაროდნიკების, ეპოქა „ხალხში სიარულისა“. პირველი იერიში რუსეთის რევოლუციონერ სოციალისტებისა დასრულდა სრული მათი დამარცხებით: მათ ვერ შესძლეს ხალხი მოეხმროთ და საბრძოლველათ გამოეყვანათ, რადგან შემცდარი იყო მათი შეხედულება ხალხზე, რომელსაც ისინი ბუნებით ნამდვილ კომუნისტათ სთვლიდნენ, და ეგონათ ხალხი მზათ იყო პირდაპირ შეეთვისებია იდეა სოციალიზმისა და მაშასადამე დაუყონებლივ მოეხდინა სოციალური რევოლუცია. ამგვარი ცრუ-შეხედულებით აღჭურვილნი, ისინი უარს ჰყავდნენ პოლიტიკურ ბრძოლის საჭიროებას, პირ-იქით, ამგვარ ბრძოლას ისინი მანებლადაც სთვლიდნენ. ეს იყო დრო, როცა ბრძოლა პოლიტიკურ თავისუფლებისათვის ბურჟუაზიულ იდეათ ითვლებოდა. იმ დროის სოციალისტების ერთადერთ მიზანს შეადგენდა გლეხების აჯანყება სოციალური რევოლუციის მოსახდენათ. მაგრამ უღმობელო სინამდვილემ სოციალურ წყობილების მაგივრად სატუსაღოსა და კატორგაში მოამწყვდია შემცდარ იდეით გატაცებული ახალგაზრდობა. ხალხმა ვერ იცნო სოციალისტები და მტერს მისცა ისინი ხელში. მაშინ დაჩქარდნენ რევოლუციონერები პოლიტიკურ ბრძოლის აუცილებლობაში. მაგრამ რა გზით მიადგომოდნენ პოლიტიკურ თავისუფლებას? პირველმა დამარცხებამ, დამარცხებამ „ხალხში სიარულისა“ გააქრუა მათი ხალხზე იმედი. ხალხი ყრუ გამოდ-

გა მათდამი და კიდევ მეტი — მტერს მისცა ისინი ხელში. იმედი მარტო თავის-თავისა და რჩათ, რიცხვით მცირე, მაგრამ თავდადებულ და გმირ ინტელიგენციას. მან უნდა იღვას თავზე მთელი სიმძიმე პოლიტიკური რევოლუციისა, მან უნდა თავის მხრებზე გაიტანოს მთელი ხალხის საქმე. ძალის უქონლობას ის შეამსებს თავდადებით, გმირობით. „ყველაფერი ხალხისთვის მხოლოდ ხალხის დაუხმარებელი“ ერთი მუქა გმირები და უზარ-მაზარი თვითმპყრობელობა! აქ ძალის დიდი უთანასწორობა! როგორ მოიქცენ? აშკარა ცხადი შეტაკება სიგიჟე იქნება — ყოველი იმედი დაფარულ ბრძოლაზე უნდა დამყარდეს. თუ თვითმპყრობელობის მწყობრ რაზმებს ვერ გაეუშვლავდებით, მის წარმომადგენელთ, კერძო პირთ, გავლენა და ძალის მქონეთ ხომ ძალგვის გაესცეთ პასუხი? დავცემთ თვითმპყრობელობას, ფიქრობდნენ „ხალხის ნების პარტიის“ (Народная Партия) რევოლუციონერები, შიგ გულში დაესცეთ მას მახვილი; ამით სისტემატურათ გამოვტაცებთ მას ხელიდან წარმომადგენელთ, თავხარს დავცემთ მას, აზურ-დაკურკეთ მის რაზმებს, და ამ წამით ვისარგებლებთ ჩვენი მიზნის მისაღწევით. ასტყდა საშინელი, ისტორიაში უცნობი ბრძოლა რევოლუციონერთა ჯგუფის თვითმპყრობელობასთან. უზომო ენერგია და საზღაპრო გმირობა გამოიჩინა გაბედულმა პარტიამ „ხალხის ნებისა“ და მთელი კაცობრიობა გააოცა და აღტაცებაში მოიყვანა. მსხვერპლი მსხვერპლს მისდევდა, სისხლი სისხლზე იღვრებოდა. პირველმა გამარჯვებამ ტერორისტებისმ მეტად შეაშინა და დააფიქრა რუსეთის მთავრობა; მან მართლაც იგრძნო თავი დიდ საფრთხეში. ლიბერალურმა საზოგადოებამ დაინახა-რა მთავრობის დაბნევა და შიშ, აამალო ხმა, და თუქცა მოწიწებით, მაგრამ მაინც კონსტიტუციის თხოვა დაიწყა. მთავრობა კიდევ უფრო შეშინდა, რადგან ტერორისტებს მარტო ოდენ პატარა უკმაყოფილო ჯგუფის მარცხენა ფრთათ თვლიდა. მეტად წარმატად იმედები იღვიძებდა ამ დროს რევოლუციონერთა გულში. ბევრი მათგანი მმართველობის ხელში ჩაგდებას, რევოლუციონერ დიქტატურას „ხალხის ნებისა“ და პოლიტიკურ რევოლუციის მიერვე დღესვე სოციალიზმის განხორციელებას მოელოდა უფრო გონივრები და წინ-დახედულები-კი, საუკეთესო მებრძოლნი და მოთავენი „ხალხის ნებისა“ როგორც იყვნენ, მაგალითად, ანდრია ევლიაბოვი და გერმან ლაპატინი, ეს საუკეთესო სოციალისტები XIX საუკუნისა ასე შორს არ მიდიოდნენ: ისინი იმ აზრის იყვნენ, რომ ტერორი შეაშინებს მთავრობას და რასმე მაინც დასთმობს თავისი უფლებებიდან. მთავრობის წარმომადგენელნი, ფიქრობდნენ ისინი, იღვას ხალხი როდია, ისინი თვითმპყრობელობის იდეას როდი აფასებენ, არამედ ინტერესს თავის ტყავისას, ამ ინტერესებზე მალა არ არსებობს მათთვის არაფერი, მაშასადამე სიკვდილის შიშით შესაძლებელია გამოვსტაცოთ მათ ხელიდან კონსტიტუცია. და სისხლი სისხლზე იღვრებოდა, მსხვერპლი მსხვერპლს მიხდევდა. მთავრობა თითქო მზათ არის თავი დამარცხებულათ იცნოს: კიდევ შემუშავდა ეგრედ წოდებული „ლორის-მელიქოვის კონსტიტუცია“. თუ ამ კონსტიტუციას დავუკვირდებით, დავინახავთ, რომ იგი არაფრით არ განსხვავდება პლევკის ხრიკებისაგან, რომელსაც იგი ლიბერალებთან ეწეოდა, ან „კონსტიტუციით“ ლორის-მელიქოვი იწვევდა პეტერბურგში საგუბერნიო ერობათა და ქალაქთა თვითმმართველობების წარმომადგენელთ მხოლოდ სათათბირო ხმით. ისიც იმ კიოხვების შესახებ, რომელთაც მთავრობა მოსიურვებდა გავგო თავისი „ჩვეული პირების აზრი. ამნაირათ, „ლორის-მელიქოვის კონსტიტუ-

ცია“ არაფერს აძლევდა არც საზოგადოებას და არც ხალხს, მაშასადამე არაფერს ჰქარავდა თვით მთავრობა. აი მაილოდ ამგვარი „კონსტიტუციის“ მოცემა შეეძლო თვითმპყრობელობას, რომელსაც მით სურდა საზოგადოების თანაგრძნობა რევოლუციონერებისადმი აღმოეფხვრა. ლორის-მელიქოვის პოლიტიკა ყველაფრით წააგავს ვანოვსკის დროის „მშობლიურ მზრუნველობას“, ფონ-პლევეს სატიკი ზომების ზედ-დამატებით. ეს მსგავსება მით უფრო აშკარაა, რომ გრაფ ლორის-მელიქოვის დროს, როგორც დღეს, რევოლუციონერების დევნა უმწვერვალეს წერტილამდე მიაღწია.

1 მარტს 1881 წ. მოჰელეს ალექსანდრე II, მაგრამ შედეგი სრულიად მოულოდნელი იყო ტერორისტებისათვის. ალექსანდრე III-მ კოტა ფიქრის და ყოყმანის შემდეგ გადაწყვიტა ლიბერალურ კონსტიტუციის შემოღების მაგივრად სატიკი წინააღმდეგობა გაეწია ტერორისტებისთვის. შექმნილმა მალე დაარწმუნა ის ამ გადაწყვეტილების საფუძვლიანობაში: იგრძნეს თუ არა მაგარი ხელი, მშინარა ლაბერალეებმა ბოდიში მოითხოვეს და მიჰმდგნ. დარჩენ მარტო რევოლუციონერები: ყველასგან მიტოვებულნი—ისინი დამარცხდნენ უთანასწორო ბრძოლაში თვითმპყრობელობასთან. მთავრობისთვის ერთი რამ შეიქნა ცხადი: ტერორისტულ პარტიასთან საბრძოლველად საკმარისი ძლიერი და კარგად მოწყობილი პოლიცია. ამ დღიდან ტერორი, სამუდამოდ დაჰკარგა საშინარა ძალა და მნიშვნელობა რუსეთის მთავრობის თვალში; მხოლოდ მუდამ სასწაულოდ მომლოდინე ლიბერალების და ზოგიერთ წარსულით დაბრმავებული რევოლუციონერთა თვალში ტერორმა შეიგრძნა დღემდე მნიშვნელობაც და მომზიდვაც ძალა.

დაღა გრძელა და ბნელი ხანა რეაქციისა. ბოლოს დაჰპერა ახალმა სიომ, გაჩნდა რევოლუციონერთა ახალი თაობა ახალი იდეებით და შეხედულებით. მან ისარგებლა წარსულით. მან გაითვალისწინა შეცდომები რევოლუციონერ ნაროდნიკებისა და „ხალხის წების“ წარმომადგენლების; უკანასკნელთაგან მან შეითვისა იდეა პოლიტიკური ბრძოლისა, პოლიტიკური თავისუფლების საჭიროებისა სოციალიზმის განსახორციელებლად, მაგრამ ამავე დროს შეიგნო რომ ტერორზე დამყარებული იმედები ტყუილი იმედებია. პირველთაგან მან შეითვისა იდეა „ხალხში სიარულისა“, პროპაგანდა და აგიტაცია ხალხში, მაგრამ იმავე დროს შეიგნო უნადაგობა დაუყოვნებელი სოციალური რევოლუციისა. ნაროდნიკების ამგვარი იმედები კლასთა ბრძოლის პრინციპის უცოდინარობით აიხსნება. ნაროდნიკ-რევოლუციონერებს არ ესმოდათ, რომ თითოეული კლასის თავისი საკუთარი იდეა აქვს, რომ სოციალიზმი—ეს პოლიტიკური ტიპი, ბოკანო კლასის იდეაა. ისინი ამ იდეით რუსის გლეხთან მიდიოდნ და მას სთვლიდნ ბუნებრივ კომუნისტად, მაშინ როცა რუსის გლეხი იყო და დღესაც არის მომხრე და დამცველი კერძო საკუთრებისა. ისინი ვერ არჩევდნ მესაკუთრე გლეხს ბოგანოსაგან. მესაკუთრე გლეხი-კი არა ქალაქის პროლეტარიატია ბუნებრივი მატარებელი სოციალისტურ იდეისა, ამბობდნ ახალი სოციალისტები—მარქსისტები: გლეხებს იმდენად შეუძლიათ აქტიური მონაწილეობა მიიღონ პოლიტიკურად ერთად სოციალისტურ ბრძოლაში, რამდენადაც ისინი გადატაცდებიან, საკუთრებას დაკარგვენ და ცხადია დინახავენ, რომ დღევანდელ კაპიტალისტურ ხანაში იმათი დაღუპვა აუცილებელია. ამგვარად გზა სოციალიზმისაკენ მეტად ძნელი და გრძელი გზაა. ამის მოსაგებად საჭიროა მეტად დიდი მუშაობა, მეტად ბევრი შრომის დახარჯვა საჭირო, რომ გათვითცნობიერდეს და ერთი მკიდრო ორგანიზა-

ცია შეადგინოს ქალაქისა და სოფლის პროლეტარიატმა. მეცნიერულ სოციალიზმის მიმდევარი სოციალ-დემოკრატია არ ელის რაიმე სასწაულს: არც პოლიტიკურს—ტერორის საშუალებით და არც სოციალისტურს—მესაკუთრე გლეხთა საშუალებით.

სოციალ-დემოკრატები სიამოვნებით უთმობენ ერთსაც და მეორესაც ეგრედ წოდებულ სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიას, რომელიც პირდაპირი მემკვიდრეა ნაროდნიკ-რევოლუციონერების და „ნაროდოვოლცების“—ტერორისტების შეცდომათა და უღოლიკობისა. დეე იმათ ინუგეზონ ამით. სოციალისტ-რევოლუციონერებმა ორ ძველ შეცდომას ზედ დაუმატეს მესამე — ახალი ბურჟუაზიული შეცდომა—ტერორიზმის, დავიდის და კომპანის ოპორტუნიზმი იმათი კოპირაციებით და სოციალიზაციით (ბურჟუაზიული სოციალიზმი).*) სოციალ-რევოლუციონერთა პარტია პირველ შეხედვით თითქო მეტად რევოლუციონური, ნამდვილათ-კი ის საშინარა მხოლოდ თვითმპყრობელობის ცალკე მოსამსახურე პრიათისთვის, თვითმპყრობელობისთვის-კი, როგორც მთელისთვის გაკიდებით უფრო საშინარა გათვითცნობიერებული პროლეტარიატი, რომლის ძლევა-პოხილ მსვლელობის წინ ელფერს ჰქარავს რევოლუციონერი და დინამიტი.

გავიმოროო ჩვენი დასკვნანი:

სოციალ-დემოკრატია კლასობრივ ნიადაგზე დგას: ის თავის იმედებს მარტო გათვითცნობიერებულ პროლეტარიატზე აყარებს. მას სწამს, რომ მხოლოდ სოციალ-დემოკრატიულ დროშის ქვეშ შეერთებულ ძალას მთელი რუსეთის პროლეტარიატისა ძალ-უმს დაამხოს დღევანდელი წეს-წყობილება და ჩაჰყაროს საძირკველი სოციალისტური წყობილებისა. კერძო პირების გმირული თავგანწირვით შესაძლოა მხოლოდ ამა თუ იმ წარმომადგენლის მოსპობა, მხოლოდ მთელი სახელმწიფო სისტემის მოსაპოვლათ ის უფარგისი და გამოუსადეგარაა, რადგან ეს სისტემა ისტორიული განვითარების ნაყოფია და დამყარებულია მთელი კლასის ინტერესებზე და ხალხის უმრავლესობის შეუფერებლობაზე.

ხალხის გათვითცნობიერება და ერთ ორგანიზაციით დაწყობა,—აი ერთად-ერთი გზა, რომელსაც შეუძლია მაგიყვანოს გამარჯვებამდი. ყველაფერი, რაც-კი, თუგინდ ეთი წუთით, აგვადენს ამ ერთად-ერთ ქეშმარიტ რევოლუციონერ გზას,—მანებელი და დასაგმობია. აი რისთვის გამოვდივართ ჩვენ წინააღმდეგ არა თუ წმინდა ტერორისტებისა, რომელთა რიცხვი ეხლა ძრიელ კოტაა, არამედ იმ ნახევრად-ტერორისტებისა, როგორც მაგალითად სოციალ-რევოლუციონერთა პარტია ანუ „თავისუფლების“ (свобода) ჯგუფია, რომელთაც სურთ შეინახონ ტერორი არა როგორც ერთად-ერთი ან უმთავრესი, არამედ როგორც ერთი საშუალებათაგანი ბრძოლისა. „თავისუფლების“

*) რადგან ერთი გადატომით სოციალიზმში გადასვლა შეუძლებელი შეიქნა, იმათ გადაწყვიტეს გაპარულიყვენ ჩუმით ბურჟუაზიულ ტანსაცმელში. რევოლუციონერ სოციალიზმის მაგივრად მათ მისთავაზეს გლეხობას სხვა-და-სხვა კოოპერაციები, არტელები და სხ.: გლეხობა ყურს უგდებს ამ ნაცნობ ხიტყვებს, ნაცნობ ბურჟუაზიულ საგნებს; საზოგადოება (ბურჟუაზიული) „სიმპატიურად“ ეკიდება სოციალისტ-რევოლუციონერთა ხუხულის შენებას: ის ხედავს მასში თავის შრომატაღსაქმეს. მეტად ეშმაკური ცეკვაა. კითხვა იმაშია მხოლოდ ვინ ვის აჯობებს ეშმაკობაში. გარდაქმნიან სოციალისტ-რევოლუციონერები დღევანდელ ცხოვრებას ედემით თუ თითონ ჩასდებიან ბურჟუაზიულ ტოპოში. ჩვენი აზრით უკანასკნელი ჭეჭრო მოსალოდნელია.

ჯაფის კაზანდ ესმის რომ მთავრობის ტერორით ემუქრება სასაცილოა: 1) მთავრობა დარწმუნდა, რომ რევოლუციისა და დინამიკის ორგანიზაციის წინააღმდეგ ძალიან საიმედო საშუალებაა—პოლიციის ორგანიზაცია. 2) ფულგებით, ჩინით და ორდენებით მთავრობას ყოველთვის შეუძლია იშოვოს საკმაოდ გაბედული მოხელენი, რომლებსაც ვერ შეაშინებს მუქარა ტერორისტებისა. მთავრობა უძლურია მხოლოდ სარევოლიუციო გზაზე შემდგარ ხალხის წინაშე, მაშინ როცა მას ადვილად შეუძლია თავიდან მოშოროს ასი და თუ გინდ ათასი ტერორისტი. აი რატომ ამბობენ ახალი მომხრენი ტერორისა: ჩვენ არა ვართ წინააღმდეგნი ხალხის მოძრაობისა, ჩვენ ტერორი გვინდა არა მის მამიძრათ, არამედ მასთან ერთად. ჩვენ წინ ახალი კითხვა იბადება: შეუძლია თუ არა პარტიას ერთი და იმავე დროს ხალხის ორგანიზაციის საქმესაც ემსახუროს და სინამდვილე ტერორსაც გაუძღვეს. ჩვენ ვამტკიცებთ, რომ არა. ტერორი—კერძო პირთა საქმეა, მასსა ყოველთვის განუჩ რჩება, უცხო მაყურებლად, შეიძლება თანამგრძნობლადაც. ეს მეტად თვალ-საჩინოდ მტკიცდება იმ დროს თანაგრძნობით, რომელსაც ყოველთვის იწვევდა და ეხლაც იწვევს ტერორი დაძაბუნებულ, მხალთ ლიბერალთა წრეში. ლიბერალები ტაშს უკრავენ ტერორის მხოლოდ იმისთვის, რომ ის არაფერს თხოვლობს მისგან, გარდა იმ თანაგრძნობისა და ხანდისხან ცოტადენ ვლლით შემწეობისას. იმედი აქვთ ტერორი მათ გიერ ყველაფერს გააკეთებს, ის დასცემს თვითმპყრობელობას და შეძლებას მისცემს ლიბერალთა გამოვიდნენ ხალხის წარმომადგენლად. ტერორი ღრმად უფსკრულს აჩენს „გმირ“-ტერორისტებსა და მასსა შორის, ის კარგი უღვიძებს გმირულ სულს ამ მასსა, პირიქით, ამცირებს კიდევ. გმირული საქმენი თითო ოროლა ტერორისტებისა პასიურ მასსა, უფრო უსუსტებს რევოლუციონურ ძალას, რადგან ტერორის სისტემაში მას (მასსა) ადგლი არ აქვს უბრალო მომაკვდავს, წევრს მასსისა არ ძალუძს ჩაიღინოს საქმენი საგმირონი, თუმცა იმავე დროს მას ძალუძს იყოს წვერი გმირული მასისა. ყველა ის კი, ვინც მალა დგას ამ უბრალო მომაკვდავზე, მალა დგას თავის ენერგიით და თავგანწირულობით გარბიან ტერორისტულ საქმისკენ, მისწრაფიან რაიმე გაბედულის და არა ჩვეულებრივ წაშლენად, სხვა ყველა დანარჩენი საქმე მათ წინაშეაგლიდ მიანჩიათ. სასჯელი და რეპრესალიები ტერორისტებთა მიმართ კიდევ უფრო აცხიფელებს რევოლუციონურ ბრძოლას; შეუძლებელი ხდება ამ სისხლის მორევში სისტემატიური პროპაგანდა ან ავტაცია გასწიო. ყველა, ვინც-კი ვარა პარტიაში, გარბის ტერორისაკენ, დანარჩენთ მოღვაწეობა უარყოფილია. ასეთია შინაგანი ლოლიკა ტერორისა. გავიხსენოთ, რომ მესამოცდაათე წელის ბოლოს რევოლუციონერები პირველად რადიკალედენ ტერორს დიად მნიშვნელობას, პირიქით ის ეწინააღმდეგებოდა კიდევ იმათ პროგრამას, მიუხედავად ამისა ორიოდ ტერორისტულ აქტის შემდეგ ისინი სრულიად ჩაითრია ამ საქმეში—მათ ბოლოს ყოველივე უარ ყვეს გარდა ტერორისა. აი, რისთვისაც ასე გვეშინია ჩვენ ტერორის პროგრამაში შეტანისა, აი რისთვისაც ვცნობთ ჩვენ მას მავნებლად რევოლუციის საქმისთვის. მაგრამ შეიძლება ტერორი საჭირო იყოს იერიშის მისატანად-კი არა, არამედ თავის დასაცვლად? შეიძლება ის უძლური იყოს თვითმპყრობელობის დასაზოვად, მაგრამ იქნებ შეიძლებოდეს მისი განსაზღვრულ ჩარჩოში ჩაყენება? ტყუილი იმედია! ჩვენ გვეუბნებიან: აუტანელი და წარმოუდგენელია ის სასტიკი შევიწროება და უსინდისო დაძინვა რასაც დატყვევებული რევოლუციონერე-

ბი იმედენ მთავრობის მოხელეთაგან. განა შეუძლია პარტიას გულგრილად უტკიროს თუ როგორ სერიან ტალახში რევოლუციონერის პატივს და თავმოყვარეობას? ჩვენ გვეუბნებიან: არა ერთხელ ყოფილა შემთხვევა, როცა დემონსტრაციის დროს დაქერილ მუშებს და გლეხებს „როზგით“ სცემეს. ამაზე სოციალ დემოკრატებს არა ერთხელ უპასუხიან, რომ თავმოყვარეობის დაცვა მოვალეობაა, საქმეა თვით დამცარებულ რევოლუციონერთა. ის, ვის პიროვნებასაც ქელავენ, ვის თავმოყვარეობასაც ამცირებენ, მოკლავა სინამდვილე უღვას პირში რათა-კი შესძლოს სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწიოს ამ ბარბაროსობას. შეიძლება ამისთვის მას სცემონ, აწვალონ, მოკლან, მაგრამ ეს სამარცხინო დასჯა როდი იქნება, ეს იქნება ბარბაროსული წამება, რაც კიდევ უფრო გაუღვიძებს ხალხს ზიზის მტარვალთადმი. პარტიას არ ძალუძს დაუბრუნოს ღირსება და პატივი იმ კაცს, რომელმაც ნება მისცა ფეხქვეშ გაეთვლიათ მისი თავმოყვარეობა, როცა შეეძლო ებრძოლა ამის წინააღმდეგ. ან იქნება პარტიამ შური უნდა იძიოს, შური რევოლუციონერ მეზობლთა უსამართლოდ დაღვრილ სისხლისთვის, გაროზგილ გლეხებისა და გაუპატიურებულ ქალთათვის? ვისგან იძიოს შური? მისგან ვინ პირდაპირი დამნაშავე და აღმასრულებელია ამ საზიზრობისა? მაგრამ ხანდაზღუდლ დამნაშავედ თვითმპყრობელობის კერძო წარმომადგენლები-კი არ გამოდიან, არამედ თვითმპყრობელობა როგორც მთელი; ყველა ეს საზიზრობა აუცილებელი შედეგია თვითმპყრობელობის. ამიტომაც ხალხის შურის ძიება უნდა მიმართულ იყოს არა მთავრობის უბრალო წარმომადგენლებისკენ, არამედ თვითმპყრობელობისკენ. რაში უნდა გამოიხატოს ეს შური? ან თვითმპყრობელობა და ყველამ ერთად უნდა თავისი ძალ-ღონე უნდა შესწირონ სარევოლუციო საქმეს, ხალხი, მასსა, უნდა გათვითცნობიერდეს და გამოვიდეს საბრძოლველად უკეთესი შერმისის მოსაპოვებლად. გუბერნატორის, მიწისტარის და აკვართა მოკვლით ჩვენ ვერ შევაჩერებთ თვითმპყრობელობის ძალ-მომრეობას. ცნობილია, რომ რამდენად ძლიერია ტერორისტული ბრძოლა, იმდენად უსასტიკესია თვითმპყრობელობის ზომები. ჩვენ უარს ვყოფთ ტერორის. ჩვენ მხოლოდ ერთი მიზანი გვაქვს: მასის ორგანიზაცია და მომზადება მთელი რუსეთის აჯანყების მოსახდენად. ყველაფერი რაც-კი ხელს უშლის ამ მიზნის განხორციელებას უარყოფილი უნდს იყოს, რაც გინდ აღშფოთებულ იყოს ამით ჩვენი კერძო გრძნობა, რადგინ საშინელი შურისძიება ამსებდეს მთელ ჩვენ არსებას. **რამოლიუციონერთა სამხისათვის** არ უნდა დავიწყეთ **სამხანი რამოლიუციონისა**.

რუსეთის სოციალ-დემოკრატია იუსტიციის დეპარტამენტი როდია, ის რევოლუციონური პარტია. სოციალ-დემოკრატია მხოლოდ იმეგარ რევოლუციონურ აქტსა სთვლის ნამდვილ აქტად, რომლის მთავარ-მომქედ პირად გამოდის მასსა. მუშათა განთავისუფლება მათივე ხელით უნდა მოხდეს. ყველაფერი—არა მარტო **ხალხისთვის**, არამედ **ხალხის საზღვარგარეთაც**. მაგრამ ამით ჩვენ არ გვინდა ვთქვათ, რომ ვიადმ ტერორი, როგორც რევოლუციონური ბრძოლის იარაღი, არას დროს არ არის მისაღები სოციალ-დემოკრატისგან. სრულიად არა. ტერორი სულაც არ ეწინააღმდეგება სოციალ-დემოკრატულ პროგრამას. ზოგიერთა განსაზღვრულ პირობებში, რომლებზედაც ქვემოთ მოვილაპარაკებთ,—ტერორი სასვებით მისაღებია. წარმოვიდგინოთ ანაირი შემთხვევა: მასსა მომზადებულია რევოლუციისთვის, შეთქმულ პის გვემა შედგენილია, პარტიამ გადასწყვიტა მთავრობაზე

საქმის
დოკუმენტი
1904 წლის
2 ივნისის
კანონის
გამოცემის
მოტივი

თავ-დასხმა. შესაძლებელია, რომ ამისთანა დროს პარტიამ რევოლუციის ან დინამიკის არ მიმართოს, როგორც სიგნალს რევოლუციის დაწყებას. შესაძლებელია, რომ ამისთანა დროს მასის ქუჩაში გამოყვანამდე, საჭირო შეიქნეს ხელში ჩაივადოთ შინაგან საქმეთა სამინისტრო, დეპუტატებით ჯარების ხელმძღვანელი გენერლები, დეპუტატთა ტელეგრაფი, ტელეფონი, არსენალები, დაეპყროთ მთავრობის ზოგიერთი შენობები და სხ. ყველა ამეგების მოსახდენათ აუცილებელი იქნება მებრძოლი ტერორისტული ჯგუფი. მაგრამ ყველა ამეგების მხოლოდ მაშინ აქვს ჩვენთვის ფასი, ყველა ეს მხოლოდ მაშინ არ მოუტანს ზარალს მუშათა, მასის მოძრაობას, როცა პარტია ნამდვილად დარწმუნებული იქნება, რომ ამ ტერორისტულ აქტებს მაშინვე მოჰყვება ხალხის აჯანყება. თაფის-თაფით-კი ტერორისტულ აქტს, რაც გინდა გაბედული იყვე ის, ისევე ნაკლებათ შეუძლიან აჯანყების გამოწვევა, რამდენათაც ეს შესძლო 1881 წლ. 1 მარტის აქტმა (ამ დღეს მოკლეს ალექსანდრე II) ვერც ერთი გაბედული ტერორი ვერ იზამს ხანგრძლივი ორგანიზაციული მუშაობის **მაზიმ-რობას** ხალხის აჯანყების საქმეში, — ტერორს შეუძლიან მხოლოდ **დაპროპაგანდა** ეს მუშაობა, მას შეუძლია მხოლოდ სიგნალი მისცეს უკვე გამზადებულ და რაზემბათ დაწყობილ რევოლუციონერებს, ის უნდა იყოს მხოლოდ პირველი ნაბიჯი, დასაწყისი მთელი რუსეთის აჯანყებისა.

1904 წლის 2 ივნისის კანონის გამო *).

ამ წლის 7 ივნისს გამოიცა ახალი კანონი „სახელმწიფო დამნაშავეთა საქმეების გარჩევის წესრიგში ზოგიერთ ცვლილებების შესახებ და ამ საქმეების გარჩევის დროს ახალი სისხლის სამართლის დებულებით სარგებლობაზე“. ჩვენ შემთხვევა მოგვცა გაგვეცნო იუსტიციის მინისტრის ბ-ნ მურავიოვის საიდუმლო მოხსენება, რომელიც მან ამ საქმის თაობაზე სახელმწიფო საბჭოს წარუდგინა; ამიტომ ვსარგებლობთ აქ ამ მოხსენებით, რომ გავიცნათ ახალი კანონი, იმისი გამოცემის მოტივი და ღირსება-ნაკლულებანება. ახალი კანონის არსებითი მხარე მდგომარეობს იმაში, რომ ამიერიდან, როგორც ქვევით გავიგებთ, ზოგიერთ პოლიტიკურ დამნაშავეთა საქმეებს გადასწყვეტენ არა აღმინისტრაციული წესით, არამედ ეს საქმეები გადაეცემა სასამართლოებს. რუსეთში აქამდისაც არსებობდა ისეთი კანონი, რომლის ძალით შესაძლებელი იყო პოლიტიკური დანაშაულობანი სასამართლოს წესით გარჩეულიყო, მაგრამ — მურავიოვის სიტყვით, „კაცთ-მოყვარეობის გამო“, ამ კანონით არ სარგებლობდნენ, რათა ზოგიერთ დანაშაულობისათვის, რომელიც სისულელის გამო იყო ჩადენილი (მაგ., ხელმწიფის შეგინება სიმთვრალეში), დამნაშავე ძლიერ სასტიკათ არ დაესაჯათ **); მეორე მიზეზი იმისა, რომ პოლიტიკურ დანაშაულობათა გარჩევის დროს არ სარგებლობდნენ სასამართლო წესით, ვითომც სამართლის წარმოების ნაკლულებანება იყო, რასაც ახალი დებულება ვითომც თავიდან გვაკლის. შეიძლება, ეს ასეც იყოს. მაგრამ ჩვენ მიუფთხებთ მხოლოდ იმაზე, რომ მოხსენებაში მოყვანილი სტატისტიკური ცნობები აშკარათ ხდის იმას, თუ სად უნდა ვეძიოთ ახალი

კანონის გამოცემის მოტივი (მიზეზი). ეს მოტივი უნდა ვეძიოთ იმ შიშში და თავ-ზარ-დაცემაში, რომელიც გამოიწვია მთავრობის წარმომადგენლებმა რევოლუციონერთა მოძრაობის გასაოცრება ზრდად, ერთი მხრით და ამ მოძრაობის რეპრესიების, სასტიკი ზომების, საშუალებით შეჩერების ცდაში, და არა სამართლის წარმოების ნაკლულებანებაში ანუ სახელმწიფო დანაშაულობათა აღმინისტრაციული წესით გადაწყვეტის „არანორმალურად“ ჩათვლაში მეორე მხრით. ახალი კანონი ორი ნაწილისაგან შედგება: თანახმათ პირველი ნაწილისა, ამიერიდან შედის მოქმედებაში ახალი დებულების ზოგიერთი ნაწილი, სახელდობრ ის, სადაც ლაპარაკია პოლიტიკურ დანაშაულობაზე (მთელი დებულობის შემოღება დანიშნულია 1905 წ.). ახალი კანონის მეორე ნაწილი შეიცავს სამართლის წარმოებას (პროცესისაღიერ მხარეს); აქ აღნიშნულია მთელი რიგი იმ ცვლილებათა პოლიტიკურ საქმეების განსამართლების წეს-რიგში, რომლებიც წინანდელმა სამართალმა სრულებით არ იცოდა.

ახლა ვკითხოთ: რა შემოაქვს ახალ ხსენებულ კანონს და როგორია მისი ღირსება? როგორც ზევით ვამბობდით, სახელმწიფო დამნაშავეთა საქმეების სასამართლოს წესით გარჩევის შესახებ კანონი 1904 წ. 7 ივნისამდისაც არსებობდა, მაგრამ იმით არ სარგებლობდნენ ან სარგებლობდნენ ძლიერ იშვიათათ. ეს იყო 1864 წლის სისხლის სამართლის დებულების ისმუხლები, რომლებიც ნუმერაციით ახალი დებულების მუხლებს უდრიან, მაგრამ ფაქტიურათ, ეს მუხლები გაუქმებული იყო 1871 წელს 19 მაისს გამოცემულ წესების მეოხებით, და აგრეთვე 1881 წლის 14 აგვისტოს გაძლიერებული დაცვის დებულების მიერ. როგორც ჩვენი კითხვულების უმრავლესობას გამოცდილებით ეცოდინება, რუსეთში პოლიტიკურ საქმეების შესახებ გამოძიების მოხდენა მიენიჭა ყანდარმების ცალკე კორპუსს, სასამართლო პალატის პროკურორის ანუ მისი ამხანაგების თანადანსწრებით. როცა ამ წესით გამოძიება (дознание) გათავდებოდა, საქმე იგზავნებოდა საგანგებო კომისიაში, რომელიც დაწესებული იყო საშინაო საქმეების სამინისტროსთან და შესდგებოდა პოლიციის დეპარტამენტის, მინისტრების; იუსტიციის და შინაგან საქმეების წარმომადგენლებისაგან და აქ წყდებოდა საბოლოო — სასჯელის დანიშვნით უმაღლესი ბრძანებით, რომლითაც შეუძლებელი იყო უფლების ჩამორთმევა და ზუთი წლის ზევით აღმოსავლეთ ციმბირში გაგზავნა (შემდეგ ეს ვადა გადიდებული იქნა 10 წლამდის). საზოგადო წესით ასეთი საქმეები სრულებ თ არ ირჩეოდნენ (გარდა სამი საქმისა 38 პირის შესახებ 1902 წელს და 12 საქმისა 28 პირის შესახებ 1903 წ. უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში (1894—1904 წ.), რომელსაც მურავიოვის მოხსენება ეხება, იყო კიდევ 35 საქმე 88 პირის შესახებ, რომლებიც, თანახმათ გაძლიერებული დაცვის დებულებისა, გადაეცა სახელმწიფო სასამართლოს მაგრამ ასეთი წესი სრულებით არ აკმაყოფილებდა არც შინაგან საქმის, და არც იუსტიციის სამინისტროებს; და აი ერთი-მეორეზე შედგა სამი კომისია, რომელთაც წინადადება უნდა შეეტანათ საქმის სასურველათ მოსაწყობათ. 1881 წლის კომისია (რომელშიაც მონაწილეობას იღებდნენ მურავიოვი და პლევკე). უკვე ფიქრობდა იმ გვარი წესების შემოღებას, რომლებიც ახალ კანონს წააგვიან, თუმცა უნდა შევინაშნოთ, რომ ხსენებული კომისიის ზოგიერთი წინადადება ბევრათ უფრო „ლიბერალურია“ ახალ კანონთან შედარებით. მაგრამ მხოლოდ 20 წლის შემდეგ მაშინდელმა „რეფორმატორებმა“, პლევკე და მურავიოვმა, დადგნენ რა მთავრობის სათავეში, განახორციელეს თავისი აზრები. როგორც საშუა-

*) გადმოგვქცდილია „ისკრიდან“ № 70.

**) ალბათ, ზოგჯერ ისიც „კაცთ-მოყვარეობით“ ხდებოდა, რომ ისეთ დანაშაულობისათვის, რომლისთვისაც დებულება ერთი ან ორი თვის დაპატიმრებით სჯის დამნაშავეს, აღმინისტრაციული წესით 3—5 წლით გზავნიდნენ ციმბირში.

ლება „კაუჩუკის შტეშვლის“ დასარწმუნებლათ, იმათ მოხსენებაში მოყვანილია აუტორიტეტული სტატისტიკური ცნობები.

ამ სტატისტიკიდან ჩვენ ვცნობილობთ, რომ 1894—1903 წლებში ერთი წლის განმავლობაში აღძრულ პოლიტიკურ საქმეების რიცხვი ავიდა 158-დან 1988-დამდე (გაიძლია 12 ნახევარჯერ); იმ პირთა რიცხვი, რომლებიც ამ საქმეებში მოყვნი, ავიდა 519-დან 590-მდე (11 ჯერ); იმ პირთა რიცხვი, რომლებიც „უმაღლესის ბრძანებით“ დასჯილ იქნენ, — 366-დან 4867 (13-ჯერ), ციმბირში გაგზავნილთა — 21-დან 912-დამდე (44-ჯერ), სხვა-და-სხვა შორეულ გუბერნიებში გაგზავნილთა — 34-დან 592-დამდე (18-ჯერ), პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ მიტყუულთა რიცხვი — 244-დან 1268-დამდე (5-ჯერ), ციხეში დაპატიმრებულითა რიცხვი — 185-დან 1177-დამდე (6 ნახევარჯერ).

აი სად არის ახალი კანონის სათავე, აი რამ მოაწოდებდა ახალი კანონის შემთხვევით პოლიტიკური საქმეების სასამართლოს წესით გარჩევა. ამას უნდა დავუერთოთ ერთი მოსაზრება, რომელიც უმეტესობათა პლევრს ჰქონდა მხედველობაში: ჩაიროს პოლიტიკურ ბრძოლის საქმეში სასამართლო უწყება, რომელიც გარეგნობით მაინც — აქამდის პირუთვნელად იქცეოდა. მართლაც, სახელმწიფო დამნაშავეთა საქმეები უმრავლეს შემთხვევაში სასამართლო უწყებამდის როდი ახწევდნენ, და უკანასკნელს შეეძლო ხელის დახაზა და საშინაო საქმეების სამინისტროს მოქმედების კრიტიკა და ამასთანავე თითქმის ლიბერალიზმის გამოჩენა უფლებების და კანონიერების პრინციპების ხელზე დახვევით. მაგრამ, ბოლოს და ბოლოს ეს მოგზავრდათ. საშინაო საქმეების უმართებელეს სამინისტროს ალბო ყოფნიდა მცირე რიცხვი პალატის იმ პროკურორების და იმათ ამხანაგებისა, რომლებიც, სულ ერთია, ღებულობდნენ თუ არ ღებულობდნენ მონაწილეობას საქმის გამოძიების დროს ჟანდარმების მიერ, ამართლებდნენ ჟანდარმების ყოველგვარ მხედველ და ველურ მოქმედებას, და რომლებიც თავის თავს საშინაო საქმეთა უწყების მოხელეებათ უფრო გრძნობდნენ, ვინემ სასამართლოს უწყებისა. საშინაო საქმეთა სამინისტრო ითრევს-რა პოლიტიკური ბრძოლის საქმეში სასამართლო უწყებას, ფიქრობს თავის თანამოაზრეთა, თავის მოკავშირეთა და დამკმათა რიცხვის გამრავლებას.

მაგრამ რათა სასამართლოს უწყება მოეტყულებოთ იმაში, რომ მომავალ პოლიტიკურ პროცესებს უფლებები და კანონიერი ხასიათი ექნება, ახალი კანონი შედგენილი იქნა კანონების ფალსიფიკატორის — მურავიოვის მონაწილეობით და გაყვანილი იქნა დაყრუბულ და დაბუნჯებულ სახელმწიფო საბჭოში. რავარ უფლებები უპირატესობას წინანდელ წესრიგთან შედარებით, და რავარ გარანტიებს იძლევა ახალი კანონი? სანამ საქმე სასამართლოში გადავიდოდეს, იმან უნდა გაიაროს ჟანდარმების მიერ მოხდენილი გამოძიების და თავდაპირველი გამოძიების *) სტატიები. თავდაპირველი გამოძიება როდი არის ნორმალური, საჯაროდებული საფეხური, რომელიც აუცილებლათ უნდა გაიაროს ყველა საქმე. არა, 7 ივნისის კანონი გვეუბნება თავდაპირველი გამოძიებაზე მხოლოდ თვალისასახვევით. შედგენილი ძლიერ ეშმაკურათ, ბნელი ფრაზებით, ყოვლად უსისტემოთ, რომ ჩვეულებრივად აღამინამ იქ ვერაფერი გაიგოს, — ახალი კანონი ამჟღავნებს ყველა ამ ნაკულუენებებს. ეს ნაკულუენებანი მოწმობენ, ერთი მხრით, ახალი

კანონის აჩქარებით დაწერას, მეორე მხრით — კანონმდებლის სურვილს თავის ნამდვილი განზრახვანი დამალოს. ახალი კანონით ადმინისტრაციული წესით საქმის გამოძიება (ესე იგი: პოლიციის და ჟანდარმების მიერ) ჩნება; როგორც წინეთ იყო, სახელმწიფო დამნაშაულობათა საქმეების პირველდაწყებითი გამოძიების ძირითად ფორმა; მაგრამ თუ წინეთ პოლიციის და ჟანდარმების გამოძიებისათვის თავდაპირველი გამოძიების მნიშვნელობის მისანიჭებლათ თითოეულ შემთხვევაში საჭირო იყო უმაღლესი ბრძანება, — ახლა მთელი ეს დავიდარბა აცილებულია და ყველაფერი დამოკიდებულია სასამართლო პალატის პროკურორზე, რომელსაც შეუძლია ჟანდარმების მიერ მოხდენილი გამოძიება საქმით იცნოს საბრალდებლო აქტის შესადგენათ. მთავრობის მიერ გამოძიების აღძვრაც დამოკიდებულია სასამართლო პალატის პროკურორის გადაწყვეტილებაზე, ანუ სხვა სიტყვებით, წინანდელი რთული წეს-რიგის მაგივრათ შემოღებულია მეტათ განმარტივებული წესები. მაგრამ, სამაგიეროთ, ამბობს ახალი კანონი, გამოძიება ადმინისტრაციის მოხელეების მიერ უნდა მოხდეს იმ წესების დაცვით, რომლებიც დადგენილია პირველდაწყებითი გამოძიებისათვის; ლაპარაკი საჭირო არ არის, როგორც უნდა იყოს ეს წესები, როგორი თავდებიც უნდა იყოს ისინი, სულ ერთია, — არც ერთი ჟანდარმების მოხელე თავის თავს ვალდებული არ ჩათვლის ისინი შესარულოს, ვინაიდან იგი არ არის სასამართლოს უწყების წევრი, იმის დანიშვნა თანამდებობაზე და იქიდან დათხოვა სულ სხვა უწყებაზეა დამოკიდებული, და ამიტომ მას სულ სხვა ფსახლოვია აქვს და სულ სხვა ნაირათ ექცევა იმ პირთ, რომლებიც მას ხელში ჩაუვარდნიან. ასეთ პირობებში იმის იმედი, რომ ჟანდარმების გამოძიება სანამდვილეს გამოხატავს, რომ ეს გამოძიება პირველდაწყებითი გამოძიების ანუ სასამართლოს გამოძიების აქტების მაგივრებას გასწევნ, — მეტის-მეტე გულ-უბრყვილობა იქნებოდა, და ასეთ გულუბრყვილობას 7 ივნისის კანონის შემდგენელები ხომ არასოდეს არ ჩადენდნენ. ზევით ნათქვამიდან შეგვიძლია ის დასკვნა გამოვიყვანოთ, რომ ჩვენთვის სულ ერთია რომელი გამოძიებელი აწარმოებს საქმეს, პროკურორი პირდაპირ დაესწრება გამოძიებას ყველა აქტების შედგენას, რომ შეიძლება საჩივრის განცხადება და სხვა, ვინაიდან ისეთ გამოძიებათა რიცხვი, რომლებსაც მოახდენენ სასამართლოს გამოძიებელნი, ძლიერ მცირე იქნება. რომ ეს ასე იქნება, ეს იქიდან ჩანს, რომ ასეთი გამოძიების მოხდენა ახალი კანონით მიზნობილი აქვთ საგანგებო აქმეთა გამოძიებლათ; ასეთი გამოძიებელი-კი მხოლოდ ერთია თითოეულ საოლქო სასამართლოში, მაშინ როცა რევოლუციონური მოძრაობა დღით-დღე იზრდება და ერთ ასეთ გამოძიებელს თავზე დაწევება იმოდენა საქმეები, რომ იგი იმათ თავდარიგს ველარ გაართმევს; ასე რომ პოლიტიკურ საქმეების უმრავლესი ნაწილი ძალაუფლებურათ ისევ ჟანდარმების ხელში დარჩება. კიდევ ვიკითხოთ: რთ არის საიმედო ჟანდარმების მოხელეების მიერ საქმის გამოძიება ახალი კანონით? უწინარეს ყოვლისა, გეტყვით ჩვენ, გამოძიების საქმეს თვალ-ყურს ადევნებს საოლქო სასამართლოს პროკურორი; მაგრამ ახალი კანონის გამოცემამდისაც გამოძიებას თვალ-ყურს ადევნებდა პალატის პროკურორის ამხანაგები, თუმც იმათი დასწრება საჯაროდებული არც მაშინ ყოფილა და არც ახლა არის, — მაშასადამე, საქმე ამ მხრით უცვლელათ დარჩა. შემდეგ: თუ გამოძიების დამთავრებამდის ჟანდარმებმა რომელიმე პირის ციხეში დამწყვეტვა დაინახა საჭიროთ, იგი ამწყვეტდეს კიდევაც, მხოლოდ ამის თაობაზე უნდა იქ-

*) თავდაპირველ გამოძიებას (предварительное следствие) ახდენს მხოლოდ სასამართლოს გამოძიებელი.

წმინდა როკუროს, ეს უკანასკნელი-კი, თუ იგი კიბეში დამწყვედვას საჭიროთ არა თვლის, წინადადებას აძლევს ჟანდარმერიას გააუქმოს თავის გადაწყვეტილება. მერე რა გამოვიდა? საქმის გამოძიებამდის ციხეში დამწყვედვა გაუქმებულია თუ არა? ამის შესახებ არაფერი არ ვიცით. მაშასადამე, ის დასკვნა უნდა გამოვიყვანოთ, რომ ყველაფერი ჟანდარმერიას აქვს მინდობილი, რომელსაც შეუძლია სასრულოში მოიყვანოს პროკურორის წინადადება, და შეუძლია კიდევაც უარი თქვას იმის შესრულებაზე. რა არის აქ ახალი? არაფერი, ვინაიდან წინეთაც პროკურორს აკრძალული არ ქონდა ამნაირივე წინადადება მიეცა ჟანდარმერიასათვის, და ამავე დროს არც ჟანდარმერიას აკრძალული არ ქონდა ასეთი წინადადებანი სრულიად უწყობადად დაეტოვებია. მაგრამ ახალი კანონი აი კიდევ ცდილობს ჟანდარმერიის უფლებების შეზღუდვას: ჟანდარმერიას მხოლოდ მაშინ შეუძლია იმ პირთა ციხეში დამწყვედვა, რომელთაც მცირე დანაშაული ბრალდებათ, როცა საშიშოა, რომ ბრალდებულებმა ერთმანეთში მიწერ-მოწერა იქონიონ ან დანაშაულობის კვალი დაფარონ. მაგრამ ერთი გვითხარით, როდის არ შეიძლება ასეთი ფართო უფლების გამოყენება? არა, მალელობის თამაშობა საჭირო არ არის: თავისუფლების მოსპობა იმ პირათვის, რომლებსაც მთავრობის წინააღმდეგ რაიმე ბრალი ედებათ, თუმცა ეს მხოლოდ ექვით იყოს, ისევ შეუზღუდავ და აუღაგმავ თვითნებობაზეა დამყარებული, რასაც მთავრობა ცდილობს დაფაროს „ახალი“ კანონის ეშმაკურათ და ხრიკებით შედგენილი ფრაზეებით. ერთათ ერთი ღირს შესანიშნავი ახალი კანონში მხოლოდ ის არის, რომ მთავრობ თავის მტრებათ თვლის საღ, ნორმალურ და თავისი მოსაზრებო მომქმედ პირებს. იმას აღარ მიაჩნია შესაძლებლათ ემბოლოოს სულით ავითამყოფთ და ბავშვებს, რომლებსაც თავისი საკუთარი მოფიქრებით არ შეუძლიათ მოქმედება, თუნდაც რომ ეს პირები პოლიტიკური დამნაშავეები იყვნენ. მაგრამ ეს ჯერე დათმობა სრულებით იკარგება დანარჩენ გარანტიების წმინდა ფაქტიური ხასიათით. აი მაგალითისთვის ასეთი გარემოება: ბრალდებულს გამოძიების გათავების შემდეგ, ნება ეძლევა მოითხოვოს საქმის გამოძიება გასასინჯათ და ჩამატების მოსახდენათ, თუ იგი თითონ მოიწოდებს. ეს ძლიერ კარგია! მაგრამ ჩავიხედოთ მურავიოვის მოხსენების წმ გვერდზე; იქ სწერია, რომ „ბრალდებულთათვის მთელი გამოძიების (რასაკვირველია, ჟანდარმერიის) ჩვენება ზოგ შემთხვევაში სრულებით სასურველი არ არის იმ მიზეზით, რომ გამოძიებაში არა იშვიათათ შედრ ასეთი ცნობები, რომლებიც საზოგადოთ არ უნდა იქნენ გამოქვეყნებული“. აშკარაა, რომ ამას შემდეგ ბრალდებულის უფლება—მოითხოვოს გასასინჯავათ გამოძიების აქტები მხოლოდ მარტოოდენ ოცნებაა: ჯაშუშების ჩვენება «საზოგადოთ არ უნდა იქნენ გამოაშკარავებული», სხვაგვარი ცნობები, ჟანდარმერიის აზრით, შეიძლება არა არსებობათ ჩაიჯელოს, და ბოლოს ბრალდებულს მიაჩნებენ მხოლოდ გაჩხრეკის და მისი ნაჩვენების ოქმებს. თუ რამით შესანიშნავია ახალი კანონი, ეს უმაღალითო უტიფრობით და ურცხვობით: ამიერიდან ყველა ჯაშუშებს უფლება აქვთ თავის შრომისთვის გასამრჯელო მიიღოს არა საიდუმლო წყაროებისაგან, არამედ სახელმწიფო თანხებისაგან, რომლებიც შინაგან საქმეთა სამინისტროს ხარჯთ-აღრიცხვაში შეტანილი. ჟანდარმერიის გამოძიების შემდეგ საქმე გადაეცემა ან სასამართლოს ან საგუბერნიო რევებს, რომელიც შესდგება ჟანდარმერიის პოლიციისა და პროკურორისაგან გუბერნატორის თავმჯდომარეობით. სახელმწიფო დამნაშავეთა საქ-

მეები უნდა გაიჩრეს სასამართლო პალატაში წოდებათა წარმომადგენლებით ანუ უშიშოთ (განსაკუთრებულ შემთხვევებში სენატში და უზენაეს სისხლის სასამართლოში).

სასამართლოს პროცესი ახალი კანონით დატულია წინანდელი სახით, მაგრამ დიდი ცვლილებებით. კანონი პირდაპირ არ თხოულობს კარების ჩაქეტვას, არამედ სასამართლო თითონ სწყვეტს კითხვას ამ ჩაქეტვის საჭიროებაზე. მაგრამ თუ პალატამ, ყოვლის იმედის გარეშე, არ ჩაიკეტა კარები, იუსტიციის მინისტრს ნება ეძლევა თავისი ბრძანებით ჩაქეტოს კარები. ამნაირათ აქაც ახალი არაფერია. შემდეგ: აქამდის კარების ჩაქეტვის დროს თითოეული ბრალდებულის მხრით საქმის გარჩევის დროს სასამართლოს ზღაში უშვებდნენ სამ ნათესავს ან ნაცნობს. ახლა-კი მხოლოდერთს უშვებენ, ისიც მახლობელ ნათესავებიდან. სამაგიეროთ ახალი წესებით იქ უშვებენ ისეთი თანამდებობის პირებს, „რომლების სამსახურის მოვალეობა ამისთვის საკმარის საფუძველს იძლევა“, და ამასთანავე რიცხვის განუსაზღვრელათ. ეს ზომა აღბათ მოფიქრებულია იმ ანგარიშით, რომ მან სასურველი გავლენა იქონიოს მსაჯულთა პირუთენელობაზე და იმათ დამოუკიდებლობაზე. თუ გავიხსენებთ აქ კიდევ იმ გარემოებას, რომ ამ ერიდან პოლიტიკურ დამნაშავეების დაცვის ნება სასამართლოებში ეძლევათ მხოლოდ ნაფიც ვეკილებს (გამორიცხული არიან ნაფიც-ვეკილების თანაშემწენი და აგრეთვე კერძო პირებიც), შემდეგ იმას, ვისაც სასჯელი მიესაჯება, გადასდება საქმის წარმოების ხარჯი,—გამოვა, რომ სასამართლო პროცესი ახალი კანონით მეტის-მეტათ შევიწროებულია და წააგავს ხაფანგს, რომელშიც უნდა ჩადნონ „მხეცი“, ვინაიდან მერე ყოველივე გათავებულია. აქ კანონი უფრო პირდაპირ და განსაზღვრულია, ვინაიდან აქ სასტიკი ზომები დადგენილია სასამართლოს უწყების ანგარიშზე, ჟანდარმერია-კი ღდას განზე და თითქო სამძიმრის გამოსათქმელათ ამზადებს ტუჩებს: აი, ხომ ხედავთ, როგორ კარგათ იყოს საქმე, როცა ჩვენ ხელში იყავითო! მაგრამ რაღა მოხდება, თუ საქმე სასამართლოს აღარ გადაეცა, და მოსაპობათ უნდა გაიგზავნოს? აი აქ არის ყველაზე უფრო საკვირველი ამბავი: ახალი კანონი ამბობს, რომ სახელმწიფო დანაშაულობათა საქმეების გადაწყვეტა მაშინ იქნება ნორმალური, როცა ეს სასამართლოს წესით ხდება; მაგრამ სრულებით დაივიწყა, რომ მან სრულებით ხელუხლებელათ დასტოვა თვითმპყრობელობის უებარი წამალი—დებულება გაძლიერებულ დაცვაზე. მურავიოვი თავის მოხსენებაში უფრო გულლია. მან პირდაპირ განაცხადა: როცა შეუძლებელია ბრალდებულის გამტყუნება რომელსაღმ სახელმწიფო დანაშაულის ჩადენაში, მაგრამ ჟანდარმერიის გამოძიებით დადგენილია ბრალდებულის მოღვაწეობის მხოლოდ მცირე მიმართულება სახელმწიფო წეს-წყობილებისა და საზოგადოებრივი მშვიდობიანობისათვის, მაშინ უფრო შესაფერია ასეთი გამოძიებანი გადაეცეს შინაგან საქმეთა სამინისტროს იმ წესით, რომელიც ნაჩვენებია სახელმწიფო წეს-წყობილების და საზოგადოებრივი მშვიდობიანობის დებულების წმ—წმ მუხლებში (გვ. 72 მოხსენების *). უფრო გამოცდილი პოლიტიკოსის, პლევეს, რჩევით, ეს ტრადიციული იქნა კანონიდან, მაგრამ ცხოვრებაში-კი იგი უეჭველათ დარჩება, ასე რომ თუ სასამართლომ საქმის გარჩევის მასალი არ არის, ბრალდებული ადმინისტრაციის მხრით დაუსჯელათ მინიცი არ დარჩება. ამნაირათ სახელმწიფო დამნაშავეთა

*) ესე იგი, საგანგებო რჩევაში, და იქიდან უმაღლესი ბრძანებით—ციმბირში.

საქმეები განიყოფებოდა ორ ნაწილად: საქმეები ბრალდებულთა გასამტყუნებელ მასალით და საქმეები; სადაც ასეთი მასალა არ არის. ადვოკატი მოსადგენია, თუ როგორ დაკმაყოფილებულა თვლის თავის თავს ამ კანონით ის, ვისაც უფლება ზე ცოტათ თუ ბევრათ განვითარებული წარმოდგენა აქვს. წინანდელი წესით საქმე „ნორმალური“ მიდიოდა შინაგან საქმეთა მინისტრთან დაარსებულ საგანგებო საბჭოში, სასჯელი-კი ყოველთვის უმაღლესი ბრძანებით ინიშნებოდა, ე. ი. რანდენიმეთ განსაკუთრებული წესით. ახლა-კი საქმე „ნორმალური“ მიდის სასამართლოში, სადაც ბრალდებულს სასტიკი სასჯელი ენიშნება: როცა სასტიკათ დასჯის იმედი, საქმის გარემოებათა მიხედვით, ძლიერ ცოტაა, მაშინ საქმე იგზავნება საგუბერნიო რჩევაში და იქ ისპობა, მაგრამ შინაგან საქმეთა მინისტრს ყოველთვის ნება ეძლევა ბრალდებულის დასასჯელათ მიმართოს გაძლიერებულ და ცვის დებულების 34—36 მუხლებს და თავისი თვითნებობის გასამართლებლათ გამოითხოვოს ხოლმე უმაღლესი ბრძანებები. აი, ასეთია ახალი კანონი პოლიტიკურ დამნაშავეთა განსამართლებლის შესახებ, და შეუძლებელიცაა, რომ იგი სხვანაირი იყოს დღევანდელ პირობებში.

ჩვენ ზევით შევნიშნეთ, რომ ეს ახალი კანონი ძლიერ სიჩქარით არის შედგენილი. და ეს ადვილი გასაგებიცაა: მარტო რევოლუციური მოძრაობის სურდა, რომ ყოფილიყო მიზეზი, ამისთვის კი დევარ დააჩქარებდნენ მის გამოცემას. მაგრამ აქ მოუხსწრო ომმა. ათწლისწინებული ყველა ჯგუფში და ყველა წრეში, გარდა სამხედრო არისტოკრატისა, რომელსაც სწყუროდა ბრძოლა, ომმა ძლიერ დაუკარგა ნდობა დღევანდელ მთავრობას. სადაც შორეულ განაპირაზე იხოცება აუარებელი ხალხი და იხარჯება ხალხის აურაცხელი სიმდიდრე, რასაც ხალხის ინტერესი სრულებით არ თხოულობს. ზალხიდან გამოაქვთ მილიონი მილიონზე და ჯერ კიდევ ბევრს გამოიტანებენ: თითოეული დღე მანჯურიაში ჩვენ გვიღირს 2 ნახევარი მილიონი! ექვი არ არის, რომ ეს კიდევ უფრო უმატებს ნდობას რევოლუციურ მოძრაობას, და პეტერბურგში უკვე ხმა დადის გლეხებ ს, ფაბრიკის მუშების და სტუდენტების არეულობათა შესახებ, — და, თუ ეს მოხდა, არეულობა დიდ ძალ ხალხს მოედება. ბატონმა მინისტრებმა წინა იგრძნეს ეს და ამიტომაც დააჩქარეს სასტიკი კანონის გამოცემა. რომ მთავრობა შეშინებულა მომავალი შინაური ომის მოლოდინში და თითონ მოუწადინებია რევოლუციონერების დაშინება, ჩანს იქიდან, რომ მას უკვე დაახლოვებით 250 საქმე გაუფხავნია გასარჩევად სხვა-და-სხვა სასამართლო პალატებში; ამასთანავე იგი იძულებული გახდა 400 საქმე სრულებით მოესპო, მაგრამ ეს მხოლოდ იმით, რომ დანარჩენებზე იყაროს ჯინი.

მართლაც, რომ შიშს შეუპყრია მთავრობა და ძალა დაუტანკბია — აჩქარებით ახალი კანონის სასტიკი სასჯელებისგან შეკერილ აბჯარში შემძვრალიყო. მაგრამ ამოა მისი მცადინებო: თანამედროვე ტექნიკა ისე შორს წავიდა, რომ ახალი იარაღებს ვეღარ გაუძლებს ვერც ერთი საშუალო საუკუნოების საფარი და გინდ აბჯარი, — და მხოლოდ, როცა მთავრობა, დასამხობათ მომზადებული, გაიქცევა, მაშინ იგრძნობს, რომ მისივე იარაღი ზნიქავს მას მიწისაკენ, აწვება და უჭირვებს გაქცევის. რუსეთის თვითმპყრობელობისათვის, რომელიც დღემდამ საშუალო საუკუნოების აბჯარსა და საფარში აფარებს თავს, ასეთი წამი უკვე შორს აღარ არის. მაშინ, მშვიდობით ძველი აბჯარი, მშვიდობით პოლიტიკურ დამნაშავეთა წინააღმდეგ სასტიკი კანონების გამოგონება!

როგორ მისის სოციალდემოკრატიას ნაციონალური კითხვა?

I

ყველაფერი იცვლება... იცვლება ცხოვრება და მასთან ერთად იცვლება „ნაციონალური კითხვა“. სხვა-და-სხვა დროს სხვა-და-სხვა კლასები გამოდიან ბრძოლის მოედანზე, — ყველა კლასს-კი თავისებურათ ესმის „ნაციონალური კითხვა“. ცხადია, სხვა-და-სხვა დროს სხვა-და-სხვა ინტერესებს მისახსენებია „ნაციონალური კითხვა“, სხვა-და-სხვა ელფერს იღებს, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი კლასი და როდის წამოაყენებს მას.

იყო ჩვენში, მაგალითად, ეგრედ წოდებული თავად-აზნაურების „ნაციონალური კითხვა“, როცა — „საქართველოს რუსეთთან“ შეერთების შემდეგ, ქართველმა თავად-აზნაურობამ იგრძნო, თუ რა საზარალო იყო მისთვის ძველი პრივილეგიებისა და ძლიერების დაკარგვა, რომლებიც მას ქართველი მეფეების დროსა ქონდა, იუკადრისა „უბრალო ქვეშევრდომობა“ და მოინდომა „საქართველოს განთავისუფლება“. ამით მას უნდოდა „საქართველოს“ სათავეში ქართველი მეფეები და თავად-აზნაურობა დაეშენებინა და, ამგვარად, მათთვის გადაეცა ქართველი ხალხის გაძლიერება! ეს იყო ფეოდალურ-მონარქიული „ნაციონალიზმი“. ვერც ერთი შესამჩნევი კვალი ვერ დაჩინა ამ „მოძრაობამ“ ქართველების ცხოვრებას, ვერც ერთი ფაქტით ვერ ისახელა მან თავი, თუ სახეში არ მივიღებთ ქართველი თავად-აზნაურების ზოგიერთა შეთქმულობას რუს მმართველების წინააღმდეგ კავკასიაში. საქმარისი იყო ოდნავათ მოხვედრა ცხოვრების ტალღებში ამ ისლად სუსტ, მოძრაობას, რომ ძირაწანთ დაენგრია იგი. და, მართლაც, საქონლის წარმოების განვითარებამ, ბატონყმობის გაღწევა, სათავად-აზნაურო ბანკის დაარსებამ, კლასთა ანტაგონიზმის გაძლიერებამ ქალაქსა და სოფელში, გაღწეულებმა მოძრაობამ სოფელს ღარიბებისა და სხია ამისთანებმა — სასიკვდილო ლახტი დაკრა ქართველ თავად-აზნაურობას და, მასთან ერთად, ფეოდალურ-მონარქიულ ნაციონალიზმს.

ქართველი თავად-აზნაურობა ორ ჯგუფად გაიყო. ერთმა მთავანმა უარპყო ყოველივე „ნაციონალიზმი“ და ხელი გაუწოდა რუსეთის თვითმპყრობელობას, რომ, სამაგიეროდ, მიეღო მისგან თბილი აღივლები, იაფ-ფასიანი კრედიტი და სამეურნეო იარაღები, რომ მთავრობას უზრუნველ ეყო იგი სოფლის „ბუნტოვნიკებისგან“ და სხვა. ხოლო მეორემ — უფრო სუსტმა ჯგუფმა ქართველი თავად-აზნაურობისა — დაიმეგობრა ქართველი ეპისკოპოსები და არხიმანდრიტები და, ასე, კლერიკალიზმის კალთაში შეადარა ცხოვრებისგან დევნილი „ნაციონალიზმი“. ეს ჯგუფი დიდი გატაცებით ანახლებს დანგრეულ ქართულ ეკლესიებს (ეს მთავარი მუხლია მისი „პროგრამისა“!) — „ნათესებს ძველი დიდებისა“ — და მოწიწებით ელის სასწაულს, რომელმაც უნდა განახორციელოს მისი ბატონყმურ-მონარქიული „სურვილები“. ამ ნაირათ, ფეოდალურ-მონარქიულმა ნაციონალიზმმა მისი სიკოცხლის უკანასკნელ წუთებში კლერიკალური ფორმა მიიღო.

ამასთანავე თანამედროვე ცხოვრებამ წამოყენა ჩვენში ბურჟუაზიის ნაციონალური კითხვა: როცა ნორჩმა ქართველმა ბურჟუაზიამ იგრძნო, თუ რა ძნელია მისთვის თავისუფალი კონკურენცია „რუსოვლ“ კაპიტალისტებთან და ნაციონალ-დემოკრატების პირით ატიტნდა დამოუკიდებელ საქართველოს: ქართველ ბურჟუაზიას უნდოდა საღამოეწო წრე შემოეწყო ქართული

ბაზრისთვის, ძალით გაედევნა ამ ბაზრიდან „უცხოელი“ ბურჟუაზია, ხელოვნურათ აეწია საქონლის ფასები და, ასე, „პატრიოტული“ ხრიკებით ღელო გაეტანა გამდიდრების მოედანზე... ასეთი იყო და არის მიზანი ქართველ ბურჟუაზიის ნაციონალიზმისა! თქმა არ უნდა, რომ ამ მიზნის განხორციელებას ძალა უნდოდა, ძალა-კი პროლეტარიატშია: მარტო პროლეტარიატს შეეძლო სული ჩადევა ბურჟუაზიის გამოფიტულ „პატრიოტიზმისთვის“. საქონლი იყო პროლეტარიატის მომხრობა, — და აი, სცენაზე გამოვიდნენ „ნაციონალ-დემოკრატები“. ბევრი ტყვია-წამალი დახარჯეს მათ მეცნიერული სოციალიზმის დასარღვევად, ბევრი აძაგეს მათ სოციალდემოკრატები და ურჩიეს ქართველ პროლეტარებს — დაშორებოდნენ მათ, აქეს ქართველი პროლეტარიატი და ურჩიეს — „მუშებისავე სასარგებლოდ“ გაეძლიერებინათ როგორმე ქართველი ბურჟუაზია, ბევრი ეხვეწნენ ქართველ პროლეტარებს: ნუ ღუპავთ „საქართველოს“ (თუ ქართველ ბურჟუაზიას?!), დაივიწყეთ „შინაური უთანხმოება“, დაუძმობლდით ქართველ ბურჟუაზიას და სხვა ამისთანები. მაგრამ ამაოთ! ბურჟუაზიული პუბლიცისტების ტკბილმა ზღაპრებმა ვერ დააძინა ქართველი პროლეტარიატი! დაურიღებელმა იერიშმა ქართველი მარქსისტებისა და, უფრო-კი, მედგარმა კლასიურმა შეჯახებამ, რომელმაც ერთ სოციალისტურ რაზმად აქცია რუსი, სომეხი, ქართველი და სხვა პროლეტარები, — თავზარი დასცა ჩვენს **ბურჟუაზიულ ნაციონალისტებს** და ბრძოლის ველადან განაძევა... „მერცხენილი სახელის აღსადგენათ“ საჭირო იყო „ფერი მაინც ეცვლოდა“ ჩვენს გაქცეულ პატრიოტებს, ტანისამოსი მაინც ჩაეცვათ სოციალისტური, თუ სოციალისტურ აზრებს ვერ შეითვისებდნენ... და მართლაც; სცენაზე ამოცურდა არალეგარული... ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური — უკაცრავათ მოხსენება — „სოციალისტური“ ორგანო „**საპატრიოტო**“! ასე უნდოდათ მოეხიბლათ ქართველი მუშები! მაგრამ გვიან-და იყო! ქართველმა მუშებმა ისწავლეს შავისა და თეთრის გარჩევა, ისინი აღვიდათ მიხვდნენ, რომ ბურჟუაზიულმა ნაციონალისტებმა მარტო „ფერი იცვალეს“, და არა აზრები, რომ „**საპატრიოტო**“ **მარტო სახელი აპყს სოციალისტური**. — დაიხ, მიხვდნენ ამას და სიცილი მიაცარეს საქართველოს „მხსენებლებს“! გაუტრუვდათ იმედი „საქართველოს“ დონკიხოტებს!.. მეორე მხრივ, ჩვენი ეკონომიური განვითარება თანდათან ხიდსა სდებს ქართველი ბურჟუაზიის მოწინავე წრეებსა და „რუსეთს“ შორის, ეკონომიურად და პოლიტიკურად აკავშირებს ამ წრეებს „რუსეთთან“ და მით ნიადაგს ურყევს ისედაც შერყეულ ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმს. ესეც მეორე ლახტი ჩვენს ბურჟუაზიულ ნაციონალისტებს!.

ბრძოლის მოედანზე გამოვიდა ახალი კლასი, **პროლეტარიატი**, — და მასთან ერთად დაიბადა ახალი „ნაციონალური კითხვა, პროლეტარიატის „ნაციონალური კითხვა“. რამდენადაც პროლეტარიატი გაირჩევა თავად-აზნაურობისა და ბურჟუაზიისგან, იმდენათვე გაირჩევა პროლეტარიატიდან წამოყენებული „ნაციონალური კითხვა“ თავდაზნაურობისა და ბურჟუაზიის „ნაციონალური კითხვებისგან“. ესლა ჩვენ ასეთ „ნაციონალიზმზე“ ვილაპარაკებთ.

როგორც ესმის სოციალ-დემოკრატიას „ნაციონალური კითხვა“, რუსეთის პროლეტარიატმა კი ხანია ბრძოლაზე დაიწყო ლაპარაკი. როგორც ვიცით, მიზანი ყოველივე ბრძოლისა — გამარჯვებაა. პროლეტარიატის გამარჯვებისთვის-კი საჭიროა **ჰმელა** მუშების შეერთება **განუჩივლადი პროვინიისა**. ცხადია, ნაციონალური კედლების

დანგრევა და მკიდრო შეკავშირება რუსი, ქართველი, სომეხი, პოლონელი, ებრაელი და სხვა პროლეტარებისა — აუცილებელი პირობაა რუსეთის პროლეტარიატის გამარჯვებისა. ასეთია რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესი.

მაგრამ, რუსეთის თვითმპყრობელობა, როგორც დაუძინებელი მტერი რუსეთის პროლეტარიატისა, ყოველთა იხ წინ კლდება პროლეტარიატს შეერთების საქმეს. ის ავაზაკურად სდევნის რუსეთის „უცხო“ ერების ნაციონალურ კულტურას, მათს ენას, ზნე-ჩვეულებას, დაწესებულებებს; ის ართმევს მათ აუცილებელ მოქალაქობრივ უფლებებს, ყოველ მხრივ ავიწროებს მათ, — ფარისევლურად სთესს მათ შორის შურსა და მტრობას, ერთმანეთის სისხლს აღვრევინებს და მით აშკარად გვიჩვენებს, რომ რუსეთის თვითმპყრობელობის ერთადერთი მიზანია: ერთმანეთს გადაამტეროს რუსეთის ერები, გაამწვავოს მათ შორის ნაციონალური განხეთქილება, გაამაგროს ნაციონალური კედლები, რომ უფრო კარგად დააშროს ერთმანეთს რუსეთის პროლეტარები, რომ უფრო კარგად დააქუცმაცოს მთელი რუსეთის პროლეტარიატი წკრილ ნაციონალურ ჯგუფებად და მით სამარე გაუთხაროს მუშადა კლასიურ თვითშეგნებას, მათს კლასიურ გაერთიანებას. ასეთია ინტერესები რუსეთის რეაქციისა, ასეთია პოლიტიკა რუსეთის თვითმპყრობელობისა. ცხადია, რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესები, დღეს თუ ხვალ, აუცილებლად უნდა შესჯახებოდეს მეფის თვითმპყრობელობის რეაქციონურ პოლიტიკას. ეს ასეც მოხდა, და სწორედ ამ ნიადაგზე დაიბადა „ნაციონალური კითხვა“ სოციალ-დემოკრატიისა.

როგორც დავანგრიეთ ერთა შორის ამართებული ნაციონალური კედლები, როგორ მოვსპოთ ნაციონალური კარჩაქეტილობა, რომ უფრო კარგად დავახლოვოთ ერთმანეთთან რუსეთის პროლეტარები, რომ უფრო მკიდროთ შევაკავშიროთ ისინი? ასეთია შინაარსი „ნაციონალური კითხვისა“ სოციალდემოკრატიისა. დაენაწილეთ ცალ-ცალკე ნაციონალურ პარტიებთან და მოვაწყეთ ასეთი პარტიების თავისუფალი კავშირი, — გვიპასუხებენ **ფედერალისტი სოციალ-დემოკრატები**; ამასვე გაიძახის „სომეხ მუშათა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია“.

როგორც ხედავთ, ჩვენ გვიჩვენებს ერთ რუსეთის პარტიან შეერთებას-კი არა ერთი ცენტრით სათავეში — არამედ დანაწილებას რამდენიმე პარტიებად, რამდენიმე ხელმძღვანელ ცენტრებით, — და ეს სულ კლასიური ერთობის გასაძლიერებლად! ჩვენ გვინდა რუსეთის სხვა-და-სხვა ერების პროლეტარები, ერთმანეთს **დავუახლოვოთ**. როგორ მოვიქცეთ? — დააშორეთ პროლეტარები ერთმანეთს და მიზანს მიახწევთ! გვიპასუხებენ ფედერალისტი სოციალდემოკრატები. ჩვენ გვინდა ეს პროლეტარები ერთ პარტიან შევეერთოთ. როგორ მოვიქცეთ? — დააქუცმაცეთ რუსეთის პროლეტარიატი ცალ-ცალკე პარტიებად და მიზანს მიახწევთ! გვიპასუხებენ ფედერალისტი სოციალდემოკრატები. ჩვენ გვინდა შევმუსხროთ ნაციონალური კედლები. რა ზომები ვიზამთ? — გაამაგროთ ნაციონალური კედლები ორგანიზაციონური კედლებით და მიზანს მიახწევთ! გვიპასუხებენ ისინი. და ყველა ამას გვიჩვენებს ჩვენ, რუსეთის პროლეტარებს, რომლებიც ერთნაირ პოლიტიკურ პირობებში ვიბრძვით, რომლებსაც ერთი და იგივე საერთო მტერი გვყავს! ერთი სიტყვით, გვეუბნებიან: ქენით მტრის გონახარელი საქმე და თქვენი წმინდა მიზანი თქვენივე ხელით დამარცხეთ!..

მაგრამ, დავითანხმოთ ერთ წამს ფედერალისტი სოციალდემოკრატებს და გავყვეთ მათ, — ვხაზოთ,

სად მიგვიყვანენ: ნათქვამია, შტუჟანს სიმტყუნის
კერამდე მიჰყუდ.

ვთქვათ, ყური დავუგდეთ ჩვენს ფედერალის-
ტებს და დავაბრსეთ ცალკე-ცალკე ნაციონალური
პარტიები. რა შედეგი მოჰყვება ამას?

ძნელი არ არის ამის გაგება. თუ დღემდის,
სანამ ჩვენ **ცენტრალისტები** ვიყავით, უმთავრეს
ყურადღებას ვაქცევდით პროლეტარტა **სამართო**
პირობებს, მათი ინტერესების **მართანობას** —
მათს „ნაციონალურ განსხვავებაზე“ — კი ვლაპარა-
კობდით მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც ეს არ
ეწინააღმდეგება მათს **სამართო** ინტერესებს, — თუ
დღემდის ჩვენთვის უპირველესი კითხვა ის იყო,
თუ რით ემგზავსებოდა ერთმანეთს რუსეთის ერთა
პროლეტარტები, რა არის მათ შორის საერთო, —
რომ ამ საერთო ინტერესების ნიადაგზე აგვეშენე-
ბინა ერთი ცენტრალისტური პარტია მთელი რუ-
სეთის მუშებისა; დღეს, როცა ჩვენ ფედერალის-
ტები გავხდით, ჩვენს ყურადღებას მიიზიდავს ახა-
ლი უმთავრესი კითხვა: რითი განირჩევიან ერთმა-
ნეთისგან რუსეთის ერთა პროლეტარტები, რა განს-
ხვავებაა მათ შორის, — რომ „ნაციონალური გან-
სხვავების“ ნიადაგზე ავაშენოთ ცალკე-ცალკე ნა-
ციონალური პარტიები. ამნაირად, ცენტრალისტის-
თვის მეორე ხარისხოვანი „ნაციონალური განსხვა-
ება“ ფედერალისტისთვის ხდება საძირკველი ნა-
ციონალური პარტიებისა. თუ ამ გზაზე სიარულს
გავაგრძელებთ, ადრე თუ გვიან, იძულებული ვიქ-
ნებით დავსკვნათ, რომ „ნაციონალური“ და კი-
დეც სხვა „განსხვავებანი“, მაგალითად, სომეხი
პროლეტარტისა ისეთივეა, როგორც სომეხი ბურ-
ჟუაზიისა, რომ სომეხ პროლეტარტსა და ბურჟუას
ერთნაირი ხასიათი და ზნე ჩვეულებები აქვთ, რომ
ესენი ერთ ხალხს ერთ განუყოფელ „ნაციას“ შე-
ადგენენ“). აქედან დიდი მანძილი აღარ არის

“) „სომეხ-მუშათა სოციალდემოკრატიულმა
ორგანიზაციამ“ ეხლავე გადასდგა ეს სასახლო
ბიჯი. ის თავის „მანიფესტში“ გადქრათ გვეუბ-
ნება, რომ არ შეიძლება (სომეხი, ს. ბ.) პროლე-
ტარტიატი გამოაცალკევო (სომეხი, ს. ბ.) საზოგა-
დოებისგან: შეერთებული (სომეხი) პროლეტარტია-
ტი უგონიერესი და უძლიერესი ორგანო უნდა იყ-
ვეს სომეხი ხალხისათვის. რომ „სოციალისტურ ორ-
განიზაციით შეერთებული სომეხი პროლეტარტიატი
უნდა ცდილობდეს სომეხთა საზოგადოებრივი აზ-
რის გამორკვევას. რომ სომეხი პროლეტარტიატი
იქნება ღვიძლი შვილი თავისი ტომისა“ — და სხ...
(იხ. 3 მუხლი „სომ. მუშათა სოც.-დემოკრატიუ-
ლი ორგანიზაციის“ მანიფესტისა). ჯერ ერთი, გა-
უგებარია: რატომ „არ შეიძლება გამოვაცალკევოთ
სომეხი პროლეტარტიატი სომეხი საზოგადოებისგან“, —
თუ-კი ეს „გამოვაცალკევება“ ყოველი ფეხის გადა-
დგმაზე ხდება? განა შეერთებული სომეხი პროლე-
ტარტიატი არ „გამოვაცალკევდა“ სომეხ საზოგადოე-
ბისგან, როცა მან 1900 წ. (ტფილისში) ომი გა-
მოუცხადა სომეხ ბურჟუაზიას და ბურჟუაზიულათ
მოაზრე სომეხებს? ანა, რას წარმოადგენს თვით
„სომ. მუშ. სოც.-დემოკრ. ორგანიზაცია“, თუ
არა კლასიურ ორგანიზაციას სომეხ პროლეტა-
რებისა, რომლებიც „გამოვაცალკევდნენ“ სომეხი სა-
ზოგადოების სხვა კლასებისგან? ან იქნება „სომ.
მუშ. სოც.-დემოკრ. ორგანიზაცია“ ყველა კლას-
სებზე **ორგანიზაცია**?! მერე, მებრძოლ სომეხ პრო-
ლეტარტებს შეუძლიან დაკმაყოფილდეს „სომეხთა
საზოგადოებრივი აზრის გამორკვევით“, ვალდებუ-
ლი არ არის ის წინ წავიდეს, ბრძოლა გამოუცხა-
დოს ამ თავით-ბოლომდე ბურჟუაზიულ „საზოგა-
დოებრივ აზრს“ და რევოლუციონარული სული ჩა-
ბეროს მას? ფაქტები გვეუბნება — ვალდებულიაო

„საერთო მოქმედების ნიადაგად“, რომელზედაც
უნდა შედგენ ბურჟუები და პროლეტარტები და ხე-
ლი გაუწოდონ ერთმანეთს, როგორც წევრებმა ერ-
თი და იგივე „ნაციისა“. ფარისევლური პოლიტი-
კა თვითმპყრობელი მეფისა „ახალ“ გამამართლე-
ბელ საბუთათ მოკვეთვებზე ასეთი დამოკიდებულისა.
კლასთა ანტაგონიზმზე ლაპარაკი „დროს შეუფე-
რებელ დოქტრინერობათ“ მოგვეჩვენება. იქ კიდევ
ვისიმე პოეტური ხელი უფრო „გაბედულოთ“ შე-
ეხება ვიწრო ნაციონალურ სიმებს, რომლებიც ჯერ
კიდევ არსებობს რუსეთის ერთა პროლეტარტებში,
და შესაფერ ჰანგზე ააქლერებს მათ; შოვინისტურ
ლათიობას გაეხსნება კრედიტი (ნდობა), მოყვრები
მტრათ მოგვეჩვენება, მტრები მოყვრებათ და — „აირე-
ვა მონასტერი“, დახურდავდება რუსეთის პროლე-
ტარტიატის კლასიული თვითშეგნება! იმის მაგიერ
რომ **ნაციონალური კიდღები დაგვიწვრიან**, ჩვენ
ფედერალისტების წყალობით, **უფრო გავამაგვრებთ**
მათ ორგანიზაციული კედლებით; იმის მაგიერ, რომ
პროლეტარტიატის კლასიული თვითშეგნება **წინ**
გავაწვრიან, ჩვენ **უპირაღმდეგოდ** და განსაცდელში
ჩავაგდებთ მას და — „განხიარებს გული“ თვითმპყ-
რობელი მეფისა, რადგან ჩვენისთანა უსასყიდლო
თანამშრომლებს ვერას დროს ვერ იშოვიდა! ნუ თუ
ეს იყო ჩვენი მიზანი?!

და, დასასრულ, მაშინ, როდესაც ჩვენთვის
აუცილებელი საჭიროა ერთი, მოძრავი, ცენტრ-
ლისტური პარტია, რომლის ცენტრალურ კონი-
ტეტსაც შევძლება ერთ წამს ფეხზე დააყენოს

და თუ ეს ასეა, მაშინ თავისთავად ცხადია, რომ
„მან ფესტის“ მკითხველის ყურადღება უნდა მიექ-
ცია „საზოგადოებრივი აზრის გამორკვევას“ — კი
არა, არამედ ამ აზრთან ბრძოლაზე, მისი გარეგო-
ლიუციონერების საჭიროებაზე; ამით უფრო დაა-
ხასიათებდა „სოციალისტური პროლეტარტის“
ვალდებულებას. და ბოლოს, შეუძლია სომეხ პრო-
ლეტარტის „ღვიძლი შვილი იყვეს თავისი ტომი-
სა“, როცა ერთი ნაწილი ამ ტომისა — სომეხი ბუ-
რჟუაზია — ომობასავით სწყუწის მას სისხლს, და
მეორე-კი სომეხი სამღვდელთა — გარდა იმისა
რომ სისხლსა სწოვს, სისტემატიურად ურყევს მას
გულსა და გონებას? ყველა ეს კითხვები უბრალო
და აუცილებელია, თუ საქმეს კლასთა ბრძოლის
თვალთახედვის ისარით შევხედავთ, მაგრამ „მანი-
ფესტის“ ავტორები ვერ ამჩნევდნენ ამ კითხვებს,
რადგან ისინი უყურებდნენ საქმეს ფედერალისტურ-
ნაციონალისტური თვალთა ხედვის ისარით, რომე-
ლიც მათ **გუნდისაგან** (ებრაელ მუშათა კავშირია)
გადაიღეს. და საზოგადოდ, „მანიფესტის“ ავტორებს,
თითქოს, მიზნად აუღიათ — ყოველფერში ბუნდს მი-
ბადონ. მათ თავიანთ „მანიფესტში“ მეორე მუხ-
ლიც-კი შეუტანიათ ბუნდის მე-V-თე კრების რე-
ზოლუციისა „ბუნდის ადგილზე პარტიაში“; ისი-
ნი სომ. მუშ. სოც.-დემ. ორგანიზაციას ერთთ-
ერთ დამცველს ეძახიან სომეხი პროლეტარტების ინ-
ტერესებისა (იხ. 3 მუხლი ნაჩვენები „მანიფესტი-
სა“). „მანიფესტის“ ავტორებს დაიწყებიათ, რომ
ჩვენი პარტიის კავკასიელი კომიტეტები რამდენიმე
წელიწადია, რაც ნამდვილ წარმომადგენლებათ ით-
ვლებიან სომეხი (და სხვა) პროლეტარტების კავკა-
სიაში, რომ ისინი ავითარებდნენ მათში კლასიურ
თვითშეგნებას სიტყვიერი და ბექდითი პროპაგან-
და-ავიტაციით სომეხურ ენაზე, წინ უძღვიან მათ
ბრძოლის დროს და სხ., მაშინ როდესაც „სომ.
მუშ. სოც.-დემ. ორგანიზაცია“ გუშინ-წინ დაიბა-
და. ყველაფერი ეს დაიწყებიათ მათ და, იმედი,
კიდევ ბევრ რასმე დაიწყებენ, ოღონდ-კი ზედ-
მიწევნით გადმოხატონ ბუნდის ორგანიზაციული
და პოლიტიკური შეხედულებანი.

მთელი რუსეთის მუშები და მედგარი იერი-
ში მიატანოს თვითმპყრობელობაზე და ბურ-
ჟუაზიაზე, — ჩვენ ხელში გვაჩვენებენ ტლანქს, ცალ-
კე პარტიებით დახაწილებულ „ფედერალისტურ
კავშირს“! ბასრი იარაღის მაგიერ, ჟანგიანს გვაძლე-
ვენ და გვარწმუნებენ, რომ ამით უფრო ბოლოს
მოუღებთ თქვენს მოსისხლე მტრებსაო!

აი საით მივყევართ ფედერალისტ-სოციალდე-
მოკრატებს!

და რადგან ჩვენ ვცდილობთ „ნაციონალური
კედლების გამაგრებას-კი არა, არამედ მათს დას-
რევას: რადგან ჩვენ გვესაქიროება ჟანგიანი-კი არა,
არამედ ბასრი იარაღი, რომ უფრო ძირიანათ ამო-
ვადლოთ დღევანდელი უსამართლობა; რადგან ჩვენ
მტრის გახარება-კი არა, არამედ მისი გამწარება და
მიწასთან გასწორება გვინდა, — ცხადია, ჩვენი წმინ-
და მოვალეობაა მხარი აუჭქციოთ ფედერალისტებს
და უკეთესი პასუხი მოვცემოთ „ნაციონალურ კი-
თხის“ გადასაქრელათ.

II

აქამდე ჩვენ ვლაპარაკობდით იმაზე თუ რო-
გორ არ უნდა გადავჭრათ „ნაციონალური კითხ-
ვა“ მოვილაპარაკოთ ანლა იმაზე, თუ როგორ
უნდა გადავჭრათ ეს კითხვა, ე. ი. როგორ გადას-
ქრა ის რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულმა მუშათა
პარტიამ *).

ქველზე პირველათ საჭიროა გავხსოვდეს, რომ
რუსეთში მოქმედმა სოციალდემოკრატიულმა პარ-
ტიამ თავის თავს **რუსეთის პარტია** უწოდა (და
არა **რუსული**). ცხადია, ამით მას უნდოდა დაენა-
ხებინა ჩვენთვის, რომ ის თავისი დროშის ქვეშ
თავს მოუყრის არა მარტო რუს პროლეტარებს,
არამედ რუსეთის **ყველა ერების** პროლეტარებს
და, მაშასადამე, ყოველივე ღონისძიებას იხმარებს
ძირს დასცეს მათ შორის ამართული **ნაციონალუ-
რი კედლები**.

შემდეგ, ჩვენმა პარტიამ „ნაციონალურ კით-
ხვას“ განუფანტა ბურუსი, რომელიც მას საიდუმ-
ლო სახეს აძლევდა, დაანაწილა ეს კითხვა ცალკე
ელემენტებით, მისცა თვითმუცელ ელემენტს კლასიუ-
რი მოთხოვნის ელფერი და ცალკე მუხლებით აღ-
ნუსხა პროგრამაში. ამით მან ნათლათ დაგვანახვა,
რომ თავის-თავით აღდგულის ეგრეთ წოდებულ „ნა-
ციონალურ ინტერესებს“ და „ნაციონალურ მოთ-
ხოვნებს“ არავითარი ფასი არა აქვს, რომ ეს „ინ-
ტერესები“ და „მოთხოვნები“ ყურადღების ღირ-
სია მხოლოდ იმდენათ, რამდენათაც ისინი წინა
სწევენ, ან შეუძლიანთ წინ წასვლით პროლეტარი-
ტის კლასიური თვით შეგნება, მისი კლასიური გა-
ნვითარება.

ყველა ამით რუსეთის სოციალ-დემოკრატიუ-
ლმა მუშათა პარტიამ ნათლათ აღნიშნა ის გზა, ის
პოზიცია, რომელიც დაიჭირა მან „ნაციონალური
კითხვის“ გარკვევის დროს.

რა ნაწილებისაგან შესდგება „ნაციონალური
კითხვა“, რას ითხოვენ ბბ. ფედერალისტ-სოციალ-
დემოკრატები?

1) „**მ ძალაჯოგრივ თანასწორობას რუ-
სეთის ერებისათვის**“?

თქვენ გავლევებთ რუსეთში გამეფებული მო-
ქალაქობრივი უთანასწორობა? თქვენ გინდათ და-
უბრონოთ **რუსეთის ერებს** მოავრობისგან წართმეუ-
ლი მოქალაქობრივი უფლებები და ამიტომ ითხოვთ
მოქალაქობრივ თანასწორობას ამ ერებისთვის?

და განა ჩვენ წინააღმდეგნი ვართ ამ მოთხო-

ვნისა? ჩვენ კარგათ ვიცით, თუ რა დიდი მნიშვნე-
ლობა აქვს პროლეტარებისთვის მოქალაქობრივ
უფლებებს. მოქალაქობრივი უფლებები — ბრძოლი
იარაღია; მათი წართმევა — იარაღის წართმევა; დ-
ვინ არ იცის, რომ უიარაღო პროლეტარები კარ-
გა ვერ იბრძოლებენ? რუსეთის პროლეტარიატისა
თვის-კი საჭიროა, რომ რუსეთის ყველა ერების პრო-
ლეტარები კარგათ იბრძოდნენ: რადგან რაც უფ-
რო კარგათ იბრძოლებენ ეს პროლეტარები, მით
უფრო მეტი კლასიური თვით-შეგნება ექნებათ მათ,
და რაც უფრო მეტი კლასიური თვით-შეგნება ექ-
ნებათ, მით უფრო მჭიდრო იქნება რუსეთის პრო-
ლეტარიატის კლასიური ერთობა. დიხ, ყველაფე-
რი ეს ვიცით და ამიტომ მთელი ჩვენი ძალ-ღონით
ვიბრძვით და ვიბრძოლებთ რუსეთის ერთა მოქა-
ლაქობრივი თანასწორობისთვის! წაიკითხეთ ჩვენი
პარტიული პროგრამის მე-7-დე მუხლი, სადაც პა-
რტია ლაპარაკობს „მოქალაქეთა სრულ თანასწო-
რობაზე, განუჩრეველათ სქესისა, სარწმუნოებისა,
გვარტომობისა და **ეროვნებისა** — და დაინახათ,
რომ რუსეთის სოციალდემოკრატიული მუშათა პარ-
ტია თავის თავზე იღებს ამ მოთხოვნის განხორ-
ციელებას.

კიდევ რას ითხოვენ სოციალდემ-ფედერალისტები?

2) „**მნის თავისუფლებას რუსეთის ერები-
სათვის**“?

თქვენ გავლევებთ ის ფაქტი, რომ რუსეთის
„უცხო“ ერების პროლეტარებს თითქმის აკრძა-
ლული აქვთ სამშობლო ენაზე სწავლა, სამშობლო
ენიზე ლაპარაკი საზოგადოებრივ, სახელმწიფო და
სხვა დაწესებულებებში? დიხა, რომ ასაღლელებე-
ლია, ენა — განვითარებისა და ბრძოლის იარაღია.
სხვა-და-სხვა ერებს სხვა-და-სხვა ნაირი ენა აქვთ.
რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესები მოითხოვს:
— რუსეთის ერების პროლეტარებს სრული უფლე-
ბა ჰქონდეთ ისარგებლონ **იმ ენით**, რომელზედაც
უფრო თავისუფლათ შეუძლიანთ სწავლა-განათლე-
ბა შეიძინონ, რომელზედაც უფრო კარგათ შეუძ-
ლიანთ ებრძოლონ მტრებს კრებებზე, საზოგადოე-
ბრივ, სახელმწიფო და სხვა დაწესებულებებში. **ამ
ნაირ** ენათ ცნობილია **სამშობლო ენა**; „უცხო“
ერების პროლეტარებს ართმევენ სამშობლო ენას,
და გაწუმდებთ?! მერე, რა პასუხი უნდა გავცეთ
რუსეთის პროლეტარიატს, მის წმინდა ინტერესებს?..
წაიკითხეთ ჩვენი პარტიული პროგრამის მე-8-ე მუ-
ხლი, რომლის ძალითაც ჩვენი პარტია თხოულობს:
„სამშობლო ენაზე სწავლა-განათლების მიღების
უფლებას ყველა მცხოვრებთათვის, ამისთვის საჭი-
რი სკოლების დაარსებას სახელმწიფოს და თვით-
მმართველობის ორგანოების ხარჯით; თვითმუცელი
მოქალაქის უფლებას ილაპარაკოს სამშობლო ენა,
ზე ყველა კრებებზე; სამშობლო ენის შემოღებას,
სახელმწიფო ენის თანასწორობით, ყველა ადგილობ-
რივ, საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულებებ-
ში“; — წაიკითხეთ ყველა ეს და დარწმუნდებით, რომ
რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია
თავის თავზე იღებს ამ მოთხოვნის განხორციელებასაც
კიდევ რას ითხოვენ სოციალდემ-ფედერალისტები?

3) „**თვითმმართველობას რუსეთის ერები-
სათვის**“?

თქვენ გინდათ ამითი სთქვათ, რომ ერთი და
იგივე კანონები არ შეიძლება ერთნაირათ მიუყე-
ნოთ რუსეთის სახელმწიფოს სხვა-და-სხვა ადგილებს;
რომლებიც განიარჩევიან ერთმანეთისგან თავისებუ-
რი ყოფა-ცხოვრების პირობებით და მცხოვრებთა
ვინაობით? თქვენ გინდათ, რომ ამისთანა ადგილებს
უფლება ჰქონდეთ შეუფარდონ თაიანთ ცხოვრე-
ბას **სამართო** სახელმწიფო კანონები?

თუ ეს ასეა, თუ თქვენს მოთხოვნას ასეთი
შინაარსი აქვს, — მაშინ საჭიროა ფორმაც შესაფე-

* მეტი არ იქნება შენიშნოთ, რომ ქვემოთ
ნაღაპარაკეი წარმოადგენს კომენტარებს ჩვენი
პარტიული პროგრამის იმ მუხლებისა, რომლებიც
ნაციონალური კითხვას ეხება.

რი მისცეთ მას, საჭიროა თავი დაანებოთ ნაციონალისტურ ბუნდოვანობას და საგანს თავისი სახელი დაარქვით. და თუ ამ რჩევას დაეთანხმებით, — დარწმუნებული უნდა იყვეთ, რომ ჩვენ არაფერი არა გვაქვს ამისთანა მოთხოვნის წინააღმდეგ. ჩვენთვის თავისთავად ცხადია, რომ რუსეთის სახელმწიფოს სხვა-და-სხვა ადგილებმა, რომლებიც განსხვავდებიან ერთი ერთმანეთისგან თავისებური ყოფა-ცხოვრებით და მცხოვრებთა ვინაობით, არ შეიძლება ერთნაირად გამოიყენონ სახელმწიფო კონსტიტუცია, თუ-კი ჩვენ ვეცდებით ამ კონსტიტუციის ყველგან ერთნაირად განხორციელებას, — რომ საჭიროა ამისთანა ადგილებს უფლება ჰქონდეთ — იმ ფორმაში განხორციელონ საერთო სახელმწიფო კონსტიტუცია, რა ფორმაშიაც უფრო მეტ სარგებლობას მოიპოვებენ, რა ფორმაშიაც უფრო სავსებით განავითარებენ ხალხში არსებულ პოლიტიკურ ძალებს. ამას თხოულობს რუსეთის პროლეტარიატ კლასიური ინტერესები. და თუ გადაიკითხავთ ჩვენი პარტიული პროგრამის მე-3-ე მუხლს, სადაც პარტია „სათემო ან სამაზრო თვითმმართველობას“ მოითხოვს, „იმ ადგილებისთვის, რომლებიც განსხვავდებიან თავისებური ყოფა-ცხოვრების პირობებით და მცხოვრებთა ვინაობით“; — დაინახავთ, რომ რუსეთის სოციალდემოკრატიულ მუშათა პარტიას ჯერ ნაციონალისტური ბურჟუასიგან გაუნთავისუფლებია ეს მოთხოვნა და მერე თავის თავზე უღვია მისი განხორციელება.

4) თქვენ გვითითებთ მეფის თვითმპყრობელობაზე, რომელიც მხეცურათ სდევნის რუსეთის „უცხო“ ერთა „ნაციონალურ კულტურას, რომელიც ავაზაკურათ ერევა მით შინაგანს ცხოვრებაში და ყოველ მხრივ ავიწროვებს, რომელმაც ბარბაროსულათ დაანგრია (და ანგრევს დღესაც) ფინლიან-დიელთა კულტურული დაწესებულებანი, ყაჩაღურათ მოიტაცა სომეხთა ნაციონალური ქონება და სხვა? თქვენ თხოულობთ გარანტიას თვითმპყრობელობის ავაზაკურ ძალ-მომრეობისაგან?

და განა ჩვენ ვერა ვხედავთ მეფის თვითმპყრობელობის ძალ-მომრეობას, განა ჩვენ ყოველთვის არ ვებრძვით ამ ძალ-მომრეობას?! დღეს ყველასთვის თვალსაჩინოა, თუ როგორ ავიწროვებს და სულსა ხუთავს დღევანდელი მთავრობა რუსეთის „უცხო“ ერებს. ექვს გარეშეა აგრეთვე, რომ მთავრობის ესეთი პოლიტიკა დღე-ღამე რყენის და განსაცდელში ადებს რუსეთის პროლეტარიატის კლასიურ თვითშეგნებას. მაშასადამე, ჩვენ ყველგან და ყოველთვის შეგვბრძოლებით მეფის მთავრობის გამართსირებელ პოლიტიკას; მაშასადამე, ჩვენ ყოველგან და ყოველთვის დავიცავთ თვითმპყრობელობის პოლიტიკური ძალ-მომრეობისაგან ამ ერთა არამც თუ ნვირთან, არამედ უხეირო დაწესებულებებსაც: რადგან რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესები ჩავგულავთ, რომ მართო თვით ერებს აქვთ უფლება მოსპონ, ან განავითარონ თავიანთი ნაციონალური კულტურის ესა თუ ის მხარე. განა ამაზე არა ლაპარაკობს ჩვენი პარტიული პროგრამის მე-9-ე მუხლი, რომელმაც — აქვე შევნიშნავ — დიდი მითქმამოთქმა გამოიწვია მტრებში თუ მოყვრებში... მაგრამ აქ სიტყვას გვაწყვეტინებენ, ჩვენ გვირჩევენ სრულიათ მივანებოთ თავი მე-9-ე მუხლზე ლაპარაკს. მერე, რატომ? ვკითხულობთ ჩვენ. „იმიტომო“ — გვიპასუხებენ — რომ ეს მუხლი ჩვენი პროგრამისა „ძირეულათ ეწინააღმდეგება“ იმავე პროგრამის მე-3, 7 და 8 მუხლებს; რომ თუ ერებს ეძლევათ უფლება თავის ნებაზე მოაწყონ ყველა ნაციონალური საქმეები (იხ. 9 მუხლი), მაშინ არავითარი ადგილი აღარ უნდა ჰქონდეთ ხსენებულ პროგრამაში მე-3, 7 და 8 მუხლებს, — და, პირიქით, თუ ეს მუხლები არსებობს პროგრამაში, მაშინ უმეტეს-

ლათ უნდა გამოირიცხოს პროგრამიდან მე-9 მუხლი. უეჭველია რაღაცა ამგვარს ლაპარაკობს „ქართველი“^{*)}, როცა ის ჩვეულებრივი ქართული ტიპით გვეკითხება: „რა ლოლიკაა — ეთნობრა ერს მე გაძლევ შენ ოლქის თვითმმართველობას, იმავე დროს მოაგონო, რომ მას უფლება აქვს თავის ნებაზე მოაწყოს ყველა ნაციონალური საქმეები“? (იხ. № 9 „საქართველო“). „სწამს“, ლოლიკური წინააღმდეგობა შეგვპარვია პროგრამაში „სწამს“, საჭიროა ამ წინააღმდეგობის ასაცილებლათ გამოვირიცხოთ პროგრამიდან რომელიმე რამდენიმე მუხლი! დიხ, „უეჭველი“ უნდა გამოვირიცხოთ, თორემ, როგორ იქნება: ზომ ხელა ლოლიკა ჯავრდება ულოლიკო „საქართველოს“ პირით ერთი ძეგლი თქმულება მაგონდება. იყო ერთი „ბრძენი-ანატომი“ მას „ყველაფერი“ ჰქონდა, რაც-კი რამ ესაჭიროებოდა „ნამდვილ“ ანატომს: დიზლომი, სახლი, იარაღები, ახირებულ პრეტენზია; არა ჰქონდა მხოლოდ მცირე რამ — ანატომიური ცოდნა. ერთხელ მას მიმართეს და სთხოვეს აესხნა, თუ რა კავშირი არსებობს სკელეტრ ნაწილთა შორის, რომლებიც მას ანატომიურ სტრუქტურაზე ჰქონდა გაფანტული. ამ ნაირათ, მიეცა შეგუთხვევა თავი გამოეჩინა ჩვენს „დიდებულ ბრძენს“, „ბრძენმა“ დიდის ამბითა და ზემოთ მიჰყო ხელი „საქმეს“! მაგრამ დახეთ უბედურებას! — „ბრძენს“ იწინა არ ესმოდა ანატომიიდან, მან არ იცოდა რომელი ნაწილი რომლისთვის მიეყენებინა, რომ ბოლოს მთელი სკელეტრი გამოსულიყო! ბევრი იტყვოდა მას, მაგრამ, ბევრი ოფლი დაღვარა, მაგრამ ამაოთ! ბოლოს, როცა გზა-ვვალი აერია და ვეღარ გაიგო-რა, აიღო რამდენიმე ნაწილი სკელეტრისა, შორს გადასტყორცნა და თანაც ფილოსოფიურათ დააგინა „მორატ-გამზრახველებს“, რომლებმაც ვითომდა „ყაღბი ნაწილები“ დაუწყეს მას სტრუქტურაზე. მაყურებლებმა, რა თქმა უნდა, სიცილი მიიყარეს „ბრძენ-ანატომს“.

ასეთივე „ოინი“ დავმართა „საქართველოს“ მას მოუღრმეებია ჩვენი პარტიული პროგრამის გარეშე, მაგრამ არ სცოდნია რა არის ჩვენი პროგრამა და როგორ უნდა გაარჩიოს ის, ვერ გაუგია რა კავშირი არსებობს ამ პროგრამის მუხლებს შორის და რას წარმოადგენს თვითეული მუხლი ამ პროგრამისა, — და აი, „ფილოსოფიურათ“ გვირჩევენ: რადგან ესა და ეს მუხლები თქვენი პროგრამისა ვერ გაუგე, ამიტომ (!!) საჭიროა გააძეოთ ისინი პროგრამიდან! მაგრამ მე არ მინდა საკონლათ ავიგდოთ ისე-დაც სასაცილო „საქართველო“! წაქვედულს არა სცემელი, ნათქვამია! პირიქით, მე თანახმა-კი ვაგავებინო რამე მას ჩვენი პროგრამის ახსნა-გაგებაში, მხოლოდ იმ პირობით-კი, რომ 1) მან თავისივე პირით აღიაროს თავისი რეზონანსი უვიტობა 2) გულ-მთაგინეთ დამიგდოს ყუბი და 3) შეუჩივდეს ლოლიკას^{**)}.

საქმე აი რაშია. მე-3, 7 და 8 მუხლი ჩვენი პროგრამისა აღმოცენდა პოლიტიკური ცანცარი

*) ჩვენ აქ „საქართველოს“ ვეხებით მხოლოდ იმიტომ, რომ უფრო კარგათ გამოვარკვეოთ მუხლის შინაარსი. ამ წერილის მიზანია ფედერალისტ-სოციალდემოკრატების კრიტიკა და არა „საქართველისტების“, რომლებიც ძირითადად ნირჩევიან პრეველებისგან (იხ. I თავი)

**) საჭიროა ვამცნო მკითხველს, რომ „საქართველომ“ პირველი №-დანვე ომი გამოუცხადა ლოლიკას, როგორც ბორკილს, რომელსაც უნდა მოეპოვებინათ. არ უნდა მივაქციოთ ყურადღება მხოლოდ ბრძოლას, რომ „საქართველომ“ ხშირათ ლოლიკის სახელით ლაპარაკობს. ამას ის თავისი ქართული ტიპითა და გულმამოწყობითა შერება.

ლიზმის ნიშნები. როცა ეს შედეგები შევქონდა, სხვათა და დასაწყისი უფრო მეტად პარტიის თავის პარტიის მიხედვით ხელმძღვანელობდა. ან უფრო წინადადებას, კანდიდატურა. ან კონკრეტული კითხვების. ე. ი. „განთავსებული“ უფროსი „უცხო“ კრების, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში — შეუძლებელია იმ დრომდე, სანამ პოლიტიკური ბატონობა ბურჟუაზიის ხელშია. მიზეზი ამისა არხაბრია: ჯერ ერთი ის რომ დღევანდელი ეკონომიური წინსვლა თან-დროს ხელს უწყობს „უცხო ირებს“ და „არსებს“ შორის, უფრო და უფრო აკავშირებს მათ ერთმანეთთან და მათ წინაშე გრძნობა, ბედებს ამ ერებს ბურჟუაზიის ხელმძღვანელ წინააღმდეგ, რაც ნიშნავს კლასისათვის „ნაციონალიზმის“ განთავსების უფლებას. მისწრაფების და შეგრძნების, რომ „ნაციონალური განთავსების“ კლასები მომართება საერთო რომ ვთქვათ, ისინი არ დაუტყდნენ პოლიტიკური, რადგან ყველა ასეთი მომართება დღემდის ბურჟუაზიის სასარგებლოდ ხდებოდა, და პოლიტიკური-კლასური თვითშეგნებას ურყენდა და უმახინჯებდა. ამ საერთო შეხედულებამ დაბადა **პოლიტიკური სანდუკი-ლიზმის** აზრი და მისგან გამომდინარე მ-მ, 7; 8 პუნქტები ჩვენი პარტიული პროგრამისა. მაგრამ ეს, როგორც ზემოთაც ვთქვით, **საზოგადოებრივ** შეხედულება.

შესაძლებელია იმათათვის მოეწყოს ეკონომიური და პოლიტიკური პირობები, რომ „უცხო“ ერების ბურჟუაზიის მოწინავე წრეებმა „ნაციონალური განთავსების“ მონიშვნა.

შესაძლებელია აგრეთვე, რომ ასეთი მომართება სასარგებლოდ დარჩეს პოლიტიკური კლასური თვითშეგნების განვითარებისთვის.

როგორ მოიქცეს მაშინ ჩვენი პარტია?

აბა სწორეთა იმისთანა შესაძლებელი შემთხვევებისათვის არის ჩართული ჩვენს პროგრამაში მე-9 მუხლი, სწორეთა იმისთანა შესაძლებელი გარემოებებისათვის ეძლევა ერებს უფლება, რომლის ძალითაც ისინი ეცდებიან თავისი სურვილების თანახმად მოაწიონ (მაგალითად, „განთავსებული“ თანხებით ნაციონალური საქმეები).

ჩვენი პარტია, ის პარტია, რომელსაც მიზნად ადევნებს წინააღმდეგობის რუსეთის მემორალ პოლიტიკურად, — უნდა მომზადებული შეხედეს შესაძლებელ შემთხვევებს პოლიტიკურის ცხოვრებაში და ამიტომ შესაფერი მუხლი ჩაუთმოს მან თავის პროგრამაში. ასე მოიქცევა ყველა წინადადებული, შორს გამჭვრეტელი პარტია.

მაგრამ, თურმე ნუ იტყვიან, „საქართველოს“ „ბრძენებს“ და აგრეთვე ზოგიერთ ფედერალისტ-სოციალდემოკრატებს არ აკმაყოფილებს მე-9 მუხლის ესეთი შინაარსი. ისინი „გადაჭრილს“, „პირდაპირს“ — პასუხს ვაძლევენ კითხვას: სასარგებლოა, თუ საზარალი „ნაციონალური დამოუკიდებლობა“ პოლიტიკურისთვის? *)

მე მომაგონდა გასული საუკუნის მე-50-ე წლების რუსი მეტაფიზიკები, რომლებიც ჩაბრუნდნენ ეკიპებოდნენ მაშინდელ დიალექტიკებს: სასარგებლოა, თუ საზარალია წვიმა მოსავლისთვის, და სხვადგენ მათ „გადაჭრილს“ პასუხს, დიალექტიკაში ადვილად დამტკიცეს, რომ კითხვის ესე დაყენება სრულიად არა მეცნიერულია, რომ სხვადასხვა დროს სხვა-დასხვა ნიშნით უნდა ვახსოვდეთ ამისთანა კითხვებზე, რომ გავლიან დროს რა თქმა უნდა სასარგებლოა წვიმა და წვიმიან დროს — უსარგებლოა რა ხშირად საზარალიც, რომ მაშასადამე, მტკნარი სისუფელია „გადაჭრილი“ პასუხის მოთხოვნა ამისთანა კითხვებზე და სხ. მაგრამ უსარგებლოა ჩაიარა „საქართველოსთვის“ ამისთანა მაგალითებმა!

ესეისავე „გადაჭრილი“ პასუხსა სთხავდნენ ბერძენების მიმდევრები პარქსისტებს კათოლიკეს-სასარგებლოა, თუ საზარალია პოლიტიკურისთვის კოოპერაციები (ე. ი. მომხმარებელ-მწარმოებელთა თანხმობები)? პარქსისტებმა ადვილად დაამტკიცეს უმნიშვნელოა ყველა ამისთანა კითხვის, მათ სულ უბრალოდ ახსნეს, რომ ყველაფერი დროზე და ადგილზე დამოკიდებულია, რომ იქ, სადა პოლიტიკური დამოკიდებულება სასარგებლოდ წერტილადვე აწეულია, სადა პოლიტიკური თვითშეგნება რიგს ერთ მაგარ პოლიტიკურ პარტიას — იქ კოოპერაციები დიდ სარგებლობას მოუტანს პოლიტიკურად, თუ მათს დაარსებას და ხელმძღვანელობას თვითონ პარტია იკისრებს; იქ კი, სადა ეს პირობები არ არსებობს, — საზარალია კოოპერაციები პოლიტიკურისთვის, რადგან ვაჭრულ ხასიათს და ერთგვარ კარჩაქცილობას უბედებს მუშებში, და, ამგვარად, ამახინჯებს მათს კლასურ თვითშეგნებას. მაგრამ ამ მაგალითმა უნაყოფოა ჩაიარა „საქართველოსთვის“ ისინი უფრო დაუფრთხილად გვეკითხებიან: სასარგებლოა, თუ საზარალია პოლიტიკურისთვის ნაციონალური დამოუკიდებლობა მოშვეცით ვადაქილიზაციას?

მაგრამ ჩვენ ვხედავთ, რომ ის გარემოებები, რომლებსაც შეუძლიან დაბადონ და გააძლიერონ „უცხო“ ერთი ბურჟუაზიაში „ნაციონალიზმის“ განთავსების უფლებები, — მომართება, — ის გარემოებები, ჯერ არ არსებობენ, და არც აუცილებელია იმის წარმადგენნი მომავალში, რომელსაც უფლებები ჩვენგან სახეში, როგორც შესაძლებელი გარემოებები, გარდა ამისა, ჯერ ხომ შესაძლებელია არ არის ეცდებიან, თუ რა საუკუნეზე იქნება მაშინ პოლიტიკური კლასური თვითშეგნება, რამდენად სასარგებლოა, ან საზარალი იქნება ეს მომართება პოლიტიკურისთვის? მაშინ რა ხდება (ავაშენოთ *) „გადაჭრილი“ პასუხი, საიდან ვაძლევიანოთ ის? და სისულელე არ არის ესე ახირებული „გადაჭრილი“ პასუხის მოთხოვნა.

ცხელია, თითქმის „უცხო“ ერებს უნდა შევანდოთ ამ კითხვის გადაჭრა, მათ უნდა მოუვლინონ ჩვენ უფლება ამ კითხვის გადაჭრისა. დღე თუ ერთხელ დადგება, როცა-კი საქიროება მოსიარულთაგან, სასარგებლოა მათთვის თუ საზარალი „ნაციონალური დამოუკიდებლობა“ და თუ სასარგებლოა, მაშინ უნდა განხორციელდეს. ან? სხვობით მათ შეუძლიან ამ კითხვის გადაჭრა! ამგვარად, მე-9 მუხლის ძალით „უცხო“ ერებს ეძლევათ უფლება თავიანთი სურვილების თანახმად მოაწიონ თავიანთი ნაციონალური საქმეები: ჩვენ კი, ამგვარ მუხლის ძალით, ვაძლებელი ვართ შევიცადოთ, რომ ამ ერთი სურვილები ნამდვილი სოციალდემოკრატიული იყოს, რომ ეს სურვილები პოლიტიკურის კლასური ინტერესებიდან გამომდინარეობდეს. ამისთვის საჭიროა სოციალდემოკრატიულად გაგნალობა მათ ერთი პოლიტიკური, სოციალდემოკრატიული კრიტიკის ქარ-ცეცხლში. გაგნაობით ზოგიერთა რეაქციონური „ნაციონალიზმის“ ზნე-ჩვეულებები და დაწესებულებები, რაც სრულიად არ შეგვიძლია ხელს პოლიტიკური ძალმომრეობის დაღვივება იგივე ზნე-ჩვეულებები და დაწესებულებები.

ასეთი მე-9 მუხლის დღეა ახრი. ადვილი შესაძლებელია, თუ რა დროს ლოლიკური კავშირი აქვს მუხლის ჩვენი პროგრამისას პოლიტიკურ კლასთან ბრძოლის პრინციპებთან; და რადგან მთელი ჩვენი პროგრამა ამ პრინციპზეა აშენებული, ამიტომ თავისთავად ცხელია მე-9 მუხლის ლოლიკური

*) ან „წერილი ძველი (ე. ი. დაძველებული?) ჩვენი პარტიისათვის“.

*) ბბ. „საქართველოსთვის“ მუდამ უნდა აშენდნენ თავიანთ მოთხოვნებს და ერ წარმოადგენიან ამისთანა ხალხის არსებობა, რომლებიც უფრო მაგარ ნიშნავს მოუძებნა თვითონ მოთხოვნა

კავშირი ჩვენი პარტიული პროგრამის ყველა დანა-
ჩენ მუხლებთან. მაგრამ სქელ-შუბლიან „სა-
ქართველოს“ იმითი პოლიტიკა, „ბრძნული“ ორგა-
ნო, რომ ის ამისთანა უბრალო აზრებს ვერ ინელვს.

რადღა დარჩა „ნაციონალური კითხვაში“?

5) **„დაცვა ნაციონალური სულისა დათვისებაების“**
მაგრამ რა არის ეს „ნაციონალური სული და
ნაციონალური თვისებები“? მეცნიერებამ კარგა ხა-
ნია დაამტკიცა დიდიმეტრიული მატერიალიზმის პი-
რით, რომ არავითარი „ნაციონალური სული და
თვისებები“ არ არსებობს და არც შეიძლება არ-
სებობდეს. დაარღვია ვინმემ ეს შეხედულება დი-
დიმეტრიული მატერიალიზმისა? ისტორია გვუბნება,
რომ არ დაურღვევიათ. ცხადია, ვიდრეული ვართ
დაუუკეროთ მეცნიერების აღნიშნულ შეხედულე-
ბას, ვიდრეული ვართ მეცნიერებასთან ერთად გა-
ვიშვროთ, რომ არავითარი „ნაციონალური სუ-
ლი და თვისებები“ არ არსებობს და არც შეიძ-
ლება არსებობდეს. და თუ ეს ასეა, თუ არავითარი
„ნაციონალური სული და თვისებები“ არ არსე-
ბობს,—თავისთავით ცხადია, რომ ყოველ ვე დაუ-
ვა იმისი, რაც არ არსებობს, ლოგიკური სისულე-
ლეა, რომელსაც აუცილებლად უნდა მოჰყვეს შე-
საფერი ისტორიული (არა სასურველი შედეგები)
ამისთანა „ფილოსოფიურ“ სისულელებზე ისევ
„საქართველოს თუ შეგვიანეს ლაპარაკი, ორგანოს
ქართველ სოციალ-ფედერალისტთა სარეგულირებო
პარტიის“ (იხ. № 9 „საქართველო“).

„ნაციონალური კითხვა“ გამოიფიტა! ჩვენმა
პარტიამ დააქუცმაცა ის ცალკე ნაწილებით, ამო-
წოვა მას სასიცოცხლო წვენი და ჩაუშვა თავისი

*) რას წარმოადგენს ეს ახირებული სახელ-
წოდების „პარტია“? „საქართველო“ გვაშობს
(იხ. პირველი დამატება „საქართველოს“ მე-10
№-ისა), რომ წლეულს გაზაფხულზე საზღვარ-გარეთ
თავი მოიყარეს ქართველმა რევოლუციონერებმა:
ქართველმა ანარხისტებმა, „საქართველოს“ მომხ-
რეებმა, ქართველმა „სოციალ-რევოლუციონერებ-
მა“ და... შეერთდნენ... „პარტიათ“ ქართველ
სოციალისტ-ფედერალისტებისა... დიახ, სწორედ
ანარხისტები, რომლებსაც სულითა და გულით
ეზიზღებათ ყოველი პოლიტიკა, სოციალისტ-რე-
ვოლუციონერები, რომლებიც აღმერთებენ პო-
ლიტიკას, საქართველოსიტები, რომლებიც უარსა
ჰყოფენ ყოველ ტერორისტულ და ანარხისტულ
ზომას,—აი, ეს ქრელი და ერთმანეთის უარმყო-
ფელი ხალხი, თურმე ნუ იტყვი, შეერთებულან...
„პარტიათ“! იდეალური სხვა-დასხვაობა, როგორ-
საც-კი წარმოადგენს როდისმე ადამიანი! აი, სად
არ მოსწყინდება კაცს!.. სცდებიან ის ორგანიზა-
ტორები, რომლებიც ამტკიცებენ, ადამიანების პა-
რტიაში შესაერთებლად პრინციპების ერთნაირობაა
საჭირო! პრინციპის ერთნაირობა-კი არაა გვეუ-
ბნებიან ეს ქრელი ადამიანები, პრინციპების უქონ-
ლობაა ის ნიადაგი, რომელზედაც უნდა აშენდეს
„პარტია“. შორს ჩვენგან „თეორია“, პრინციპ-
ები—ეს მონული ბორკილები: მათგან რაც ჩქარა
განთავისუფლდები, მით უფრო კარგიაო, ფილო-
სოფოსოფენ ქრელი ადამიანები. და მართლაც, გა-
ნთავისუფლდენ თუ არა პრინციპებისგან, მაშინვე,
ერთი დაკვრით ააშენეს... ქაღალდის ხუხულა—უკა-
ცრავათ—„პარტია ქართველ-სოციალისტ-ფედერა-
ლისტებისა“. თურმე ნუ იტყვი, „შვიდ-ნახევარი
კაცი ყოველთაზე ააშენეს“, „პარტიას“, როცა-
კი ერთად თავს მოაყრიან.. და მოდი და ნუ გაგე-
ცინება, როცა ეს უფიცი და უჯარო „ფიციკრები“
ფილოსოფოსობას მოჰყვებიან: რუსეთის სოციალ-
დემოკრატიული მუშათა პარტია „ანტისოციალის-
ტურია, რეაქციონერია“—ო და სხვა; რუსი სო-
ციალდემოკრატები „მოკინებები არიანო, კავკა-
სიის კავშირი ჩვენი პარტიისა—მონურად ემორჩი-

პროგრამის ძარღვებში,—და ყველი ამითი დაგვა-
ნახვა როგორ უნდა გადავიჩინოთ „ნაციონალური
კითხვა“ სოციალდემოკრატიისაში, რომ ძირითადი
დაფანგროთ ნაციონალური კედლები, რომ არც
ერთ წუთს არ დაეშვოდნენ ჩვენს ძვარვას პრინციპს.

რადღა საჭიროა—ერთი ვიკითხოთ—ცალკე ნა-
ციონალური პარტია? ან სად არის ის სოციალ-
დემოკრატიული „ბაზისი“, რომელზედაც უნდა
აშენდეს ორგანიზაციური და პოლიტიკური შეხე-
დულებები ფედერალისტ-სოციალდემოკრატებისა?
ესეთი „ბაზისი“ არა სჩანს, ის არ არსებობს. ფე-
დერალისტ-სოციალდემოკრატები ჰყარა პილიან.
ამ უხერხული მდგომარეობიდან ორი გზით შეუძ-
ლიანათ მათ გამოვიდნენ. ისინი ან უნდა საბო-
ლოდ დაშორდნენ რევოლუციონური პროლეტა-
რიატის თვალთახედვის ისარს და შედგენენ ნაციო-
ნალური კედლების გამაგრების პრინციპზე (ოპორ-
ტიუნიზმი ფედერალისტურ ფორმში); ანდა უნდა
უარჩყონ ყოველივე ფედერალიზმი, თანამედროვე
რეალურ დროში ნაციონალურ კედლების დაგე-
ბასთან და თავი მოიყარონ რუსეთის სოციალდემო-
კრატიული მუშათა პარტიის ბანაკში.

გლახ-კაცობის მდგომარეობის შესახებ ამიერ- კავკასიაში.

როგორც ვიცით ამიერ-კავკასიაში ბატონ-ყმობა
არსებობდა მხოლოდ თვითისის და ქუთაისის
გუბერნიებში. რუსეთის მართველობის შემოდგომის შე-
დეგ, მრავალ მიზეზების გამო, რომლებიც განხილ-
ვაში ჩვენ აქ ვერ შევალთ, დასახლებულ გუბერ-
ნიებში ბატონ-ყმობის ურთი-ერთობა ძლიერ გაშ-
ვავდა და მთავრდებათვის მეტად საშიშარ მიმართუ-
ლებად მიიღო. ასე რომ თვითმპყრობელ მეფეს,
რომ ყმა არ გაეშინებოდა, უქვეყნო
ყმა თითონ გაინთავისუფლებდა თავს, თვითმპყრო-
ბელი მეფე აღექვსდა მეორე კარგად ხელდა, რომ
თუ ის არ ჩამოართმევდა მეფეობით ყმებს
და თითონ არ დაეპატრონებოდა იმას, გლახების
აჯანყება აუცილებელი იყო და ეს ხომ მეტად სა-
შიშ მდგომარეობაში ჩააყენებდა თვითმპყრობელობის
საქმეს. ამიტომ როგორც ვიცით, მან 1861
წელს ჩამოართვა ყმები რუსეთის თავად-აზნაურობას
და შემდეგ, 1864—1867 წლებში ეს „რეფორმა“
ჩვენშია შემოღებულ იქნა: გლახი განთავისუფლდა
კვდომ მეფეობითა პირად დამოკიდებულებისგან,
ე. ი. მეფეობით ამის შემდეგ აღარ შეეძლოთ თავის
ნებით გლახის ოჯახის აკლდებამისი ცოლ-შვილის
გაუპატიურება და შინა-ყმობა წა-
გინა. მაგრამ იმავე დროს ნივთიერად გლახი
წინანდელ ბატონის ხელში დარჩა, რადგანაც ის
მაშა ადგილი, რომელზეც გლახს თავის სახლ-ბრ-
ჰქონდა და რის მეოხებრთაც ის ცოლ-შვილს რჩენდა,
და რომელიც მრავალი საუკუნოების განმავლობაში
მის სარგებლობაში იყო, მეფეობის საკუთრებათ იქნა
აღიარებული. ამ გარემოების წყალობით გლახი
უაქტიურად ისევ თავად აზნაურობის მოჩილი იქ-
იმნა. მართლაც გლახს ვითომც უფლება მიეცა

ლება „პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს“ (იხ. № 10)
სხვა (იხ. რევოლუციონერები ქართველ რევოლუციონ-
ერებს პირველი კონფერენციისა). უკეთეს რამე
არც უნდა მოელოდნენ კაცი ბაკუნინის დროს
არხეოლოგიური ნაშთებისგან: როგორიც ხეხილი
—ისეთი ნაყოფი, როგორაც ფაბრიკა—ისეთი ნა-
ქონელი. ასეთია მოკლეთ ქრელი ხალხის ბურჟუა-
ზიული ნაცონალისტური პარტია.

*) უნდა შევნიშნო, რომ პარტიის ნაწილში
ბის შეთანხმებული მოქმედება ზოგიერთი არანორ-
მალურ „ინდივიდებს“ ისე მოეგონებათ ხოლმე
როგორც „მოწურა მოჩილება“ ეს სულ სულ
ნერვების ბრალია, აშობენ ექიმები.

თავის „ნადელის“ გამოცემა და მით შემამუ-
ლის ბრწყინვალეობის განთავსებისა, მაგრამ
როგორც ვიცით ეს უფლება მხოლოდ ქალაქის
დარჩა. მართალია დროებით ვალდებულ გლეხების
ერთმა ნაწილმა გამოიყიდა მასისხლათ თავიანთი
ერთი ცილა „ნადელის“ მაგრამ უმრავლესობისა-
თვის ეს გამოცემა შეუძლებელი გახდა, რადგან
გლეხის მიერ თავის დახსნა სავსებით შემამუ-
ლეთა ნება-ყოფლობაზე იქნა დამოკიდებული და ძლიერ
ხელსაყრელი და სასარგებლო გამოდგა შემამუ-
ლეთის, შემამულებმა ყოველგვარი ხერხი იხმარეს
რათა როგორც ესარგებლათ, და რაც ყმა-
ბის ჩამორმევეთ დაეკლდნენ ამით მიხეც აენახლურე-
ბინათ. შემამულები ან სრულებით უარს ეუბნებო-
დნენ გლეხებს „ნადელის“ გამოცემაზე ან მხო-
ლოდ მაშინ თანმხლებდნენ, რაც: გლეხები ერთი
ხუთათ და ერთი ათად აძლევდნენ ფასს იმ მიწა-ად-
ვლებში, რომელიც მსივე ხელით იყო გაკეთებუ-
ლი და მოშენებული და, რომელიც არასოდეს სხვის
საკუთრებას არ შეადგენდა. გლეხების დროებითი
ვალდებულება შემამულეთა წინაშე, „მოწყალე
ხელის“ მიერ დაკანონებული, ძლიერ იარაღით
გამოდგა შემამულეთა ხელში გლეხების დასამონებ-
ლათ და დასაბრუნებლათ. ეს ვალდებულება მარტო
იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ გლეხებმა მოსავ-
ლის ერთი მეოთხედი უნდა აძლიოს შემამულეს.
საქმე იმაშია, რომ ამით შემამულეს სრული სა-
შუალება ეძლევა ყოველ მხრეზე შევიწროვოს გლე-
ხი, შევიწროვოს იმ ზომამდე, რომ მეოთხედის
სახელით მის შემოსავლს პიჯელათ დაეპატრონოს.
ამვე დროს ყურადღების ღირსია ის გარემოება, რომ
სულ ერთია გლეხი ამუშავებს თუ არა „ნადელის“
მიწას, შემამულეს მან მაინც უნდა აძლოს დაკა-
ნონებული მეოთხედი; გარდა ამისა შემამულეს კა-
ნონი ნებას აძლევს აყაროს „ნადელი“ მიწიდან
თავისი მამულის საზღვრების გასასწორებლათ და სადმე
სხვა ადგილას მიუზღოს ამავე ზომის მიწა. მართალია
ამ შემთხვევაში საჭიროა გლეხის თანხმობა, მაგრამ
შემამულეს ხელში ათასგვარი საშუალება აქვს აძუ-
ლოს გლეხი, რომ ასეთი თანხმობა გამოსტყუოს.

დროებით ვალდებულ გლეხების მორჩილ მდგო-
მარეობას კიდევ უფრო აშკარათ მოწმობს, სხვათა
შორის, ის გარემოებაც, რომ შემამულეთა ძალმომ-
რეობისა და შევიწროების გამო მოთინებებიდან გა-
მოსულმა გლეხმა თუ ვანიცობა მათ წინააღმდეგ
რამე დანაშაული ჩადინა, რუსეთის კანონები მას
სჯის და ასამართლებს არა როგორც თავისუფალ
და თანასწორ ადამიანს, არამედ როგორც შემამუ-
ლის მორჩილს; ესე იგი „სამართალი“ ამ შემთხვე-
ვაში დროებით ვალდებულ გლეხსა და შემამულეს
შორის ხედავს ისეთ დამოკიდებულებას, როგორიც
არსებობს უმცროს და უფროს მოხელეთა შორის;
ყველამ კარგათ უწყის თუ ასეთ შემთხვევებში,
როგორ სისტიკათ სჯის „სამართალი“ მეფის
მოაჯრობა ამასაც არ დასჯერდა. შემამულეთა ინ-
ტერესები მოათხოვდნენ, რომ მათსა და დროებით
ვალდებულ გლეხებს შორის ჩამოვარდნილ დავის
და უთანხმოების გარჩევა და საზოგადოათ მათ შო-
რის ურთიერთობის გაწესრიგება ღთავრობას ისეთ
პირებისთვის მიენდო, რომელნიც უწინარეს ყო-
ლისა შემამულეთა ინტერესებს დაიცავდნენ. ასეთი პირე-
ბი სად უნდა გამოცდებნათ, თუ არ თვით შემამუ-
ლებში? და აი ხალხის სისხლის მუკველთა მფარველმა
მოაჯრობამ დააკანონა: დროებით ვალდებულ გლე-
ხთა და შემამულეთა შორის ურთიერთობის მოწეს-
რიგება მიენდოს მომრიგებელ შუა კაცთ, რომლე-
ბიც უსათუოდ შემამულეებისაგან უნდა იქნეს არ-
ჩეულნიო. არავისათვის გასაკვირველი არ უნდა იყოს,
რომ ასეთი შუაკაცები, რომლებსაც კანონით დი-
დი უფლებები აქვთ მინიჭებული, უწინარეს ყო-
ლისა თავის ე. ი. შემამულეების ინტერესებს და-
იცავდნენ; ამნაირათ სოფელში ისევ წინანდელი ბა-

ტონ-ყმური ურთიერთობა რჩებოდა. რომ ეს ასე
მოხდა, რომ აქ ოდნავაც გადაჭარბებული არაფერი
არ არის ამას მოწმობს სხვათა შორის, ისეთი ოფი-
ციალური მწერალი, როგორიც არის თავ. გ. მ.
თუმანოვი, ვახ. „ახალი მიმოხილვის“; რედაქტო-
რი; მას ვგონებ, ვერაჟინ ვერ დასწამებს გლეხების
მომხრეობას; აი რას ამბობს ის: „ახალი წესების
(გლეხთა ვალდებულებებზე დაპირები) განხორციელების
დროს გლეხი დამოკიდებულია ადგილობრივ მომ-
რიგებელ შუაკაცთა თვითნებობაზე. თუ მივიღებთ
მხედველობაში, რომ ეს უკანასკნელნი ახალი წე-
სებით იკრიბებიან განსაკუთრებით ადგილობრივ
მიწათ-მფლობელთაგან, მაშინ ადვილათ გავიგებთ,
ვის ინტერესებს დაიცავდნენ მომრიგებელი შუა-კაცები
თავის ფართო უფლებებით, და აქედან აშკარაა,
რომ ნამდვილი ბატონ-ყმური ურთიერთობის
გამაგრებადის დიდი ბაზილი ალარ არის“. ეს
ბატონ-ყმური ურთიერთობა, სიტყვით ვითომც გა-
უქმებული თვითმპყრობელი მეფის მიერ, ნამდვი-
ლათ ხელ-ახლად დამკვიდრდა სოფლის ცხოვრება-
ში. საკვირველი მხოლოდ ის არის, რომ ამ ფაქტებს
დღეს აღარავინ არ მალავს, თითქმის ოფიციალური
დაწესებულებანი და პირები იძულებული არიან ეს
აღიარონ. ეს ამბავი მეტათ საკულისნაშა ხალ-
ხის კეთილდღეობისათვის თვითმპყრობელობის მო-
ღვაწეობის დასახსიათებლათ. აი ღირსეული ნაყო-
ფი მისი შეუწყვეტელ მეცადინეობისა და მზრუნ-
ველობისა ხალხის საზედნოებო; ხალხი, ნიკთი-
რათ გაყვლილი და გატყუებული, იურიდიულათ
მოკლებული ყოველგვარ ადამიანურ უფლებას, ხალ-
ხი ვითომდა ყმობიდან განთავისუფლებული ფაქ-
ტურათ ისევ ყმად ხდება!..

რუსეთის შიდა გუბერნიებში დროებით ვალ-
დებულება მოიხსია 1882 წლიდან და თავის დახსნა
სავალდებულოთ იქნა აღსარებული; ჩვენში-კი ეს
დროებითი მდგომარეობა დღემდის არსებობს და
დროებითის მაგიერ იგი სამუდამოთ გარდაიქცა.
დროებით ვალდებულ გლეხთა რიცხვი დღეს თბი-
ლისის და ქუთაისის გუბერნიებში საქმარისათ დი-
დია: ორივე გუბერნიებში ირიცხება არა ნაკლებ
40,000 კომლისა, რომელთაგან 22,000 ქუთაისის
გუბერნიისაშია; მაგრამ შეიძლება ვინმემ იფიქროს
რომ ასე შევიწროებული და განუკითხველ მდგომა-
რეობაში იურიდიულათ, მხოლოდ დროებით ვალ-
დებული გლეხები იყოს, და გლეხ-კაცობის დანარ-
ჩენ ნაწილი შედარებით უკეთეს პირობებში ცხოვ-
რობდეს. გავიცნოთ და გავიგებთ.

პირველათ გავიცნოთ **ხიზნების** მდგომარეო-
ბას. ესენიც, როგორც დროებით ვალდებული გლე-
ხები, ამიერ კავკასიაში მხოლოდ თბილისის და ქუ-
თაისის გუბერნიისაში ცხოვრობენ. ხიზნების სათავე
ბატონ-ყმურ ურთიერთობაში უნდა ვეძიოთ. რო-
ცა მეტატონე უზომოთ აწუხებდა ყმას, ეს უკანას-
კელი გარბოდა და ეხიზნებოდა სხვა შემამულის
მიწაზე უფრო შედევითიან პირობებში. ეს პირობა
იყო სიტყვიერი, მაგრამ ორივე მხრისაგან ხელ-შე-
უხებელი. ასეთი იყო ჩვეულების ძალა, რომელიც
სჯულზე უმტკიცესია. ამ პირობის ძალით, ხიზნი
ვალდებული იყო შემამულის სახარგებლოთ მიწის
მოსავლს განსაზღვრული ნაწილი ეხადა; ეს ვადა-
სახადი ყველგან ერთნაირი არ იყო; მაგრამ ხიზანი
არასდ არ იყო ბატონ-ყმურ დამოკიდებულებაში
შემამულესაგან და ამ მხრით მისი მდგომარეობა
არსებითათ განსხვავდებოდა ყმების მდგომარეობისა-
გან. ამ ტომ აშკარაა, რომ ეგრეთ წოდებული სა-
გლეხო რეფორმა, რომლის ძალით გასული საუკუ-
ნის მესამოცე წლებში მეტატონეთ ყმები ჩამოართ-
ვეს, ხიზნებს სრულებით არ შეეხება. ამ რეფორმის
შემდეგ ხიზნები დარჩნენ კანონს გარეშე; თვითმპ-
ყრობელ მოაჯრობამ ისინი დაუტოვა საყვლეთა და
დასარბევით შემამულეებს. პირველ ხანებში ხიზნე-
სა და შემამულეთ შორის ურთიერთობა ძველებუ-

რათ იყო. დავის და აყალ-მაყალს ჯერ ამათ შორის აღდგო არ ჰქონდა. მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ, შემამულეთა მოთხოვნებიანი გართულდა; რაც დრო გადიოდა, უფრო დღეები და უსაქმური ცხოვრება შემამულეთის გასაქირი ხდებოდა, და რასაკვირველია, ისინი ყოველ ღონისძიებას ხმარობდნენ, ყოველი შემთხვევით სარგებლობდნენ, რომ სოფლის მუშისაგან, ე. ი. გლეხისაგან, რაც შეიძლება მეტი სისხლი გამოეწოვათ. თავის-თავით გლეხისგან, რომ ამიერიდან ხიზნებს ისინი მოსვენებას აღარ მიუცემდნენ, და ამ უკანასკნელთა მშვიდი ცხოვრება სასულდამოთ დაირღვეოდა. პირველი ნაბიჯი შემამულეთისა ხიზნების შევიწროებისაგან გადაღებული იყო ღალის მომატება, იქვი არ არის, რომ ამ გარემოებას ხიზნებმა ექვის თვლით შეხედეს და უკმაყოფილება გამოაცხადეს. ამათში მაშინვე დაიბადა აზრი, რომ თუ ერთხელ ასეთივე ცვლილება მოხდა, შემდეგ იგი ჩვეულებათ გარდაეცემა, ასე რომ შემამულეთ ამის შემდეგ ყოველთვის ნება ექნებათ უმატონ ღალს და გადასახადს ჩვენ და დიუთხავად, რაც ჩვეულებას ეწინააღმდეგება. ამას ბევრი ლოდინი აღარ დასჭირდა: შემამულეთმა ერთბაშად ასწიეს ღალი და მოუმატეს გადასახადი ხიზნებს, ხოლო როცა ეს უკანასკნელნი უარს უცხადებდნენ ასეთ მომატებაზე, შემამულეთი სასამართლოსკენ მიეშურებოდნენ საჩივრებით. სასამართლოები ყოველთვის მზათ იყვნენ შემამულეთის თხოვნა დაეკმაყოფილებიათ, და აკმაყოფილებდნენ კიდევაც: ხიზნებს უმატებდნენ ღალს და თუ ამ მომატებული ღალის გარდასახად უარს იტყოდნენ, იმ შემთხვევაში თავისი შრომით და ჯაფით გაშენებული მიწებიდან უნდა აყრილიყვნენ და სადმე გადასახდებულიყვნენ. მე-XIX-ე საუკუნის მეოთხედიდან წლებში მეტად გახშირდა ასეთი შემთხვევები; თვითმპყრობელობის მიერ ამის უყურადღებოთ დატოვება შეუძლებელი და იყო. მთავრობა იძულებული შეიქნა ჩარეულიყო ხიზნებსა და შემამულეთ შორის ატეხილ დავა-უკმაყოფილებაში. თვითმპყრობელი მთავრობის ადგილობრივმა მოხელეებმა განიზრახეს ხიზნების საქმის მოწეს-რიგება და მათთვის რაიმე დებულება გამოცემა. ამ მიზნით იმათ მოიხმეს მხოლოდ ერთი დანიტკრესებულა მხარე, სახელდობრ ქემაშულეები, და მხოლოდ მათ ჩვენებაზე დაამყარეს თავისი დასკვნა. მიწათმფლობელთა აზრით, ხიზნებმა უბრალო მოიჯარენი არიან, და როგორც ასეთები ისინი უნდა დაემორჩილონ შემამულეთა ყოველგვარ მოთხოვნას, წინააღმდეგ შემთხვევაში უნდა აიხარგონ და საითაც სურთ, იქ გარდაიხვეწონ. კავკასიის ადგილობრივმა მთავრობამ ამის თანახმად შეიმუშავა პროექტი ხიზნათა დებულების შესახებ და 1884 წლის დამდეგს ეს პროექტი გაიგზავნა შესამოწმებლად პეტერბურგში. „ამაირათ—ამბოზს ზევით დასახლებული ავტორი ამ პროექტის შესახებ,—ის დაწესებულებანი, რომლებიც მოწოდებული იყვნენ გლეხების მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად, ამათი შემაჯიწრებელი გამოდგნა“. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, ბ-ნი თუმან კი უწინარეს ყოველისა ცდება იმაში, რომ რუსეთის თვითმპყრობელ მტარვალს, ოდესმე მოეწოდებოდა რომელიმე დაწესებულება გლეხების მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად; ეს ზღაპარი გაავრცელეს საზოგადოებაში და მწერლობაში ხალხის სისხლის მსმელმა მინისტრებმა და თვითმპყრობელი ადვის საზოგადოება მოხელეებმა, ერთი მხრით, და ზოგიერთმა გულ-უბრალოდ ლიბერალებმა, მეორე მხრით, ხოლო ჩვენთვის კი ცხადია, თუ როგორ იღვწის და ზრუნავს თვითმპყრობელი რუსეთის მტარვალი და მისი მოხელეები მშრომელ ხალხისათვის საზოგადოებრივ და გლეხ-კაცობასთვის კერძოთ: გავიდა რატუნაძე წელაწადი, სანამ პეტერბურგში ხიზნების უკანავე დებულებას ამტკიცებდნენ, და მხოლოდ

1891 წელს ელთრისა მას ეს დამტკიცება. რა მისცა ამ დებულებამ დანიტკრესებულ მხარეებს, ე. ი. ხიზნებს ერთი მხრით, და შემამულეთებს, მეორე მხრით? 1891 წლის დებულება ხიზნებზე აწესდებოდა, რომ თვითმპყრობელ მთავრობას შესაძლებელი არც მწვადის დაწვა წდომებია და არც წმენდის. თავისთავით იგულისხმება, რომ მთავრობის თანაგრძნობა შემამულეთების მხარეზე უნდა ყოფილიყო, როგორც ყოველთვის; მაგრამ იმავე დროს მას უზირველესათ თავისი თავის დატყა აქვს მხილველობაში. ამიტომ თვითმპყრობელ მთავრობას ვერ გაუხედავს პირდაპირ ეთქვა ხიზნებისათვის: თქვენ უბრალო მოიჯარედრენი ხართ და ამიტომ თუ შემაშულეთა მიწაზე გასურთ იცხოვროთ, ვალდებული ხართ დაემორჩილოთ ყველამათ მოთხოვნილებასა. მთავრობის უფიქრია: ვი თუ ასეთმა პირდაპირმა განცხადებამ უკმაყოფილება გამოიწვია ხიზნებში; ამ უკმაყოფილებას, უმეგელია, ამათი საყარო აჯანყება მოყვება; ეს საკვდილის დღის მოახლოებისას მათსწავებს. ამიტომ მთავრობამ მართალია ხიზნებს არსებითი მოიჯარედრეობით იცნა, მაგრამ შემამულეთების მიერ ღალის მომატება და მათ უმეტეს მათი აყრა ზოგიერთ პირობებით შეზღუდა; მაგალითათ, შემამულეს შეუძლიან აყარონ ხიზანი; მაგრამ მან უნდა დაითანხმოს იგი; თუ ვინც ცხადია, ეს უკანასკნელი ნებაყოფლობით თანახმა არ გაუტანა, მაშინ შემამულეს უფლება აქვს ძალით აყაროს იგი; მაგრამ ამ შემთხვევაში შემამულე ვალდებულია ორკეცით უზლოს ხიზანს ყოველგვარი ხიჯი, რაც-კი ამ უკანასკნელს გაუწევია შემამულის მიწაზე. მთელ ამ დებულებაში ერთათ-ერთა მუხლი იყო, რომელიც რამდენიმე იფარავდა ხიზანს შემამულის უფლებადმი თვითნებობისაგან. მაგრამ პროტოკოლით, რომელში ორბალოდ მომზადდა—კი აღიღეს და შემამულეთმა და შემამულეთმა. როგორ თუ ჩვენ მთავრობა ვალდებულია გვხდის ორკეცით ვუზლოთ ხიზნები. ხიზნებ-ნაკეთებისათვის რომელიც იმაზე მეტად მიწაზე გაუწევიათ? ეს ჩვენი დაღუპვა და გაძოკვაა; როგორ თუ მთავრობა ჩვენ ინტერესებს არ იცნოს და ხიზნებს მომხრობას უწყევს? მაშინვე გაძოკვით კრებები, შეადგინეს და დაგზავნეს თხოვნები და შეამდგომლობანი თავიანთ ინტერესების კვალობაზე და ბოლოს კიდევაც მიადწიეს მიზანს: „მოწყალე“ ხელმწიფედ, ნიკოლოზ მეორემ ყურადღილ შემამულეთა მოთხოვნილება და 1900 წლის დებულებით ის მტკიცედ დანიშნა მუარველობაც წარმოეხიზნეს, რომელიც რამდენიმეც უწყევდა მათ 1891 წლის დებულება. 1900 წ. დებულებამ ხიზნები უბრალო მოიჯარედრეობით იცნა; შემამულეს შეიძლიან, როგორც სურს მოაუტოს ღალს; თუ ხიზანი თანახმა არ გაუტანა შეუძლია აყაროს და, ამ შემთხვევაში შემამულე ვალდებულია უზლოდ ხიზანს შენობების ღირებულება, მორჩა და გაათავა 1891 წლის დებულებას, რომელიც როგორც დანიშნა ხიზნებისათვის მთავრობას უწყევდა ხიზნებს. დაქრთავულ და პირ-მოთხე მოხელეები, უბრალოდ და არ უხელოდნენ ხიზნებს. სამაგიეროდ 1900 წლის დებულების შესრულებას-კი მაშინვე მიჰყვება ხელი გახარებული შემამულეთები. მაგრამ ამ დებულების განხორციელება ცხოვრებაში ძნელია გამოდგი; მთავრობის მოხელეთა და მიწათმფლობელთა ცემა-ტყევა, კერძო აჯანყებანი და რამდენიმე შემამულეთა მოკლა, — აი როგორ მიეგებენ ხიზნებს ამ დებულების განხორციელების ცდას. ჯერ წერილობითი ძლივს გავადა ამ დებულების ცემა-ტყევა ნებას უმდებდა, და პუხედავად ამის ამ მოკლა შემამულეთში ჩვენ მოწმინი ვყავით ძაღვად ტაქებათა, ერთი მხრით მთავრობის და მიწათმფლობელთა და მეორეს მხრით ხიზნებს შორის. რა მისცა ლეზი უფროს ნაწილთ სისხლის ღირებულებას? აი დენ. და ეს ახილ და მოწმინი ახილ და მოწმინი დიბულებამ ხიზნებს და მთავრობას, რომელიც

ერთი ნიშნად უსაფრთხოების არ არის, რომ ხელს მას შემამულე არ ეტყვის: წადი, გამეცალე ემი მივიდგან! რა უნდა ქნას მაშინ ხიზანმა? აღგეს და თავისი სისხლით და ოფლით მორწყული ყოველგვარი ნაშენები და ნაკეთები სრულებით ყუქთათ უნდა დაუთმოს შემამულეს და თითონ უნდა გადაეხადოს სხვაგან. მაგრამ სად?... რა გასაკვირია, რომ ამას ადვილად არ დათმობს ხიზანი, თუმცა ამან სისხლის დაღვრა მოითხოვოს, რასაც მართლად ეხებადნენ ცხოვრებაში.

მაგრამ აქ არის ერთი საგულისხმო გარემოება. ამ შეტაკების დროს ხიზანი ძალა-უნებურად იგებს, რომ მისი მტერი მართლაც შემამულე კი არ არის, პირიქით მისთვის აშკარა ხდება, რომ მისი უშთაერესი მტერი არის ის, ვინც მხარს დაუჭერს მიწათ-მფლობელთა და სკეპს კანონებს იმათ სასარგებლოდ. ამიტომ მისი ზიზი და შურის-ძიება გადადის თვითმპყრობელ მთავრობაზე და მის მოხელეებზე. ხიზნების საქმეში რუსეთის დღევანდელმა მთავრობამ ნათლად და აშკარად დაამტკიცა, რომ იგი მომხრეობს და იცავს მხოლოდ მდიდრებს, და კერძო მიწათ-მფლობელს, მშრომელი ხალხი-კი მხოლოდ იმათ გასამდიდრებლად და გასასუქებლად მიიჩნია. ამნაირად იგი, ე. ი. მთავრობა, ნებისთინ და უნიებლივ, თითონვე ლესავს იმ მახვილს, რომლითაც მას ყელი უნდა გამოსჭრან.

ჩვენ ზევით ვთქვით, რომ ბატონ-ყმობა ამიერკავკასიაში არსებობდა მხოლოდ ორ გუბერნიაში: ქუთაისის და თბილისის. დანარჩენ გუბერნიებში: ე. ი. ბაქოს, ერევნის და განჯის, სადაც ცხოვრობდნენ სომხები და თათრები, ბატონ-ყმური წეს-წყობილება არ განვითარებულა. იქ ყოველგვარი მიწა-ადგილი. გარდა ამ მიწებისა, რაზედაც შეიძლება ეზოს და დამატებითი ექვრა სხვა-და-სხვა შენობებს, შეადგენდა მხოლოდ ერთი პირის, სახელდობრ სახელმწიფოს უფროსის, იმამის კუთვნილებას. ეს უკანასკნელი ნიშნავდა პროვინციების გამგებებად ხანებს, ბეგებს, მელიქებს, ანუ ალაღარებს, რომლებიც მათდა მინდობილობით პროვინციებში ვალდებული იყვნენ სახელმწიფოს უფროსისათვის მოეკრიბა ხარჯი და სხვა-და-სხვა გადასახადი. ამ ნაიომო ეს ბეგები, მელიქები ალაღარები იყვნენ სახელმწიფოს უფროსის მიერ დაყენებული მოხელეები. ჯილდოთ ისინი ლეზულობდნენ პირდაპირ მიწის მონავლიდან, იშვიათად ფულით; ასეთი გადასახადის რაოდენობა ერთხელ და სამუდამოდ გარდაუქვეტილი იყო: გარდა იმისა, იმათ არ ჰქონდათ არავითარი უფლებ. რაც მიწა-ადგილზე, რომლებიც მცხოვრებთა სარგებლობაში იყო, და არც თვით მცხოვრებთა პიროვნებაზე; ერთი სიტყვით, აქ ბატონ-ყმური ურთიერთობას ადგილი არ ჰქონდა. მაგრამ გარემოება შეიცვალა, როცა ეს ადგილები რუსეთის მთავრობამ დაიპყრო თვითმპყრობელი მეფის მოხელეები აღზარდნის ბატონ-ყმური ნიადაგზე და გაუღწეოლი ბატონ-ყმური იდეებით. ყოველგან ბატონ-ყმური წეს-წყობილებას ხედიდნენ ამათი შეგუდულებით, ბეგები, მელიქები და ალაღარები ნამდვილად მებატონეები იყვნენ; მიწაც და ყმებიც მათ ეკუთვნოდათ. ასეთი აზრი პირველად კავკასიის მთავარ-მართებელმა ერმოლოვმა წარმოასთქვა, და ამას შემდეგ ხსენებულ ადგილებში იწყეს განვითარება ბატონ-ყმური ურთიერთობა. მაგრამ ასეთი ზომის სიყალბე მეტად თვალ-საჩინო იყო და საქარისი იყო სულ მცირე დაკვირვება, რომ ეს აღმოჩენილიყო; გასული საუკუნის მეორე მესამე წლებში სებატორ განის რევიზიის წყალობით ეს მეხიდულება უარყოფილი იქნა, და კავკასიის მთავრობა ისევ იძულებული გახდა გახედავად დაეხმობა რომ ბეგებისათვის და მელიქებისათვის დამოუკიდებელი მიწები და ყმები და ამის სანაზიჯო-რათ იმითივად პენსიები დაენიშნათ. რა თქმა უნდა, რომ ეს არ მოეწონათ შემთხვევით გაბედნიერ-

რესულ ადგენს და შედეგებს, და მთავრობას განუცხადეს თავისი უცხოყოფილება. მთავრობისათვის-კი ესენი იმ დროს უფრო საჭირო და გამოსადეგი იყვნენ, ვინც გლეხები, ვინაიდან ამათი საშაღებ-ბით მთავრობას ადვილად შეეძლო ახალ-შემოერთებული ქვეყნების დამსჯილება და ხალხისა მორჩილება. ამიტომ საჭირო იყო ბეგების და მელიქების მომხრეობა და მთავრობაში დაუთმო მათ; ბეგები და მელიქების თავ-გამოდებული მოსარჩლე შეიქმნა მტარვალ მეფის, ნიკოლოზ პირველის მოადგილე კავკასიაში, ცნობილი თავის „ლიბერალიზმით“, თავ. ვორონცოვი. მან აღძრა შემადგომლობა თვით-მპყრობელ მეფის წინაშე, რომ მთავრობას ინტერესებისათვის საჭიროა ბეგების და მელიქების მომადლიერება; ამიტომ მთავრობამ იმათ მინიჭებული უფლებები-კი არ უნდა წაართვას, არამედ რაც შეიძლება კიდევ მეტი უფლებები მისცეს, გახადოს ისინი ნამდვილად შემამულეებათ და გლეხები-კი იმათ მიწებზე მოსახლეებათ. რა ეუყოთ მერე, რომ ამით დაიზარება ხალხი, სამაგიეროდ გაიზარდეს თვით-მპყრობელობის საქმე. ვორონცოვის აზრით, ამას თხოულობდა რუსეთის პოლიტიკა, ანუ თვითმპყრობელობის ინტერესი ამიერ-კავკასიაში. მტარვალ მეფე მაშინვე დაეთანხმა თავის ერთგულ მოსამსახურეს და ხალხის მოლაღატეს—ვორონცოვს. ნიკოლოზ პირველმა ისიც აღიარა, რომ ბეგებისათვის და მელიქებისათვის მიწის წართმევა დიდი შეცდომა იყო. ამნაირად, ასე აშკარად უსამართლობის ჩადენით ბეგები, მელიქები და ალაღარები გამოაცხადეს იმ მიწების მესაკუთრეებათ, რომლებიც საუკუნეობების განმავლობაში გლეხების ხელში იყო სასარგებლოდ და იმათი ოფლით იყო განაყოფიერებული. მაგრამ ამავე დროს თვით გლეხები ვერ გამოაცხადეს ბეგების და მელიქების ყმებათ; ისინი სახელმწიფო გლეხებად აღიარეს. ვის შეეძლო იმის ჩვენება, რომ აქ აშკარა წინააღმდეგობა იყო: თუ გლეხები ყმები არ იყვნენ, როგორ მოხდა, რომ ისინი კერძო შემამულეთა მიწებზე იყვნენ დასახლებულნი? თუ ისინი სახელმწიფო გლეხები იყვნენ იმ შემთხვევაში ის მიწები, რომლებზედაც ისინი ესახლენ სახანინო უნდა ყოფილიყო, თუ იმათი საქუთრება არა. ეს გლეხები გარდა იმისა, რომ ხან-ნის სასარგებლოდ დატვირთეს გადასახადებით, ვალდებული არიან შემამულეთა სასარგებლოდ იხადონ ცოლა მიწის მონავლიდან ერთი მეზუთელიდან ერთ მეათედამდის.

ამ ნაირად თვითმპყრობელმა მთავრობამ მონდობა ბატონყმური წესების შემოღება იქ (და რამოდენიმე კადევაც შემოიღო), სადაც წინა ამის ხსენებაც არ ყოფილა და ეს როდის? მეცხრამეტე საუკუნის ნახევარში, როცა აღმართის ღირსების დამამკირებელი წესწყობილება ყვალგან უარყოფილი და დამოხილი იყო, იმის მაგივრად, რომ შემდეგში მაინც შეესუსტებიათ ბატონყმური წესები, მთავრობა მის განმტკიცებას და გამაგრებას ცდილობდა.—1861 წლის საგლეხო რეფორმა. ამ კატეგორიის გლეხებს სრულებით არ შეეხებია. მხოლოდ 1870 წელს გამოიცა ამათ შესახებ ცალკე წესდება — „Поселенское положение“, რომელშიც დააქანდა ამ გლეხებისათვის დროებით ვალდებული მდგომარეობა, ე. ი. ამათ მიეცათ, „ნადელები“ რომლების გამოყიდვის ნება მისცეს იმ წესებით, რა წესებითაც ეს მიენიჭათ თფილისისა და ქუთაისის გუბერნიის დროებითი ვალდებულ გლეხებს. ამ დროებით ვალდებულებამ ჩამოაგდო იმათ შორის ნამდვილი ბატონყმური ურთიერთობა როგორც მკლდე პირები ამტკიცებენ, ამ გლეხებში „ნადელები“ გამოყიდვის საქმე მეტად საბრძოლო მდგომარეობაშია და იქ თითქმის ეს გამოყიდვის საქმე არცა დაწყებულია. ვნახოთ ესა რა მდგომარეობაში არიან ამიერ-კავკასიაში სახელმწიფო გლეხები რიცხვით ესინი უმეტეს ნაწილს შეადგენენ ამიერ-კავკასიის

გლეხ კაცობისას. რაც შეეხება ამათ ადგომარეობას ესენი ბევრით არაფრით განსხვავდებიან სხვა კატეგორიის გლეხებისაგან. კავკასიის სახელმწიფო გლეხები არაფრით უზრუნველ-ყოფილი არ არიან, რომ მიწა ადგილეთს, რომელიც ამჟამათ მათ სარგებლობაშია, ხელო მთავრობა არ წაართმევს და არ უბრძანებს: სხვაგან გადაეთრეთო. თუ დროებით ვაღდე-ბული გლეხები, ხიზნები და ის სახელმწიფო გლეხები, რომლებიც კერძო მემამულეთა მიწებზე არიან დასახლებულნი, მთავრობამ კერძო მემამულეთა სრულ თვითნებობას დაუმორჩილა, სამაგიეროდ ხაზინის მოხელეებს დაუმორჩილა სახელმწიფო გლეხები. არსებითათ მთავრობას როცა უნდა მაშინ ვაღდე-დნის სახელმწიფო გლეხებს საზაზნო მიწიდგან, ისე როგორც ამას კანონით ჩადიან დღეს კერძო მემამულენი. თავ. გიორგი თუმანოვი, ამბობს რომ სახელმწიფო გლეხები უბრალო-მოიჯარა-დრებს მოგვაგონებს, რომელნიც არაერთი კანონით არ არიან უზრუნველ ყოფილნი, რომელიმე მოხელის თვითნებობისგან მაშინ როცა შიდა გუბერნიებში სახელმწიფო გლეხებს ჯერ კიდევ 1867 წელს მიუზომეს „ნადელები“ და ფორმალურათ ნება მისცეს იმათი გამოსყიდვისა, ამიერ კავკასიაში სახელმწიფო გლეხების მდგომარეობა არაფრით განსხვავებული არ არის. კანონით იმ სახელმწიფო გლეხების მიწები, რომელთაც არ მიუღიათ ვერცთ წოდებული „სამფლობელო ბარათები“, მთავრობის საკუთრებას შეადგენს და რაწამს თავის საკუთრებისათვის მოუწდება, იმ წამსვე შეუძლია გლეხი თავის მამა-პაპის დროიდან შემუშავებულ და გაკეთებულ მიწა-ადგილიდან აყაროს და საიმეო სხვაგან მიიზიდოს მის მაგივრად მიწა. როგორც ხე-დავთ სახელმწიფო გლეხების უიღუწველყოფილობა იმავე მდგომარეობაშია, როგორც დანარჩენ გლეხებისა. არიან ამიერ კავკასიაში მესაკუთრე გლეხები; ესენი მატ ნაწილათ თვითისისა და ქუთაისის გუბერნიებში ცხოვრობენ. ეს ის გლეხებია, რომელთაც დიდის ქაპან-წყევტითა და ვაი ვაგლახით მამასისხლათ, ე. ი. ერთითათ და ერთი ოცად გამოიყიდეს მემამულესაგან თავიანთი ერთი ციდა ადგილები. ე. ი. გამოიყიდეს მემამულეთაგან თავისივე საკუთარი, თავისივე სისხლითა და ოფლით განრკიცებული მიწები. მაგრამ განა ამით მათ თავი დააწვიეს მემამულეთაგან დამოკიდებულებას? სრულიადაც არა! როგორც ვიცით „ნადელებათ“ მიუზომეს გლეხებს ის ადგილი რომელიც ბატონ-ყმობის დროს იმათ სარგებლობაში აყო. მას შემდეგ თითქმის ორმოცი წელიწადი გავიდა და ხალხის რიცხვი თან-და-თან გაიზარდა. თუ მაშინ გლეხებისათვის ეს მცირე იყო, დღეს რაღა უნდა იყოს! ამას გარდა გლეხებისათვის სხვა არც ტყე და არც საძოვარი არა, დაუტოვებათ, ყველა ეს მემამულეთა ხელში დარჩა. უამისოთ კი გლეხებს განა ცხოვრება შეუძლიათ? და აი გლეხი თუმცა მან ნადელი როგორც იყო გამოიყიდა მემამულესაგან და ამით ვითომც თავი დაიხსნა კიდევაც მისგან, მაგრამ აშკარაა, რომ მესაკუთრე გლეხი—ნამდვილათ იმავე მემამულის პრეტალეშია. ჩვენ აქ არაფერს ვამბობთ ვერც წოდებოლ რაიბებზე, ე. ი. იმ გლეხებზე, რომელნიც ცხოვრობენ დაღესტნის ოლქში, და რომელნიც რუსეთის დაფუნქცებამდე თავისუფალ მცხოვრებათ ითვლებოდნენ, მხოლოდ მერმე პირდაპირ ბატონ-ყმურ დამოკიდებულებაში ჩაცვინდნენ. არიან ამის გარდა ამიერ კავკასიაში სხვა სახელ-წოდებულ გლეხებიც: მხალითათ ერევნის გუბერნიაში, მაგრამ ყველას დასახლება აქ საჭირო არ არის. უმთავრესი ყურადღება მივაყრათ ჩვენ ეხლა იმას, რომ გლეხკაცობა რუსეთის სახელმწიფო კანონებით ოვედ მხრივ შეზღუდული და დამონებულია. ის

ბატონ-ყმური ურთი-ერთობა, რომლის გაუქმ- ყველა ასე ჩავგვიჩინებს ნაზავლობით კაც კაც უნდა ღლია. ორმოცი წლის განმავლობაში თვითმპყრობე მთავრობა საშინლათ ატყუებდა, იმის, რომ ვითომც იგი განათავისუფლდა ბატონ-ყმური ბატონ-ყმობისაგან. როგორც დავინახეთ ეს სიცრუე ბატონ-ყმობისაგან. დიდი ხანია თქმულა, ხალხის განთავისუფლება მონობისაგან მხოლოდ მაშინ არის საძიებელი, როცა ეს განთავისუფლება თვითონ ხალხისაგან მოვიდეს. თვითმპყრობელ მთავრობას არსად და არასოდეს ხალხი არ განთავისუფლებია და ვერც ვაანთავისუფლებდა: ამისათვის საჭირო იყო პირველათ თვითმპყრობელობის დამხობა. ჩვენი ხალხის განთავისუფლებაც მხოლოდ მაშინ მოხდება, როცა რუსეთის თვითმპყრობელობა საშუალოდ დავშლავთ, ამას წინეთ ჩვენ წავიკითხეთ გაზეთებში, რომ მთავარი მეფის მოადგილეს კავკასიაში, ხალხის სისხლის მსმელს გოლიცინს რაღაც ცვლილების შემოღება განუზრახავს ამიერ კავკასიის გლეხკაცობის შესახებ. რომ გლეხების მდგომარეობა აუტანელი შეიქნა ჩვენში, ამის უარის ყოფა არავის არ ძალუძს; დაღდა ის ნეტარი დრო როცა ხალხმა თვითონ უნდა განთავისუფლოს თავის თავი ამასაც გრძნობენ ხალხის მტრები,—ე. ი. თვითმპყრობელობის მტრები და მისი მოსამსახურე მინისტრები, და მათ შორის კავკასიის მტარვლი გოლიცინი და აი ეს საზოგადო მოხელე რაღაც ოქნებს და ხრიკებს იკრუნებს, ეგებ მონობის ჯაჭვის გაწყვეტა და ხალხისაგან შურისძიება რამდენიმე ხნით აქედნე შეამჩროს ამ მიზნით ის ჩვენ გლეხ-კაცობას პირდაპირ ეწოდება „საგლეხო უფროსობის“ შემო- აქვას მაგრამ ამ არსებას დავიწყებია. რომ დღეს ეს დრო დაღდა და ასეთი თანდასთან ხალხს ყელში მოატყუებდნენ.

ჩვენი გლეხკაცობა დღეს მეტად გაქირვებულია, ამას დღეს ვერვის ვერ უარყოფს. საქმე ის არის. თუ როგორ შეიძლება გლეხკაცობა ამ აუტანელი მდგომარეობიდან თავის დაწვევს? რასაკვირველია თანამედროვე კაპიტალისტური წესწყობილების გამო გლეხკაცობა თანდათან იყოფა სამ ნაწილათ: უმცირესობას შეადგენს სოფლის ბურჟუაზია, ე. ი. შეძლებული გლეხები, რომლებიც მიწა ადგილს იძენენ და ვაჭრობასაც მისდევენ; ესენი დღევანდელ ცხოვრების პირობებშიც იოლათ მიდიან. მეორე უმრავლესობას შეადგენს ხელ-მოკლე გლეხები, რომელთაც მიწა ადგილი იქნენათ ცოტა აქვთ, რომ იძულებული არიან მემამულეებისაგან ღალათ აიღონ და მესამე ჯგუფის გლეხები, რომელთაც ან სულ არ აქვთ და ან სულ მცირე, დანის პირის ოდენი საკუთრება შეიჩინიათ და იძულებულნი არიან მოჯარეობით დაუდგენ მემამულეებს ან კიდევ სრულ-ლებით მოშორდნენ სოფლებს და ქალაქის მეშვე- იქნენ, რაც უფრო ხშირდება.

მაგრამ მთელ გლეხ-კაცობას ცოტა თუ ბევრათ კისერზე იწევს თვითმპყრობელობისაგან ნაბოძები მემამულეთა პრივილეგიები. რუსეთის სოციალდე-მოკრატულ მოქმათა პარტია იწვევს მთელ გლეხობას შეუერთდეს ქალაქის პროლეტარიატს გან- მათავისუფლებელ ბრძოლაში და იბრძოლოს ბატონ-ყმურ დარჩენილ ნაშთთა წინააღმდეგ და ამასთანა-ვე თვითმპყრობელობის დასაშლად. ეჭვ გარეშე, რომ მთელი გლეხობა მხარს არ დაგვიჭერს ბო- ლოშის: თვითმპყრობელობის დაშლის შემდეგ სოფლის ბურჟუა-გლეხობა მიემხრობა ქალაქის ბურ- ჟუას და შეძლებულ თავდასაზრებობას; მხოლოდ სოფლის ღარიბი გლეხ-კაცობა დარჩება ჩვენი ბოლომდის!